

ЗМІСТ

Держава і освіта

<i>Василь Кремень.</i> Українська освіта в добу глобалізації	4
<i>Круглий стіл.</i> Зміст шкільної освіти: проблеми стандартизації та підручникотворення	13

Інноваційна школа

<i>Леся Бартіш.</i> Обдаровані діти села: про програму Львівського національного університету імені Івана Франка	30
<i>Ганна Костюк.</i> Сільська школа: пошук нових шляхів розвитку	34
<i>Олена Малінко.</i> Дистанційна освіта: організаційна структура, психолого-педагогічні основи, фінансування і управління	38

Управління школою

<i>В. Мельничук.</i> Розвиток сільської громади — одна із складових розвитку громадянського суспільства в Україні	48
<i>Ірина Ланицька.</i> Виховання підростаючого покоління. Роль школи, сім'ї, громадськості	50
<i>Степан Макар.</i> Державно-громадське управління як засіб вирішення проблем функціонування загальноосвітньої школи	53
<i>Ганна Федькович.</i> Проблеми управлінської діяльності в малокомплектних школах	58
<i>Орися Дуда.</i> Сільська малокомплектна школа: проблеми, пошук, досвід	61
<i>Людмила Хоружа.</i> Етико-педагогічні аспекти вдосконалення управлінської діяльності керівника школи	65
<i>Олександр Белошицький.</i> Роль директора Лесі Радянської в становленні і розвитку технічної творчості учнівської молоді	70
<i>Ганна Полякова.</i> Забезпечення безперервності та наступності навчання в умовах загальноосвітнього навчального комплексу	73
<i>Ніна Розуменко.</i> Наукова бібліотека Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти: становлення і розвиток	78
<i>Павла Рогова.</i> Інформаційне забезпечення розвитку педагогічної науки та освіти	82
<i>Пам'яті Руфіни Іванівни Крижанівської — директора, лідера, жінки.</i>	84

Педагогіка школи

<i>Наталія Бойко.</i> Здібності та їх розвиток у дітей молодшого підліткового віку: гальмівні та сприяючі фактори сімейного середовища	86
--	----

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ ТА
ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК
Постанова Президії

БАК
У К Р А І Н И

№ 5 — 05/4 від 11 квітня 2001 року

Голова Редакційної ради
Василь КРЕМЕНЬ

Головний редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція
Олег БАКУН
Ольга КОРНЯКА
Галина ПЛОХАТНЮК

Коректура
Леся МАКАРЕНКО

Відповідальний та
художній редактор
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116
E-mail: director@oldbank.com

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© «Директор школи, ліцею, гімназії», 2002
© «Педагогічна думка», 2002

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М.П.ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Передплатні індекси:

22953

23974

Члени Редакційної ради

Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Євгенія **ДЕМЧЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛИЙ**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Созонт **КОВАЛЬ**
Руфіна **КРИЖАНІВСЬКА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАННИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Оксана **ПЕЧУРА**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Наталія Кузьменко. Формування особистості школяра та ейдетики **90**
Анатолій Сологуб. Сучасний урок в креативному просторі ліцею **93**
Олена Барановська. Альтернативні системи оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання **96**
Людмила Коваль. Використання комп'ютера в процесі корекції порушень мови **100**

Щоденник директора

Петро Карпенко. Як підвищити стійкість власного організму: сьогодення і харчування **106**
Ваші запитання – відповіді МОНу **110**
Наші ювіляри **112**
Освітнянські події та факти у 2002 році **12,64,72, 77,85,104,105; 3-я та 4-а сторінки обкладинки**
Керівники МОН про здобутки і перспективи . . . **3,29,47**

ТОВАРИ І ПОСЛУГИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Безкоштовні WEB-сторінки для закладів освіти . . . **25**
Безкоштовний Інтернет для закладів освіти **45**
Організація уроків з ейдетики у школах **90**
Тижневик "Освіта" **46**
Виставка "Сучасна освіта-2003" **46**

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П.Драгоманова
(протокол № 4 від 28.11.2002 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ»

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису «Директор школи, ліцею, гімназії» (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань) і відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць.

2. Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.

Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows (версії 6.0/95, 97 чи 2000) електронною поштою або на дискетах 3,5".

Електронна пошта редакції: director@oldbank.com

Адреса редакції: 01033, м. Київ, а/с 116.

5. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.

6. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по-батькові та посаду), стислою анотацією.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 21.12.2002. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 9,1 умов. друк. арк. Наклад 2500.

Передвидавничка підготовка: **О.С.Вигovskyкий.**

Видавництво: "Педагогічна думка", 04053, м. Київ, вул. Артема 52-а, корпус 2.

Друк: Акціонерне товариство «Книга». Зам. 2-297

Держава і освіта

ПРО ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ВАСИЛЬ КРЕМЕНЬ,
Міністр освіти і науки України

Коротко про головне

У 2002 році доопрацьована і підписана Президентом України Національна доктрина розвитку освіти. Вперше у вітчизняній історії прийнято державну програму “Вчитель”, програму розвитку позашкільної освіти, затверджено Кабінетом Міністрів план заходів щодо виконання Національної доктрини розвитку освіти в 2002-2004 рр. Із 1 вересня почали повністю виплачувати передбачені 57 статтею Конституції доплати за педагогічний стаж, лікувальні, оздоровчі. Більш ніж у 21 000 шкіл України з другого класу почали вивчати іноземну мову. На рейки 12-річної освіти з новими підручниками перейшли другокласники. Цього року надрукували понад 15 млн. підручників, найбільше за останні роки (у 2000 році – не більше 12 млн., у 2001 – не більше 13 млн.)

Розраховую на те, що у 2003 році суттєво підвищимо заробітну платню освітянам – і оклади, і розміри доплати. Думаю, що наступного року зробимо крок у розробці стандартів, програм для класів, які переходять на 12-річну освіту, повністю забезпечимо третій клас новими підручниками. Випустимо пробні партії підручників для четвертого класу, щоб перевірити їх на рік раніше масового випуску. *Сподіваюся, що зробимо суттєвий крок у комп'ютеризації сільської школи та інформатизації середньої освіти.*

УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Окреслимо в узагальненому вигляді основні загальноцивілізаційні тенденції, що зародилися в останні десятиліття, які будуть стверджуватися в ХХІ столітті і впливають, буквально, на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства.

Перше. Тенденція до глобалізації суспільного розвитку, яка характеризується такими основними рисами:

- зближенням націй, народів, держав, кроками до створення спільного економічного поля, інформаційного простору тощо;

- все більш тісним зближенням характеру суспільних відносин у різних країнах світу, значною мірою залежність прогресу кожної країни від здатності спілкуватись із світом, об'єктивною неможливістю країни, що має неадекватні за характером більшості країн світу суспільні відносини, успішно розвиватись, що унеможливує тривале існування, а тим більше поділ світу на протилежні соціально-економічні системи;

- небувалим раніше загостренням конкуренції між державами, у вир якої потрапляють крім економічної й інші сфери, що надає процесу глобальних масштабів;
- зміною сутності держави, що змушена передавати частину традиційних функцій об'єднанню держав континентального характеру як, наприклад, Європейський Союз, чи загальносвітового – як ООН.

Друге. Набуття людством здатності до самознищення. Історію людства можна розглядати у контексті появи все нових можливостей для знищення людини: від окремих осіб до мільйонів, що наймасштабніше було продемонстровано Другою світовою війною. Але до появи ядерної зброї і глобальних екологічних проблем людство не було здатне до самознищення. З появою таких можливостей людство перейшло Рубікон. Збільшення кількості країн, здатних виробляти зброю масового знищення, все більш широке використання критичних, в тому числі екологічно загрозливих, технологій. Усе це, помножене на зрослі технічні можливості вчинення терористичних акцій, призводить до зростання технічної вірогідності самознищення людства.

І третє — загальносвітова тенденція. Перехід людства від індустріальних до науко-

**Василь
КРЕМЕНЬ**

Міністр освіти і науки України,
Президент АПН України, академік

во-інформаційних технологій, що, на відміну від індустріального виробництва значною мірою базуються не на матеріальній, а на інтелектуальній власності, на знаннях як субстанції виробництва, і визначаються рівнем людського розвитку в країні, станом наукового потенціалу нації.

Суспільство стає найбільш людиноцентристським. Індивідуальний **розвиток людини**, особистості за таких умов *стає*, з одного боку, **основним показником прогресу**, а з іншого – **головною передумовою подальшого розвитку суспільства**. Ось чому найбільш пріоритетними сферами в XXI столітті стають наука – як сфера, що продукує нові знання, та освіта – як сфера, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини.

Й тільки та країна, яка спроможеться забезпечити пріоритетний розвиток цих сфер, і зможе претендувати на гідне місце в світовому співтоваристві, бути конкурентоспроможною.

Але завдання полягає не тільки у забезпеченні реальної, а не декларативної пріоритетності освіти. Не менш важливо побудувати освіту в контексті вимог і можливостей XXI століття, тобто осучаснити й модернізувати всі її складові ланки.

ІСТОРИЧНІ ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ ЩОДО ОСВІТИ

Перший. Необхідність забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна покоління людей. Також слід знайти раціональні схеми співвідношення між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчо засвоювати.

Другий. Забезпечити оптимальний баланс між локальним та глобальним з тим, щоб людина, формуючись як патріот своєї країни, усвідомлювала реалії глобалізованого світу, була здатною жити і діяти в цьому світі, нести частку відповідальності за нього, бути,

по суті, не тільки громадянином країни, а й громадянином світу.

Третій. Сформулювати на загально-носупільному й індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності, права кожного стати і залишатися самим собою у відповідності зі своїми природними здібностями, що лише й зможе забезпечити високий демократизм суспільства.

Четвертий. Виробити у людини здатність до свідомого і ефективного функціонування в умовах небувалого ускладнення відносин в глобалізованому, інформаційному суспільстві, зрослої комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності.

П'ятий. Мінімізація асиметрії між матеріальністю і духовністю, культивування у кожної особистості піднесеної думки та духу у відповідності із національними традиціями та переконаннями формування конструктивізму як основи життєвої позиції, утвердження культури толерантності.

УСТАЛЕНІ НОРМИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОТРЕБУЮТЬ ЗМІН

Такий перегляд належить реалізувати в процесі модернізації освіти у відповідності до Національної доктрини розвитку освіти, що була створена значною мірою зусиллями вчених Академії педагогічних наук, обговорена на II Всеукраїнському з'їзді освітян і затверджена Указом Президента України Л.Д.Кучмою.

Перше. Потребує зміни сам зміст навчання. Слід більш чітко та однозначно визначити фундаментальні знання у різних сферах вивчення людини і світу, сепарувати їх від надмірної інформаційної складової, що повинна виконувати роль ілюстративного супроводження пізнавального процесу. З урахуванням людиноцентристських тенденцій, слід, не зменшуючи можливості пізнання природи і світу, надати більшу можливість для пізнання людини, її психолого-фізіологічних та життєдіяльнісних особливостей, для індивідуального само-

пізнання. Необхідно також відпрацювати механізм систематичного оновлення змісту навчання у відповідності із розвитком науки та набуттям людством нових знань. І, безумовно, все більш актуалізується завдання забезпечити через систему окремих предметів цілісне бачення дитиною оточуючого світу та органічне включення в нього загальнолюдської, зокрема, власної діяльності.

Ці та інші зміни в змісті навчання нам слід здійснити при переході до 12-річної школи. Такої можливості перегляду всієї системи змісту навчання може не бути впродовж десятиліть. І це покладає особливу відповідальність на нас з вами, шановні колеги.

Друге. Потребує корекції направленість навчального процесу. Традиційно він зводиться до виконання завдання щодо засвоєння учнем певної суми знань та здатності відтворити їх під час контролю. Конкретна школа оцінювалась, та часто й сьогодні поціновується, лише за сумою знань, засвоєних її учнями.

Сучасний, а тим більше майбутній, динамізм зміни знань, інформації, технологій означає, що *навчити* в школі чи навіть в найкращому університеті *людину на все життя неможливо*. Рано чи пізно вона втратить конкурентоспроможність, стане функціонально недієздатною. *Виникає потреба вироблення в учня розуміння необхідності та уміння навчатись впродовж життя. І вироблення цього розуміння та уміння стає* найважливішою, поряд із засвоєнням учнем суми базових знань, *функцією навчального процесу*.

Третє. В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою. Відповідно це вимагає від суспільства в цілому, а також окремої людини, вміння застосовувати все нові і нові знання, набуті впродовж життя, у власній практичній діяльності. Тобто, учень, студент в навчальному і виховному процесі повинен набути важливих компетенцій через застосування

знань. Для цього *необхідний перехід від кваліфікації до компетенції*, яка дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, що уможливорює діяльність освіченої особистості незалежно від локального чи глобального контексту ринку праці. Така людина, оволодівши технологією прийняття рішень, свободою вибору, буде здатна адаптуватися в умовах постійних змін.

Четверте. Затвердження особистісно-орієнтованої педагогічної системи, яка могла б реалізувати принцип дитиноцентризму в навчально-виховному процесі як відображення людиноцентристської тенденції у розвитку сучасного світу. Це завдання набуває особливої актуальності для України, *де впродовж цілої епохи, пошанування особистості, культивування її свободи, не було сильною стороною суспільства*. Навпаки, зневага до людини, заперечення її права на індивідуальність, самовияв сутності з одночасною абсолютизацією інших цінностей, чужих природі людини, вели не тільки до трактування людини як гвинтика великого механізму, а й до фізичного знищення мільйонів людей, як це було в часи голодомору. Деіндивідуалізація особистості, неможливість самореалізації в різних сферах суспільного життя призвели, врешті-решт, до краху суспільства тоталітаристської колективності, як одного із типів псевдоколективності. Але крах певного типу *суспільних відносин* і навіть світової наддержави *не супроводжувався автоматично зміною самої людини*. Впродовж 11 років існування Української держави неодноразово проявлялись дії *масоподібної людини*, призвичаєної до життя в авторитарному, а не в демократичному суспільстві.

Безумовно, *школа, освіта в цілому не могла не сприйняти, не культивувати тоталітаристські, а пізніше авторитарні відносини, і не могла не формувати людину, здатну до життя в такому суспільстві*. Як не прикро, але авторитаризм залишив глибокий

слід і в сучасній вітчизняній освіті.

Ми повинні якнайшвидше зробити все можливе для *заміни авторитарної педагогіки педагогікою толерантності*, суб'єктно-об'єктних відносин між вчителем і учнем – суб'єктно-суб'єктивними, здійснити інші демократичні зміни з *тим, щоб із стін навчальних закладів виходили люди самодостатні, підготовлені до свідомої та ефективної життєдіяльності в різних сферах життя*. Тільки так можна утвердити стабільну демократію та громадянське суспільство в країні, адже лише самодостатня особистість здатна брати на себе відповідальність і бути ефективною в ринковій економіці.

У цьому плані ми зробили перші практичні кроки. У школах перейшли на позитивну дванадцятибальну систему оцінювання навчальних досягнень учнів, демократизувавши певним чином навчальний процес.

Тільки за таких підходів зможемо забезпечити умови для повноцінного розвитку особистості, формування в неї творчого критичного мислення. *Ми повинні наполегливо рухатись до великої мети – побудувати всю справу навчання і виховання кожної конкретної дитини на основі її природних здібностей*, а значить – покласти в якості основних стимулів навчання інтерес дитини, задоволення її потреби в пізнанні, самопізнанні і розвитку.

Це вимагає прискорення реалізації положень Національної доктрини розвитку освіти. Переконалий, що впровадити профільне навчання в старшій середній школі в суттєвих масштабах необхідно й вже можливо найближчим часом, а не тоді, коли нинішній другий клас, що навчається в рамках 12-річної школи, дійде до 10 класу. Суттєвим кроком тут стає створення на базі ПТУ професійних ліцеїв, як одного із профілів старшої загальноосвітньої школи. На часі створення ліцеїв інших напрямків.

П'яте. Освіта повинна готувати людину, органічно адаптовану до

життя у світі багатоманітних зв'язків – від контактів із найближчим оточенням до глобальних зв'язків. Тому так важливо навчити співжиттю з іншими людьми і суспільними структурами, виробляти вміння регулювати різні психологічні, соціальні, політичні, міжнаціональні конфлікти з дотриманням вимог культури плюралізму думок. Людина ХХІ століття повинна розуміти і керуватись світоглядними принципами *“Єдність в розмаїтті”* та *“Доповнення замість протиставлення”*.

В умовах глобалізації не зменшується, не щезає, а навпаки – актуалізується завдання зміцнення внутрінаціональних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації, народу, а отже – вироблення відповідних почуттів у дитини. Бо, як ми зазначали, *глобалізація – це не тільки тенденція до єдності світу, а й до загострення в цивілізованих рамках конкуренції між державами-націями*. І тільки згуртована, консолідована нація зможе в найбільшій мірі усвідомити власний національний інтерес і найбільш ефективно його відстоювати у стосунках з іншими державами. А це означає – створити найліпші умови для життя та розвитку громадян своєї держави.

Водночас, все більш очевидним стає, що *державна буде тим більш успішною, чим більше її громадяни будуть здатні до спілкування зі світом*. Ось чому ми повинні в освіті, а потім і в суспільстві в цілому, *здійснити своєрідний “мовний прорив”*. Це означає, з одного боку, забезпечити знання усіма громадянами української мови, як потужного національнооб'єднуючого чинника, також рідної мови, а з другого – забезпечити вільне володіння кожним випускником навчального закладу однією чи декількома іноземними мовами.

Саме з цією метою з 1 вересня цього року в других класах більш ніж у 21 тисячі шкіл України введено вивчення першої іноземної мови. Думаю, що в базовій середній школі з часом слід передбачити вивчення ще

ШТРИХИ ДО РІЗНОВИДІВ ОСВІТИ

Професійно-технічна освіта. Добре зробили, що ми її зберегли. В нас близько **960** таких навчальних закладів. Раніше було більше, але й теперішня кількість є нормальною. Цього року зіткнулися з певними труднощами щодо наповнення цих закладів, через те не виконали на сто відсотків прийом. Але це дуже потрібна сфера освіти. *Вбачаємо завдання в тому, щоб професійно-технічну освіту перетворити на один із напрямків профільної старшої школи.* Одна людина має здібності до математики, інша – до історії, а третя – до конкретних технологій і взагалі, ми повинні істотно підвищити престиж технологічного навчання. Упевнений, що в майбутньому воно стане значно престижнішим, адже побудоване на технологіях. Якщо підготуємо дитину, здатну до сприйняття сучасних технологій, котра вміє працювати, використовуючи їх, то вона забезпечить собі життєвий шлях і зуміє забезпечити майбутнє своєї сім'ї, країни. Ось чому ми пішли шляхом створення професійних ліцеїв. Звичайно, коли мали б достатньо грошей, то зробили б ці заклади сучаснішими з точки зору матеріально-технічної бази. Сьогодні *робимо те, що можемо, але рухаємось у правильному напрямі.*

Вища освіта. З огляду на те, що відбувається у світі, змінюється й статус вищої освіти. Вона традиційно виконувала функцію підготовки, як ми говорили, фахівців для народного господарства, інших сфер суспільної діяльності. Безумовно, ця функція залишається, але вища освіта перестає бути виконавцем лише цієї функції. Нині *вона дедалі більше перетворюється на обов'язковий етап розвитку особистості.* Ця друга функція тісно пов'язана з першою і поглинає її. Понад те, вона готує суспільство до конкурентоспроможнішого і повнішого сприйняття нових науково-інформаційних технологій, оскільки їх впровадження, реалізація залежатимуть від розвитку науково-інформаційних технологій, розвитку особистості, високого потенціалу нації. Ось чому є країни, де **80** і більше відсотків людей мають вищу освіту. У Лівані *вважається, що батьки тоді виховали свою дитину, коли дали їй вищу освіту.*

Ми повинні створити (і намагаємось це робити) найкращі умови для того, аби якомога більше молодих громадян України здобули вищу освіту. Безумовно, мають рацію ті, хто закидає, що багато випускаємо фахівців. *Якщо юнак чи дівчина у 20-22 роки не стали студентами, вони в самопізнанні й пізнанні світу ніколи не досягнуть того, чого б досягли, якби вчилися у вищому навчальному закладі.* Тобто, *людина* не відбудеться повною мірою, як могла б відбутися. А з *вищою освітою швидше знайде робоче місце* і буде врешті-решт більш свідомим, демократично налаштованим громадянином держави. Виграє, звісно, і держава.

однієї з іноземних мов.

Шосте. Освіта повинна набути інноваційного характеру, а її вихованці мають бути здатними до інноваційного типу життя і життєдіяльності. Нам усім слід усвідомити, що динамізм об'єктивно обумовлює змінність як надзвичайно важливу рису способу життя людини в XXI столітті. Звідси – необхідність формувати особистість, здатну до сприйняття і творення змін, налаштовану на сприйняття зміни як природної норми, а застій, незмінності, застигlosti – як прикрий виняток. В наш час *стабільно успішним та ефективним можуть бути суспільство, як і окрема людина, лише перебуваючи в постійних змінах, а значить – в динамічному розвитку.*

У свою чергу, сприйняття повсякчасних неможливе без задоволення певних освітніх потреб людини впродовж її життя. Звідси – *практичне завдання перед Україною, як і іншими країнами, – побудувати ефективну систему безперервної освіти впродовж життя.* В практичній площині тут найбільш актуальним для нас є *реанімація на новій основі дошкільної освіти, а також організація освіти дорослих* як в діючих освітніх закладах, так і надання освітніх послуг *через дистанційну освіту, ЗМІ, особливо телебачення, зусиллями громадських організацій.* Можна з повним правом сказати, що *“Людина розумна” (homo sapiens), в XXI столітті – це та людина, котра постійно навчається, пізнає. І цю думку ми повинні перетворити в норму*

життя. Міністерство освіти і науки завершує підготовку спеціального закону про освіту дорослих.

Суспільство ХХІ століття цілком слушно називають “суспільством знань”, бо саме знання визначають і матеріальне, і духовне життя. Самі знання постійно примножуються, і людина, природно, витрачає все більше часу для набуття знань. Проявляється це, наприклад, в тому, що вища освіта перестає виконувати лише традиційну функцію підготовки фахівців для народного господарства (як ми раніше говорили). *Здобуття вищої освіти стає все більш обов'язковим етапом в розвитку особистості.* Держава, яка проводить таку освітню політику, тим самим створює необхідні передумови для застосування новітніх науково-інформаційних технологій, ефективність використання яких залежить від рівня розвитку, освіченості людини.

Наша країна зробила в цьому напрямку кроки вперед. Якщо в **1986 р.** в Україні було **176 студентів на 10 тис. населення**, то нині — **330**. Вперше за період незалежності (в майбутньому ця тенденція зберігатиметься) прийом на І-й курс за державним замовленням зріс на **12%**. Таку політику слід продовжувати, бо це створить кращі передумови для інвестиції в нашу країну, робоча сила якої матиме високу кваліфікацію і високий загальний розвиток.

Наша мета полягає в тому, щоб кожна молода людина, яка здатна і бажає отримати високу фахову підготовку, могла б це зробити.

(Продовження)

Вища освіта набуває масового характеру. Впевнений, що ми, тобто Міністерство, громадськість, спільними зусиллями позбудемося тих навчальних закладів, які надають недостатньо якісну освіту. Поки що вони існують, бо на них є попит, *існує попит* на диплом як документ, а не на знання та здатність працювати. Коли самоцінність диплома не матиме такого значення, то на перше місце вийде здатність випускника вузу до функціонування в професійній та іншій діяльності. *Сьогодні всі, хто здобув із гарними професійними навичками ту чи іншу спеціальність і добре володіє комп'ютером, однією або двома іноземними мовами, мають безліч привабливих пропозицій. Конкуренція між випускниками стала нормою, і діти повинні з першого курсу про це знати, а ми — про це говорити.*

У нас ще нерідко студент «задавлений» вузом, безправний: *З'явилося багато негативних явищ*, як-то корупція, яка була і раніше, особливо під час вступу. Але щоб на сесійних іспитах студенти давали хабарі, а викладачі їх брали, — цього в часи мого студентства не можна було навіть уявити. У зв'язку з цим *маємо реформувати вищу освіту.* Думаю в наступному навчальному році проведемо експеримент в кількох вузах. *По-перше*, повинні перейти на кредитну систему організації навчального процесу. Є ще одна проблема: два місяці вільних канікул, півмісяця зимових канікул і дві сесії тривалістю по місяцю. Тобто, чотири з половиною місяці студент не навчається. Психологічно він навіть вчиняє часто так: семестр вчився погано, а перед сесією кілька днів він готується. Потрібно, щоб одночасно вивчалось менше предметів, які викладаються сьогодні, але не розтягувати їх на роки. Декілька предметів, наприклад, іноземна мова, будуть у розкладі постійно, а решту можна вивчити за місяць, півтора. Пройшов курс, освоїв, склав іспит. *По-друге*, потрібно надати студентів право вибору предметів в певних межах, і, — вибору викладача. Сьогодні опитування показує: студент на **70-80%** на лекції не ходить навіть часто через те, що предмет викладають не на тому рівні, який він очікував. *Це теж індивідуалізація навчання.* У межах навіть того чи іншого фаху людина себе на якомусь етапі вже починає проектувати як майбутнього фахівця. Чи буде, скажімо, правознавцем, адвокатом чи суддею, працюватиме в селі або в місті — тому вона свідомо може обирати для себе предмети.

Також *треба виробити систему безперервної освіти, освіти дорослих.* Ми готуємо закон про освіту дорослих, і повинні побудувати справу так, щоб будь-які потреби в поповненні знань громадянин України в будь-якому віці, міг задовольнити, а освітня діяльність має цьому сприяти.

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

В суспільстві знань, де на основі останніх повинно відбуватися формування особистості, вся життєдіяльність також не може бути успішною без відповідної масової педагогічної культури, без педагогізації суспільства, надання сучасних педагогічних знань батькам, дорослим. Адже ми не зможемо досягти поставлених цілей в освіті, якщо дорослі не розуміють, що *віками пошановувана покірливість, слухняність дитини* поряд з намаганням батьків сформувати із дитини вимріяний образ без врахування здібностей самої дитини, стає на перешкоді розкриття дитиною власної сутності, формування її як особистості, *може призвести до трагедії зламаної долі*.

Педагогізація суспільства — багатовимірний процес, важлива складова якого, безумовно, полягає в ліквідації психолого-педагогічної неграмотності, розповсюдженні сучасних знань з природи, навчання та виховання дитини. Але цього замало. *Ми, дорослі, повинні вимірювати кожну суспільно-політичну, соціально-економічну дію з огляду на її педагогічні наслідки*. І не допускати перекреслення результату копітких багатолітніх зусиль вчителя з формування особистості, системи її цінностей антипедагогічними діями поза освітою.

НОВІ, РАНІШЕ НЕБАЧЕНІ, МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Перш за все, це пов'язано із сучасними інформаційними технологіями, комп'ютерною технікою, яка суттєво розширює пізнавальні можливості людини.

Я вже не раз відзначав, що комп'ютер в сучасну освіту вносить дуже суттєві зміни аж до можливого перегляду класно-урочної системи організації навчального процесу. В майбутньому ми просто не зможемо уявити навчальний процес без комп'ютера, бо, **по-перше**, все важче бути конкурентоспроможним на ринку праці.

По-друге, комп'ютер активно зас-

тосовується при вивченні будь-якого предмета. І в цьому плані він постає засобом індивідуалізації навчання.

По-третє, комп'ютер, підключений до глобальних комп'ютерних мереж, відкриває шлях до знань і досвіду всього людства, що в умовах глобалізації слугує важливим чинником успішності людини і нації.

По-четверте, комп'ютер відкрив новий тип навчального процесу — дистанційне навчання, яке робить можливим надання різноманітних освітянських послуг у найвіддаленіших районах країни і світу будь-яким суб'єктам навчання. Не протиставляючи дистанційну освіту традиційній, яка залишиться основною й надалі, ми повинні всіляко розвивати її, задовольнити потреби в дистанційному навчанні на національному освітньому ринку і експортувати освітні послуги за кордон.

Ми повинні *зробити все можливе, щоб в найближчі рік-два комп'ютеризувати середню та базову професійну освіту*.

Нові завдання освіти в XXI столітті взагалі вимагають застосування в широкому масштабі інноваційних педагогічних технологій, що базуються на фундаментальних епістемологічних та герменевтичних аспектах педагогіки і дидактики, пов'язаних з мистецтвом розуміння та високою комунікативною культурою. Органічною стає потреба у конституюванні множинності освітніх траєкторій, для яких характерна варіативність методик, що активізують розумову діяльність та творчо організують освітній простір. Найперспективнішою інноваційною технологією вважають *“кейс-стаді”* — навчання з використанням конкретних навчальних ситуацій, тренінгові технології — тренінг ділової комунікації, особистісного розвитку, комунікативних умінь тощо.

Нам потрібно більш активно переймати все те, що добре зарекомендувало себе у світовій освіті. Скажімо, вища школа в Україні, яка, безумовно, має багато позитивних рис, не завжди створює достатні умови для

індивідуалізації навчання з урахуванням інтересів і потреб студента. Тому вже з наступного року в Національному технічному університеті “Львівська політехніка”, в Луганському педагогічному університеті та деяких інших вузах ми в якості експерименту застосуємо так звану кредитну систему організації навчального процесу, коли студенти отримують можливість ширше вибирати дисципліни, а значить і викладачів, що їх викладають.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ

При модернізації національної освіти нам треба враховувати інтеграційні процеси в європейській і світовій освіті. Країни Європи декілька років тому підписали Болонську конвенцію, яка передбачає зближення їх освітніх систем. Україна має намір приєднатися до цієї конвенції як в формальному, так і змістовному відношенні. І це вимагає від нас більше знати зарубіжну освіту, узгоджувати власні кроки з апробованим досвідом, розповсюдженими в масштабах континенту нормами і стандартами. Ми повинні влитися в європейський освітній простір з тим, щоб не залишитися поза Європою не тільки в освіті, а й в житті в цілому.

У зв'язку з цим, нам треба забезпечити сучасне ставлення до стандартів освіти. Стандарти повинні збагачуватися шляхом диференціації учасників навчального процесу за рівнем підготовки. Традиційний підхід до змістової компоненти стандартів освіти, орієнтований на певну уніфікацію, певну усередненість інтелекту. Інноваційний підхід вимагає врахування як середнього рівня інтелекту, так і одночасного поглиблення та розширення програми навчання для “просунутих” і створення індивідуальних програм підвищеного рівня для особливо обдарованих.

ВЧИТЕЛЬ, ЯКОГО ЧЕКАЄ УКРАЇНА

Оскільки в контексті застосування нових інформаційних технологій центром тяжіння стає учень (студент),

який активно вибудовує свій навчальний процес, вибираючи основну траєкторію в освітньому середовищі, то важливою функцією вчителя (викладача) є його вміння сприяти учням (студентам) в ефективному і творчому освоєнні інформації, в розвитку критичного осмислення здобутої інформації. У світовому освітньому середовищі в зв'язку зі зміною парадигми педагогічних функцій стали використовувати термін *facilitator* – той, хто сприяє, полегшує, допомагає вчитися. Треба наголосити, що навіть при застосуванні найсучасніших комп'ютерних систем, високих телекомунікаційних технологій, які, поза всіляким сумнівом, стимулюють динаміку та ефективність навчального процесу, підвищують інтерактивність освітнього середовища, ніщо і ніхто не спроможний повністю витіснити і замінити мистецтво безпосереднього педагогічного діалогу “Вчитель-Учень”. Тому у XXI столітті *особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію “педагогічна майстерність + мистецтво комунікації + нові технології”*. Саме в сенсі відповідності цим критеріям, нам слід переглянути підготовку і підвищення кваліфікації вчителя.

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА

Освіта в XXI столітті — це не лише надання знань і виховання особистості. *Освіта* в добу глобалізації та високих технологій — *це фактор соціальної стабільності, економічного добробуту країни, її конкурентоздатності та національної безпеки*. Тому освіту не можна і надалі стереотипно відносити до сфери відомчої чи галузевої політики, а *варту підходити до неї як до загальнонаціональної, стратегічно важливої проблеми*. Тільки за такого підходу ми забезпечимо виконання проголошеного Президентом України Л.Д.Кучмою завдання: рівний доступ кожного громадянина до якісної освіти.

— 23-24 листопада у Києві вперше відбулась нарада головних редакторів педагогічних видань України. До учасників звернувся Міністр освіти і науки України В.Г. Кремень: *“Шановні колеги, передусім я радий зустрічі з вами. Високо цінуючи пресу взагалі, а освітянську — й поготів, глибо-*

ко переконаний, що журналісти-освітяни — це великі ентузіасти, які справляють значний позитивний вплив на цю сферу. Але фахова преса — це не тільки важіль сучасного менеджменту освіти, а й засіб науково-методичного забезпечення освітянської галузі, формування громадської думки в цілому, підготовки суспільства до сприйняття тих змін, які ще належить здійснити. Також це акумуляція громадської думки на шпальтах ваших видань. Друковані ЗМІ сприяють обміну досвідом між національною педагогікою та зарубіжними педагогічними школами, між вчителями України. З огляду на це, ви є тими, хто обайливо тримає руку на пульсі складного організму освіти і науки, своєчасно сигналізує про його ймовірні хвороби та має добрі рецепти виліковування!”

Учасниками було прийнято рішення створити асоціацію головних редакторів періодичних педагогічних фахових видань. Про значущість цієї події її віце-президент *В.П. Романенко*, начальник Департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України, головний редактор журналу “Трудова підготовка”, до того ж, один з ініціаторів створення фахових видань, зазначив: “Цьогорічне зібрання головних редакторів — не лише центральних фахових педагогічних видань, а й з областей — дало можливість окреслити ті завдання, які стоять сьогодні перед педагогічною пресою, і ті проблеми, які виникають у ході їхньої діяльності. На мою думку, відбулася корисна розмова і для Міністерства освіти і науки, і для головних редакторів. Хочу підкреслити: надзвичайно важливо, що нам вдалося створити асоціацію головних редакторів фахових педагогічних видань, яка і буде виконувати функцію координатора — піднімати проблеми, які виникають сьогодні в діяльності педагогічних фахових видань, аби спільно з Міністерством освіти їх вирішувати. Ці видання всіляко сприятимуть у роботі тим, кому вони адресовані: вчителям, керівникам закладів освіти, методичним службам, бо це майже єдине джерело підтримки цих працівників”.

Глибинна особливість освітньої політики полягає в тому, що вона органічно поєднує в собі політичні, соціальні, економічні і власне освітні аспекти. Тільки за такого підходу до освіти ми зможемо вивести її за відомчо-галузеві бар'єри і надати їй сучасну сутність як сфери інтеграції і реалізації загальнонаціональних інтересів та пріоритетів нашої держави.

Модернізація освітньої системи вимагає і нової економіки освіти. Застаріла фінансова система підтримки педагогічних та науково-педагогічних кадрів, яка залишає їх на порозі бідності, є чи не основним гальмом якісних освітніх реформ і засвідчує, що в освіті сьогодні, на жаль, визначальними є механізми політики виживання, а не політики її ефективного та динамічного розвитку.

XXI століття вимагає, щоб Україна, як і кожна держава окремо, а також і всі суспільства разом, створювала необхідні умови — інтелектуальні, економічні, соціальні, політичні, моральні, — які б підвищували педагогічну мотивацію і сприяли поціновуванню гідності педагога, науковця, інтелектуала. Тільки за такої умови освітнє середовище може формувати і розвивати сучасну демократичну особистість, удосконалювати ідеали та цінності відкритого громадянського суспільства, реалізовувати національні інтереси, вибудовувати спільний Європейський дім, відчувати єдність світу в його розмаїтті, і постійно розвивати та збагачувати людську солідарність.

КРУГЛИЙ СТІЛ

*“Зміст шкільної освіти:
проблеми стандартизації та підручкотворення”*

Під час ювілейної наукової сесії, присвяченої 10-річчю Академії педагогічних наук, відбулось **секційне засідання Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України.**

За матеріалами виступів його учасників редакційним колективом підготовлено “круглий стіл”. Пропонуємо і Вам, шановний читачу, стати його “віртуальним” учасником.

Держава
і освіта

Круглий
стіл

БАГАТОВИМІРНІСТЬ ВПЛИВІВ ОСВІТИ

**Олександра
САВЧЕНКО**

Віце-президент
АПН України, ака-
демик, доктор пе-
дагогічних наук,
професор

Проблема, винесена в контекст нашої розмови, близька членам нашої відділення. У відділенні немає жодної людини, яка б не займалася проблемами змісту, методики і безпосередньо педагогічної практики. Хочу висловитись стосовно проблем змісту початкової освіти в системі загальноосвітньої школи. На мій погляд, етап переходу до дванадцятирічної школи є доленосним для нашої освіти. І скільки б не сперечалися з приводу несвоечасності такого переходу, коли країна просто немає фінансових можливостей, й з великими труднощами забезпечує всебічну роботу галузі, **ми переконані, що працюємо на майбутнє.** Кожен згааний рік віддаляє нове покоління від тих можливостей, якими воно може скористатися завдяки якісно новій освіті. Вона передбачає усвідомлення методологічних, теоретичних засад, формування змісту 12-річної школи. Шановні колеги, будемо відверті: попередній період формування змісту зводився до того, що на рівні вольових рішень, наприклад, Міністерства освіти і науки, складалась таблицка у вигляді цифр кількісних показників, які показували кількість годин, відведених на той чи інший навчальний предмет. За багато десятиліть функціонування радянської школи

склалася дивна ситуація, згідно з якою *педагогічна наука існує сама собою, а формування навчального плану, що є інструментом освітньої політики, інструментом, який вказує площину формування змісту школи, здійснюється як паралельний до неї процес.* І лише у 80-х роках в Інституті змісту і методів у Москві, – в тодішній Академії, в лабораторії дидактики – група науковців високої кваліфікації: М. М. Скаткин, М.Я. Лернер, В.В. Краєвський – почала розробку проблеми, якою до них ніхто не займався – це проблема теоретичного обґрунтування змісту загальноосвітньої підготовки. **Який теоретичний підхід до формування змісту було тоді вироблено?** Була обрана продуктивна ідея, згідно з якою **зміст загальноосвітньої підготовки повинен бути аналогом соціального досвіду.** Повністю ця ідея і в сучасній шкільній освіті не реалізована. Методологічний підхід, за яким зміст є аналогом соціального досвіду, означає, що цей зміст, має бути багатокомпонентним: це і знання, і способи діяльності, і емоційно-ціннісний досвід, і зрештою, світоглядна компонента. Минули десятиліття, перш ніж ми почали говорити про те, що і в початковій школі, і на дошкільному рівні, не кажучи вже про основну і старшу школу, **повинна бути реалізована ідея закладання у зміст не тільки знань, умінь і навичок** (як ми це звикли робити протягом всього періоду функціонування нашої освіти), а й

інших компонентів, які формують повноцінну навчальну діяльність. Слідкуючи за дискусією на сторінках багатьох видань, я бачу, що зараз ця ідея багатокомпонентності змісту, трішки модернізувалась і набула нового звучання. Зокрема, В.В. Краєвський говорить, що ця концепція повинна бути культурологічною і зміст сучасної освіти в школі має бути спрямований на формування людини певного типу культури. Адже культура є всеохоплюючим поняттям: це і технологічна культура, і гуманітарне мислення, і екологічна культура і т.д. **Ми є свідками фактичної перебудови змісту початкової, основної і старшої школи.** І свідомо або несвідомо ми доходимо думки про те, що у змісті шкільної освіти має бути переглянуто співвідношення між тими блоками, які формують гуманітарну і природничу культуру. З'явилося **нове поняття – соціальна культура особистості, її соціальна обдарованість.** Ми також повинні говорити про формування інформаційної культури, мистецької культури і т.д. Це дуже важливе переосмислення. Міркуючи так, ми спрямовуємо нашу шкільну освіту не на функціоналізм, не на вузьке утилітарне застосування певних знань, а думаємо про те, що в сучасному суспільстві людина повинна мати новий тип мислення, новий тип розуміння того, що таке культура. Це, складне питання. Тут найболючіша проблема – узгодження інтересів представників різних освітніх галузей в аспекті цілісного уявлення змісту загальної середньої освіти.

Ось перший блок такого теоретичного підходу: трансформується ідея “зміст освіти – аналог соціального досвіду” і набуває нового звучання в сучасних умовах – формування певної культури у змісті шкільної освіти.

Шановні колеги, цей культурологічний підхід ми почали реалізувати і в перспективі вдосконалимо його в подальшій своїй роботі. Я говорю “ми”, а “ми” це передусім, лабораторія початкової освіти Інституту педагогіки, це також наші колеги з лабораторії технології і трудового навчання і з Інституту проблем виховання. В нашій аудиторії, мабуть, усі поінформовані про те, що два роки тому був затверджений дер-

жавний стандарт початкової освіти. Це був якісний прорив до нового інструментарію окреслення змісту. **В чому ця новизна виявлялася? По-перше,** ми змогли реалізувати те, що було закладено в контекст державних стандартів попереднього покоління – це 1996, 1997 і 1998 роки. Наш досвід показав, що можна за змістовими лініями охопити всі навчальні, виховні і розвивальні цілі змісту освітньої галузі. Формування за змістовими лініями дає змогу укладачам програм, підручників працювати в широкому колі варіацій. Один укладач, бачитиме, як пріоритетну, одну лінію, другий – іншу, але найголовніше, що у цьому стандарті, в блоці “обов’язкові результати навчання”, буде контрольний – лакмусовий – папірець: щоб не поставити дитину і вчителя в таку ситуацію, коли ми все-таки чогось не додаємо.

Коли ми укладали державні стандарти першого покоління, то дуже довго міркували і працювали над проблемою мінімізації змісту. І тут багато було запитань: чи не знижуємо ми планку традиції радянської школи, її ґрунтовності тощо. Чесно скажу, що з проблемою мінімізації змісту початкової освіти ми не впоралися. І зараз себе заспокоюємо і говоримо вчителям, що склали стандарти і програму на рівні достатньому в плані підготовленості дітей до переходу на наступний рівень шкільної освіти. У нас попереду є ще багато проблем, які можна розв’язати більш оптимально. І одна з цих проблем у плані змісту, – це проблема більш чіткого і перспективного (мається на увазі наступність) вирішення питання підготовки дітей молодшого шкільного віку до засвоєння природничих знань у 5-6 класах. На мій погляд, нам не вдалося належною мірою розв’язати це питання у нинішніх стандартах. Є різні варіанти. Один з таких варіантів – відсутність балансу між природничо-науковою і соціальною компонентою. Це вимагає від науковців, які займаються зараз відбором змісту, подумати про баланс цих складових, вони мають працювати на перспективу і не недооцінювати природну або соціальну підготовку дитини.

Для наших гостей хочу наголосити, що членами нашого відділення є про-

відні вчені України, які працюють над вирішенням цих питань: *Бібік Надія Михайлівна* займається соціальною компонентою, *Арцишевський Роман Антонович* – соціальною компонентою, а *от Ільченко Віра Романівна* зробила спробу інтегрувати в одному курсі ці складові. Ми повинні працювати і далі, шукати оптимальні варіанти, щоб діти 5-6-х класів були добре підготовлені до засвоєння знань.

Друга проблема, яка мене хвилює, попри розмови про формування в початковій школі не дитини, яка вміє читати і писати, а мовної особистості, – *це проблема мовної освіти*, її вирішення. І методисти, і педагоги, які готують педагогів, мають усвідомлювати, що мовна особистість повинна бути згармонізована у своїх освітніх потребах у плані мовних потреб. Поки що маємо таке протиріччя: з одного боку, позитивним є те, що початкова школа стає багатомовною, а з другого – недосконалість стандарту і навчальних програм з іноземної мови, яка починає вивчатися з другого класу. Спеціалісти з іноземної мови виходять на кінцевий результат тільки за рівнем компетенції і зовсім не йдеться при цьому про знання – тільки про рівень компетенції. Це питання теж важливо добре обміркувати в середовищі мовників. І ті, хто веде українську мову, і ті, хто читає російську та іноземну мови мають зустрітися і узгодити всі напрями стосовно кінцевих результатів, бо йдеться про навчання дітей одного віку.

Зараз великий **інтерес викликає** така, нова для нас, **галузь, як основи здоров'я і фізичної культури**. У свідомість вчителів, батьків і нашу наукову свідомість, повинно закладатись, методологічно нове уявлення про належний рівень розуміння цієї освітньої галузі у зв'язку з цілями шкільної освіти. **Перше, це розуміння здоров'я як інтегрованого результату: і як соціального здоров'я, і як психічного здоров'я, і як фізичного здоров'я. Але ми не можемо зараз стояти на цій позиції, проголошений Інститутом виховання**, і близькій до розуміння здоров'я світовою спільнотою. Зараз у початковій освіті має місце суперечливий підхід до змістовного наповнення і структурування освітньої

галузі “основи здоров'я і фізична культура”. Є такий варіант: дві години “фізичної культури і основ здоров'я” – і другий варіант, коли фізична культура розглядається тільки в контексті фізичного виховання. Останнє – основна компонента з позиції укладачів програм і стандартів, бо тільки рух і фізичний розвиток дитини лежать в основі здоров'я, але вони не визначають складові здоров'я. У перспективі нам треба буде попрацювати у відділенні, провести розширені обговорення з залученням спеціалістів різних галузей для того, щоб зробити більш виважені кроки на користь реалізації, практичного розв'язання цієї проблеми. Шановні колеги, я **торкнуся ще однієї галузі – галузі технологій**. Ви пригадуєте, як це написано в навчальному плані дванадцятирічної школи? У нас вже немає трудового навчання, а є тільки технології. І виходить, що педагогічна свідомість вчителя початкової школи, який веде цей предмет, перебуває на роздоріжжі, бо результат цієї освітньої галузі передбачає забезпечити різними програмними продуктами: художньою працею і трудовим навчанням. Отже, я готую ґрунт у своєму виступі для такого висновку: **незважаючи на те, що державні стандарти прийняті два роки тому, це важка й інноваційна справа**. Зараз ми перебуваємо на етапі їх первинного освоєння, де дуже важлива зворотня інформація від людей, які почали користуватися стандартами. І ви знаєте, що Міністерство освіти і науки, не маючи можливості організувати такі локальні експерименти в районах і областях, зробило крок до охоплення “експериментальною апробацією” тих комплектів, які напрацьовані науковцями у зв'язку з переходом до 12-річної школи. На мій погляд, у системі загальноосвітньої підготовки початкова школа не тільки тому, що з неї все починається, а й внаслідок своєї унікальності, дала певний імпульс до розвитку того, що вибудовуватиметься згодом. Це дуже складний процес. На мою думку, **науковцям, причетним до розробки змісту загальної середньої освіти, украй важливо на другому етапі збалансувати, згармонізувати ті провідні стрижневі ідеї, поняття, які у нас ві-**

дображені не в одному підручнику і не в одній освітній галузі, а в кількох. Я маю на увазі, ідеї, які пов'язані з соціальним вихованням. Вони є і в читанні, в “людині і світі”, у мові, — вони є в різних предметах, бо стосуються здоров'я і духовності дитини. Нам потрібна корекція досягнень. Я дуже вболіваю за читання, у зв'язку з нинішньою ситуацією в суспільстві, за якої ми дуже багато говоримо про переваги роботи з комп'ютерним текстом, з текстом, який не знаходиться на друкованих носіях. Може склалася ілюзія, що нам вже не потрібно формувати у дітей вміння працювати з текстом, вироблення у них таких важливих операцій, як розгортання тексту, згортання тексту, структурування тексту. Ці вміння будуть необхідні людині незалежно від того, в якій формі вона одержуватиме цей текст, бо вони пов'язані не з формою його пред'явлення, а з формою його засвоєння. Тому важливо приділити постійну увагу формуванню вмінь, пов'язаних із загальною культурою читання, з читацькою самостійністю людини. Зауважимо, що **тільки в початковій освіті програми відкриваються розділом: формування загальнонавчальних умінь і навичок.** За період, який минув з часу включення цього блоку до програми чотирирічної початкової школи, а потім і 3-річної школи, в нашій педагогічній науці нагромаджено корисний матеріал, який дає змогу педагогам цілеспрямовано формувати організаційні, логіко-мовленнєві, загальнопізнавальні і контрольні оцінні вміння та навички. Говорячи про наступність між здобутками початкової школи і тим, як повинен формуватися зміст в основній школі, хочу звернути увагу на те, що вмотивована навчальна діяльність починає формуватися в початковій школі, але тут цей процес не завершується, він триває і далі. Тому треба, щоб в основній і старшій школі були створені умови для продовження цього процесу, який в кінцевому підсумку виводить людину на засвоєння метаумінь самостійно здобувати знання для того, щоб вчитися впродовж усього життя.

У своєму визначенні компетенції ми виходимо з розуміння компетенції в за-

гальноєвропейському плані, тобто розглядаємо її як спосіб виконання, застосування певної дії, яка ґрунтується на знаннях. Це знання діє на рівень компетенції. Тому у нас в “кінцевих навчальних результатах” визначено кілька рівнів цих компетенцій. Наприклад, розрізняти, називати, формулювати, вміти застосовувати знання у відомій та новій ситуації. Тобто окреслено всі рівні, починаючи від розуміння до застосування.

У змісті освіти наявні знання — один з прошарків; способи діяльності — це певні уміння і навички; досвід творчої діяльності — те, що можна застосувати в новій ситуації. Приміром, склали програми і стандарт з читання, в яких є спеціальна змістова лінія: розвиток творчості дітей на основі прочитаного. Це те, що стосується доповнення, продовження, конструювання, перетворення, перекомпонування, творення нового, тобто ця лінія на рівні змісту кожного предмета повинна реалізувати вміння дитини бачити нове у відомому, вміння бачити незвичне, здатність фантазувати, перетворювати тощо.

В обговоренні виступу Микола Самійлович Вашуленко, Головний Вчений секретар АПН, зауважив: “Прикро те, що автори шкільних методик, стаючи водночас і авторами законодавства у системі підготовки вчителя, не встигають подати ці нові варіанти, а вища школа не тримає руку на пульсі і не відстежує стан справ у загальноосвітній школі.

Учасниками засідання було порушено й такі питання:

- жодний підручник вчителя не замінить, але підручник — це засіб, без якого не можна обійтися. Відтак вносимо пропозицію ввести не тільки в педагогічних вузах, а й у “видавничих” вузах курс “Методика підручника”. Щоб відповідні фахівці знали, що це таке і вміли працювати;
- ми часто говоримо, що вчитель може обирати підручник. Але про вибір може йтися тоді, коли вчитель дістає можливість порівняти підручники, зіставити їх.

Держава
і освіта

Круглий
стіл

ПРОБЛЕМА ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реформування школи в Україні відбувається через оновлення змісту освіти. Державні стандарти, — і ті, які перебувають на стадії розробки, і ті, які виносяться на обговорення, нарешті той їх варіант, що вже набув чинності через постанову Кабінету Міністрів для початкової школи, зосереджують увагу на проблемах, пов'язаних з насиченням сучасної української школи оновленим змістом. Хочу підкреслити в моєму виступі часто вживатиметься словосполучення “оновлений зміст”. Йдеться не стільки про впровад-

ження нових понять чи нових законів. Більше говоритиму про переструктуризацію змісту та деякі аспекти його мінімізації. Розробляючи зміст, ми маємо дати теоретичне обґрунтування того, що робимо, бо *в світі*, як мені відомо, *не існує теорії змісту*. Є концепція компетентності, є концепція неперервної освіти, є так звана теорія повільного розвитку — близька до того, що ми називаємо навчальним планом. Але все це не стільки теорії, скільки теоретичні обґрунтування дидактичних засад, покладених в основу модернізації змісту. Коли вчені або вчителі починають

розробку планів, чи програм, вони зазвичай ґрунтуються на наукових теоріях (не знаю, як це відбувається в початковій школі, а у середній і старшій школі саме так). Ґрунтуючись на наукових теоріях, ми, можливо, робимо помилку, через яку потім страждаємо. Позаяк наукове знання повинно зазнати певної трансформації і перейти в дидактичну систему навчання. *Ця дидактична система навчання, не є науковою калькою ні за набором понять чи законів, ні за структурою*. Дидактична система знання може в принципі і втрачати певну науковість (маю на увазі вищу науковість, зафіксовану в монографіях чи в підручниках для вищої школи). *Ця трансформація не означає заперечення науковості, це просто генеза процесу формування наукового знання, яке розвивалося таким чином, що повністю відкидалися, чи заперечувалися попередні знання*. Іноді доцільно мати подібну трансформацію. Це не означає, що переструктурування має йти суто історичним шляхом, тобто що треба вести виклад матеріалу з того чи іншого предмета в школі подібно до становлення тієї чи іншої теорії. Це дуже складне питання, не розроблене на сьогоднішній день, і ми намагаємося зробити певну кальку. На одному із засідань робочої групи один з керівників освітніх

**Олександр
ЛЯШЕНКО**

Член-кореспондент
АПН України, док-
тор педагогічних
наук,
професор

галузей, навіть, заявив: “Мій предмет — це практично дублювання науки у вигляді підручника”. Я б не сказав такого про жоден з наших предметів (з природничої галузі), *ми не можемо зробити таку побудову без трансформації наукового знання*. По-друге, я хотів би зупинитися, на питанні наступності, зумовленою тим, що ми будемо фактично 3-ступінчасту освіту: початкова школа, основна школа і старша школа (за рівнями освіти: базова, основна і повна загальна середня освіта). *Поки що початкова школа, основна школа і старша школа — це завершені цикли*. Тобто ті предмети, які вивчаються в початковій школі, певним чином мають бути завершені. *Наскрізного предмета, який би не завершувався, в початковій школі сьогодні немає*. Так традиційно склалося, що початкова школа природознавчий компонент відпрацьовувала як завершений, а потім ми знову починали з того самого природознавства, яке вивчалось в початковій школі. На мою думку, *це співвідношення між лінійно-концентричною побудовою змісту навчальних предметів треба переглядати*. Сьогодні, принаймні, в освітній галузі природознавства *мають існувати наскрізні курси*. У нас курс природознавства як предмет вивчається лише в 5-му класі. Він не може вивчатися, наприклад, як вступ до кожного з предметів природничої галузі, тому що введення цих предметів починається в різному часовому вимірі: фізика з 7 класу; біологія, географія — у 6-му класі; хімія — з 8 класу. І треба шукати інші підходи. Ми виходимо з пропозицією побудови наскрізного курсу природознавства в 3-х, 4-х, 5-х класах. Тобто, курс природознавства не завершується в початковій школі, а продовжує вивчатися в основній школі. Але це має бути цілісний курс, який не повторює вже вивченого в початковій школі. Але не завжди наступність виявляється “позитивом” при побудові змісту. З цього приводу велися дискусії з робочою групою попереднього складу при розробці стандарту 11-річної школи. Та й зараз ці дискусії можна продовжити щодо історичної освіти. Так склалося,

що історики не можуть відмовитися від лінійної побудови курсу. Вони вважають, що лінійність історії — це можливий варіант викладення змісту. І виходить так, що 16-річна дитина, яка завершує основну школу, знає все про кріпацтво, знає історію до XIX сторіччя включно, але сучасності не знає, бо вся сучасна історія вивчається в старшій школі. До того у 15-річної дитини більший інтерес до історії, пов’язаної з воєнною тематикою, до історії героїчного шляху, який пройшов наш народ. Але якраз друга світова війна вивчається вже в старшій школі. *Я намагався показати, що історичні процеси сучасності не обов’язково мають бути побудовані в лінійній послідовності*, що, можливо, учневі основної школи треба також знати історію сучасності. Десятирічний вік незалежної України — це дуже малий проміжок часу порівняно з нашим життям, а 10 років для дитини яка навчається, — це фактично половина її життя, а вона нічого не знає про це, бо життєво не сприймала ще сучасну історію. І тому лінійно-концентрична побудова змісту не повинна бути якимось шаблоном, вона має розглядатися в контексті того чи іншого предмета. *Сьогодні провідною ідеєю переходу чи наступності між основною і старшою школою — є ідея профілізації*. Теоретично ми ще не знаємо, яким чином здійснити цю профілізацію. Це та проблема, яку найближчим часом слід обговорити і на конференції, і в наукових колах, і серед практиків, щоб прийти до певної моделі профілізації, яка була б своєрідним поєднанням традицій української школи і запозиченого досвіду кращих шкіл зарубіжних країн. Я хотів би привернути вашу увагу і до такої обставини, пов’язаної з профілізацією навчання. Коли ми ведемо мову про зміст освіти, то насамперед повинні це пов’язувати з освітніми потребами дитини, яка приходить у старшу школу (якщо йдеться про профілізацію). Разом з тим, є діти, які чітко визначилися у своїх інтересах і освітніх запитах. Потрапивши в старшу школу, вони добре усвідомлюють своє майбутнього. Бага-

то дітей керуються своїм емоційним ставленням до майбутнього, і, маючи наміри, з певністю ще не визначили свій шлях. Звідси старша профільна школа стоїть

перед дилемою: з одного боку, задоволення освітніх потреб кожної дитини, з другого – диференціація дітей на тих, хто визначився, з подальшим шляхом, і на дітей, які не визначилися або мають примарні цілі щодо свого майбутнього, абсолютно не узгоджені з їхніми можливостями, здатністю здійснювати певну професійну діяльність у житті. Нарешті, ми повинні враховувати і ту обставину, що дитина, яка приходить в школу, може знати про ту, чи іншу галузь більше, ніж треба для того, щоб вона почала вивчати предмет. Наведу приклад з галузі інформатики. Зараз багато дітей мають вдома комп'ютер і ним користуються. І не просто грають у комп'ютерні ігри, а використовують комп'ютер з навчальними цілями. Звідси більшість дітей в основній школі ознайомлена з роботою комп'ютера, а ми їх починаємо навчати інформатиці у старшій школі. Тому зниження віку дитини для початку, формування інформаційної культури, чи комп'ютерної грамотності, є обов'язковим. Але я пішов би далі. *Слід подумати і про тих дітей, які ще з дошкільного віку починають ознайомлення з комп'ютером. Певні ази комп'ютерної грамотності повинні закладатись ще в початковій школі.* І нарешті, завершуючи свій виступ, зупинюся ще на одній обставині. Нині ми говоримо про особистісно орієнтоване навчання як основну парадигму сучасної школи. У зв'язку з цим зазначу, що ми не враховуємо так звану дихотомію знання: наявність особистісного знання і об'єктивного знання. У світі

ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКА

**Роман
АРТИШЕВСЬКИЙ**

Директор Інституту
соціальних наук,
член-кореспондент АПН,
доктор філософських наук

Перше питання стосується стандартів.

Сьогодні ми опинилися перед необхідністю коперніканського перевороту в освіті. Але, щоб перейти від однієї системи до іншої, потрібні революційні зміни. Нині в Україні в цьому питанні приділяється більше уваги, ніж в інших країнах.

А все ж потрібні кардинальні зміни. В чому полягає їх суть? Передусім маємо відійти від сциєнтизму при формуванні змісту освіти. Нам треба виховати людину! Слід при цьому виходити з потреб дитини і водночас дбати про те, щоб вона стала повноцінним членом суспільства, неконфліктною людиною, людиною, яка могла б жити на радість собі й іншим. Для цього робиться чимало.

Стосовно підручників... Займаюся цією тематикою з 1973 року. Кілька слів щодо критеріїв оцінки. На мою думку, не можна про будь-який підручник з певністю сказати – придатний чи ні. І взагалі, це повинно робитися так: є стандарт, під який розробляється програма, а згідно з програмою створюються підручники. Моя позиція, і це підтверджено на практиці, що перш ніж писати підручник, потрібно виробити методичну концепцію підручника. *Це перший етап.* Оскільки зміст один, а методичні розв'язання можуть бути різними, то з кожного предмета має бути кілька підручників, які б враховували різні методичні завдання. А вчитель ніколи не послуговуватиметься лише одним підручником.

Наступний етап – макет підручника (це і текст, і художнє оформлення тощо). Після цього видається "сигнальний екземпляр". Можна оцінювати підручник як завгодно, але безперечно одне – поки учень і вчитель не покористуються ним, правильної оцінки дати не можливо. Це складний процес – інструментарій має відпрацьовуватися, щоб все було об'єктивно. І тільки після використання цього підручника впродовж року, можна дати певну оцінку.

існує так зване об'єктивоване знання у вигляді наукових теорій, відображених у монографіях, підручниках тощо. Воно функціонує в навчальному просторі, в освітньому середовищі. Але все-таки дитина керується власним особистісним знанням. Особистісне знання завжди ґрунтується на психологічних механізмах, чи психічних особливостях тієї дитини, яка засвоює це знання. В одній дитини більш розвинене образне мислення, в іншій — логічне, хоча вчать вони в одному класі, в одній і тій самій школі. *Відтак постає проблема психологізації засвоєння знань у навчальному процесі.* Психологія мислення, психологія навчання повинні пройтися наші розробки щодо змісту освіти.

І останнє. Зараз підготовлено проект державного стандарту основної школи. Більшість членів нашого відділення брали участь у його розробці. Більшість працівників установ, причетних до розробки змісту, також брали участь у підготовці цього проекту. Тепер перед нами стоїть інше завдання: пропагувати цей проект таким чином, щоб з ним ознайомилися вчителі і не сприймали його через призму кількості годин, які ним закладаються. Потрібне широке обговорення цього документа, щоб склалося цілісне уявлення про того випускника 12-ти річної школи, якого матимемо в кінцевому результаті після засвоєння ним суми знань, визначеної цим державним стандартом.

Треба розробити комп'ютерні оболонки, щоб полегшити вчителю чи педагогу створення ком-

п'ютерних задач. До того ж немає установи, яка б зробила основи творення комп'ютерних підручників, а проблема істотна. В цьому напрямку працюють ті, хто займається інформатикою, але **фахівці не знають того, що набуто педагогікою.** Педагоги роблять спроби вирішити проблему, але теж невдалі. **Для досягнення успіху необхідно поєднати зусилля фахівців і педагогів. Якщо цю проблему не вирішити, то матимемо таке саме відставання, як у інших галузях.**

АПРОБАЦІЯ ПІДРУЧНИКІВ: ЯК ЗРОБИТИ ЇЇ ЕФЕКТИВНОЮ

Цінним є внесок інституту у методичне забезпечення навчально-виховного процесу в дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах області. З'явилися друком підручники та посібники з географії, математики, української мови, фізики, хімії, української літератури, методичні матеріали з проблем національного виховання та ін. Практично з кожного навчального предмета працівниками інституту, на допомогу учителю видано збірники завдань або зошити для тематичного оцінювання за 12-бальною шкалою.

Одним із важелів впливу на якість освіти загалом, стимулом для створення підручників нового покоління може стати експертна оцінка навчальної літератури. У зв'язку з цим, великого значення набуває апробація навчально-методичної літератури, яку видають науково-педагогічні працівники та методисти самого інституту. Цьому могла б сприяти і апробація підручників та посібників для шкіл на замовлення Міністерства освіти і науки України та українських видавництв, але, на жаль, вона має переважно формальний характер. Інститут виконує в основному функцію організатора-посередника між Міністерством освіти і науки України, Навчально-методичним центром у Києві, видавництвами, які самі розробляють анкети, завдання для з'ясування якості знань учнів, що навчаються за експериментальними підручниками. У нашій обов'язки не входить навіть аналіз отриманої від шкіл інформації, а лише пересилання її у Центр.

Марія Барна, директор Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук.

Держава

і освіта

Круглий
стіл

ТЕОРІЯ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

Одним із завдань є окреслення вимог до структури підручника, ілюстративного апарату, апарату засвоєння тощо. Інше завдання – визначення шляхів найповнішої реалізації освітнього і виховного потенціалу відповідної науки.

**Михайло
БУРДА**

Заступник директора Інституту педагогіки АПН України, член-кореспондент АПН, доктор педагогічних наук, професор

Зрозуміло, я не характеризува- тиму весь комплекс цих завдань, а зупинюся на одному із них: це механізми побудови змісту. Спробую стисло розповісти, як вирішується це питання. Пропонується така процедура відбору матеріалу:

досліджуються чинники відбору, точніше, основи відбору, потім вони аналізуються і розробляються принципи відбору, на основі яких визначаються його критерії. Відтак маємо три основні поняття цього механізму: основи, принципи, критерії. *Що таке основи?* Це, по суті, методологічні знання, які окреслюють межі пошуку змісту і за допомогою яких визначаються ті чинники, які впливають на його відбір. Я не буду тут торкатися соціальних та економічних запитів держави, тих цілей, які вона ставить щодо вивчення певного предмета. Головне, це

правильне відображення компонентів науки того чи іншого курсу, врахування видів діяльності людини, її структури. Всі ці чинники ми намагаємося аналізувати. На основі чинників розробляються принципи. Я можу тільки назвати деякі з них, але вони розглядаються у системі. Наприклад, *принцип соціальної причинності*. Зміст шкільного підручника має бути достатнім для продовження освіти або кваліфікаційної практики. Це обов'язково. Очевидно, цей принцип реалізується і в тому, що методична система має забезпечувати три напрями освітньої підготовки: це предметна освіта (математична, географічна, літературна і т.п.), доосвіта за допомогою певного предмета і спеціалізуюча освіта для соціально повної підготовки. Раніше ми звертали особливу увагу на першу її функцію, але нова ситуація вимагає зміщення акцентів і, певно, більшу увагу треба звертати на другу, а можливо, і на третю її функцію.

Далі – *принцип розв'язального навчання*. Я не буду на ньому зупинятися докладно, це, зрозуміло, – діяльнісний підхід. У підручнику мають бути способи діяльності, подані у вигляді алгоритмів, схем, механізмів переходу від даного до шуканого і т.п. У зв'язку з цим постає важливе питання кваліфікаційного подання фактів, де це можливо, в аспекті їх історичного ста-

Директор школи, ліцею, гімназії № 6'2002

новлення і розвитку. Не знаю, як у гуманітарних, а в точних науках це зробити важко, бо історичний розвиток і логіка науки не збігаються (лише в деяких моментах вони збігаються). І ми дістаємо у результаті значний розвивальний ефект, що й підтверджено експериментально.

Принцип відповідності — відповідність змісту предмета рівню розвитку науки, структури — логічній організації науки. Але тут знову постає важливе питання: ми говоримо — особистісно-орієнтовані, що означає відповідність змісту структурі і рівням навчальної діяльності дитини. Це питання, на мою думку, методично розроблено не достатньо, хоча останніми роками психологи здійснили ряд цікавих досліджень. І тут ідея наступного дослідження може бути такою: взаємозумовленість змісту і типу мислення. **Зміст підручника впливає на тип мислення, і навпаки, тип мислення враховується при відборі змісту.** А як інакше можна побудувати підручники для різних профілів? Тісно пов'язане з цим питання підвищення інформаційної насиченості тексту. Без цього ми не обійдемося, створюючи інтегровані курси, включаючи в навчальний план нові предмети. Це питання можна розв'язати лише на стику різних наук. Потрібно більше аналізувати нові підходи до мислення, дослідження в галузі психології і особливо логіки та інформатики. Але починати треба, як мені здається, з укрупнення дидактичних одиниць. Те, що започаткував у свій час Давидов у початковій школі для середнього учня, треба зараз розвивати. Можна переструктурувати не весь матеріал, а лише окремі теми, виділити місце, необхідні умови існування загального. Але, на мою думку, ця робота перспективна.

Принцип диференціації реалізовано: введено нову модель диференціації. Основні поняття — курс і рівень вимог. Очевидно, в старшій школі будуть три основні курси: для математиків, фізиків і гуманітаріїв за вибором. Визначатимуться три рівні вимог, які задаються наявними вміння-

ми. Так зазначено і в стандарті 11-річної школи, але тлумачення вмінь, їх перелік надто непевні за своїм характером. Треба розробляти набір еталонних задач, але ці задачі мають фіксувати той чи інший рівень вимог. Учень повинен ознайомитися з ними заздалегідь, так само, як і студент вузу, який починає вивчати цей курс.

Модульний принцип. Зрозуміло, наявність інваріанти і варіативної частини. Викликає інтерес створення такого підручника для профільної школи, який міститиме додатки, що доповнюватимуть основні розділи, орієнтовані на профілі навчання. В початковій і старшій школі — це інтеграція знань і на їх основі створення підручників.

Стосовно теорії шкільного підручника.

Мій колега підходить до мене і каже: “Де розробляється теорія шкільного підручника? Я хочу з нею ознайомитися.” Ми видаємо раз на рік збірник “Проблеми шкільного підручника” (вже вийшов друком третьої випуск), буде опубліковано 5 випусків. На основі цього в нашому інституті має відбутися республіканський семінар під аналогічною назвою. Статті різні. Питання серйозні. Видаємо 5-6 збірників, дві третини статей опустимо, з дозволу автора останній матеріал по іншому структуруємо, доповнюємо і видаємо книгу під назвою “Теорія шкільного підручника”, а далі — роздамо безкоштовно бажуючим.

Оцінювання нового підручника доволі суб'єктивне. Чому не зробити так, як було раніше: видати підручник на ротапринті і залучити 2-3 райони до його експериментальної перевірки, а через рік чинити згідно з ситуацією.

До оцінювання підручників достатньо залучити кілька категорій: вчителів, науковців і методистів. На рівні експертів оцінку можуть давати не обов'язково автори підручників, якщо визначені чіткі критерії. Але наразі **жодна з комісій не виробила чітких критеріїв щодо оцінки підручників.**

Держава
і освіта

Круглий
стіл

ПРОБЛЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА

Підручник, особливо для старших класів і особливо з природничих наук, але й не тільки з природничих, не може називатися сучасним, якщо не орієнтований на використання комп'ютера. У Польщі зараз видаються журнал "Математика і комп'ютери" і книжечки для дітей "Математика з елементами...", а у нас чомусь мало на це звертають увагу.

Зрозуміло, і дидактичні і наукові принципи мають місце, але *без орієнтації на комп'ютер, на мою думку, сьогодні про диференціацію важко говорити, а про гуманізацію та гуманітаризацію освіти й тим паче.*

І ще одне. Наразі голова дитячого фонду сказала, що не треба випереджувати природу — нехай дитина розвивається так, як вона мусить розвиватися, як їй дано природою. На мою думку, *комп'ютер у початковій школі, а тим паче, у дитячому садочку не потрібен дитині і навіть шкідливий.* Але це має бути науково обґрунтовано. А поки що це — дискусійне питання, то й не треба робити на дітях експериментів.

До того у дитячому віці немає таких видів діяльності, які б вимагали ком-

п'ютерної підтримки, ще немає потреби у великих масивах інформації.

Чому інформатику слід вивчати з 7 класу, а не, приміром, з 8-го чи з 6-го класу?

Обґрунтування було представлено в першому номері журналу "Математика в школі і сім'ї" (1998), який відкривався моєю статтею "Яким бути шкільному курсу інформатики". Питання стояло так — що станеться, коли в одному випадку почати вивчати інформатику з молодших класів, а в іншому — на рівні 7-го класу? Тоді на виході з 11 класу (12 класу), скоріше за все, ви не знайдете жодних відмінностей у знаннях дітей з математики, історії, мови і тієї ж інформатики. *В молодшій школі, як я вже наголошував, комп'ютер не потрібен, а в середніх класах така необхідність з'являється, бо треба робити багато обчислень і геометричних побудов, діти вже користуються енциклопедіями і атласами, у них сформоване абстрактне мислення. І на цьому етапі вже з'являється рутина, яку слід "перекласти" на комп'ютер. Отже, у 8-му класі, а ще краще, у 7-му класі маємо підготувати дітей до того, щоб вони вміли використовувати комп'ютер при вивченні математики, географії й інших предметів, де є ця рутина.*

Тим часом з навчальною метою давати дитині працювати за комп'ютером, може, й не слід. Але діти мають таку діяльність, як гра, а комп'ютер — це такий інст-

**Мирослав
ЖАЛДАК**

Академік АПН
України, доктор
педагогічних наук,
професор

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2002

румент гри, від якого жодна дитина не відмовиться. І ось тут **треба додержуватися певних норм.** До того ж маємо ще й такий метод навчання, як гра – в тому числі за допомогою комп'ютера. А оскільки комп'ютеризація відбувається неухильно і нікуди від неї не подітися, **треба розробляти норми, встановлювати фізичні обмеження на роботу за комп'ютером.** У світі такі норми вироблено. Так, у Франції Центр міністерства охорони здоров'я розробив норми у цілому і, зокрема, для молодших класів такі обмеження: **15 хвилин** на день – і не більше для дитини! – роботи за комп'ютером.

У зв'язку з цим виникає проблема підручника, традиційного підручника. Неможливість відмовитися від комп'ютера ще більш ускладнює проблему для того, хто пише цей підручник, через необхідність його комп'ютерної підтримки. Але якщо ставити проблему створення електронного підручника, то виникають додаткові проблеми. Це велика проблема, над вирішенням якої ми працюємо в Центрі комп'ютерних й інформаційних систем. Розробляємо комп'ютерну дистанційну систему навчання. Першим варіантом буде проведення комп'ютерних олімпіад серед школярів. У зв'язку з потребою комп'ютерної підтримки **всі критерії, яким має відповідати сучасний підручник, ускладнюються.** Є багато авторських розробок у галузі складання електронного підручника, а теорії цього немає. Хто візьметься за те, щоб скласти дидактичну основу для електронного підручника, я поки що не бачу.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ШКІЛЬНИЙ ПОРТАЛ

На початок 2002/2003 навчального року в Україні лише декілька сотень з **22 000** шкіл мають про себе інформацію в Інтернеті. А в інформаційну епоху **“...якщо про вас немає інформації в Інтернеті, ви не існуєте для навколишнього світу...”** (Б.Гейтс)

“Освітня мережа України” (керівник проекту *Сергій Глаз'єв*) починає реєстрацію середніх навчальних закладів України не залежно від форми власності, регіону, наявності Web-сторінок та адреси електронної пошти. Подана інформація буде розміщуватись у розділі **“Школи” Всеукраїнського Шкільного Порталу** і буде доступна для всіх зацікавлених сторін – педагогів, адміністраторів системи освіти, потенційних спонсорів, майбутніх вітчизняних і закордонних партнерів, батьків.

Середнім навчальним закладам безкоштовно надається можливість розробки та розміщення власних Web-сторінок:

- надання дискового простору (200 Кб),
- реєстрація доменного ім'я (*назва школи.ed.net.ua*).

Що стосується дизайну, ви можете скористатися варіантами, що пропонуються авторами проекту або надіслати свої.

В проєкті вже беруть участь 21 загальноосвітній навчальний заклад.

На сайті <http://www.ed.net.ua/Schools/index.html> розміщено інформацію щодо міжнародних конкурсів; Всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіад; перелік програм, підручників, навчальних посібників та навчально-методичної літератури з проблем виховання, рекомендованих Міністерством освіти і науки України.

Анкета для реєстрації загальноосвітнього навчального закладу знаходиться за адресою: <http://www.ed.net.ua/Schools/join/formSchool.htm>

Одночасно з on-line реєстрацією просимо надсилати паперову копію анкети завірену печаткою та підписом відповідальної особи за адресою: Україна, 01021, м. Київ, вул. Інститутська, 15/5, оф. 42, “Всеукраїнський Шкільний Портал”.

З питань можливості розміщення Web-сторінки звертайтеся за адресою: school@ed.net.ua

Держава
і освіта

Круглий
стіл

МАЄ БУТИ СИСТЕМА ПІДРУЧНИКІВ

У Москві нещодавно захищено дві дисертації на тему: “Теоретичні основи розробки стандарту освіти”. Надзвичайно цікаві роботи. На відділенні треба було б ознайомитися з ними і взяти на озброєння, а також виховувати своїх молодих науковців з цього питання. Для захисту докторської дисертації слід віддавати перевагу темам, розробка яких конче необхідна для дидактики, для опанування мови.

Далі коротко про методологічні засади розробки змісту освітньої галузі. Тут йшлося про змістову лінію освітньої галузі. На моє глибоке переконання, змістові лінії освітньої галузі – від початкової до останньої ланки, до випускного класу – мають бути єдиними. Зараз стандарт освіти початкової школи розроблений, в ньому є змістові лінії для галузі “Людина і світ”. Відпрацьовано стандарт для галузі “Природознавство”: з багатьох змістових ліній проекту 1997 року ми обрали 4 – у фізиці, хімії, біології і фізичній географії – і, таким чином, досягли певної цілісності. Після ознайомлення ви побачите, наскільки цей стандарт є кроком уперед.

Наступна методологічна засада – це цілісність галу-

зевої освіти. І якщо йдеться про цілісність тієї чи іншої галузі, то треба виділити єдині закономірності, на яких ґрунтувалася б ця цілісність. Третє – здоров'я дітей має стати вихідним принципом при формуванні змісту освіти в цілому і змісту освіти кожної галузі. Тим часом 30% дітей у нас хворі в основній школі, і 47% – у професійній школі. Це сумна статистика, за останні 10 років у 2,5 рази зросла захворюваність підлітків. Кого ми вчитимемо і для кого вводитимемо основні поняття? До речі, в освітній галузі “Природознавство” більш ніж 10000 основних понять. Що при цьому відбувається зі свідомістю дитини? У свій час І.П.Павлов наголошував, що коли дитина без інтересу вивчає будь-що, то у неї активізуються центри забування, які відторгають одержані знання. Тоді чого ми досягаємо? Через це природовідповідність змісту освіти, методів навчання і форм навчання має бути основним методологічним принципом.

Поза тим критикувати має право той, хто знає, як треба зробити. Освітня програма “Довкілля” апробувалась 12 років, а зараз за кордоном видано нашу книжку. Редактор запропонував назвати її “Модель – логіка природи» через природовідповідність її змісту, методів та форм навчання.

**Віра
ІЛЬЧЕНКО**

Академік АПН
України,
доктор педагогічних наук,
професор

Директор школи, ліцею, гімназії № 6'2002

Проблеми апробації і запровадження освітніх стандартів. Це може відбуватися тільки за галузевим принципом, на цьому і ґрунтується теорія підручника. *Не може бути єдиного підручника, має бути система підручників* для даної галузі. Ми зараз працюємо над цим питанням: розроблено 32 посібника і підручника для учнів і вчителів. Це величезна робота і єдиний шлях подолати той хаос, що панує у сфері створення підручників. *Їх автори намагаються зробити свої підручники якомога цікавішими, але це не завжди відповідає потребі дитини.*

І, насамкінець, хочу сказати, що *треба змінити вербальний фундамент нашої освіти.* Діти заявляють, що у них “сидячо-слухаюче” навчання. А це призводить до все більшого фізичного і психічного виснаження і до погіршення з кожним поколінням здоров'я народу. Давайте звернемося до розробок наших вчених, згадаймо, приміром, М.В.Остроградського, який казав, що “в початковій школі мають бути кожний день уроки майстерії”, діти повинні щодня працювати руками хоч би один урок. У нас такий урок один раз на тиждень, але часто його замінюють на читання або ще щось. Діти повинні пізнавати основи наук, а у них немає мотивації до цього ні в початковій, ні в основній школі. Проте, до свого життя мотивація є в кожній живій істоті, в тому числі і в дитини.

Нарешті, *продуктивність освіти – той методологічний принцип, з яким маємо підходити і до формування*

освіти, і до оцінювання стандарту освіти і кожного підручника. Зараз багато говорять про продуктивне навчання. У Москві і Петербурзі є Інститути продуктивної освіти. На часі організація Інституту продуктивної освіти в Києві.

Ірина ГУДЗИК

Завідуюча лабораторії етнічних мов Інституту педагогіки АПН України, канд. пед. наук

КРИТЕРІЇ ЧИТАБЕЛЬНОСТІ

Одне з загальних завдань – забезпечити функціональний поворот у навчанні мови.

Критерії підготовки підручників.

На складність тексту і, отже, його читабельність, впливає ряд параметрів, а, за деякими даними, навіть – довжина слова. Тому можна запропонувати при аналізі враховувати цю характеристику тексту. Дуже важливо дбати про обсяг тих текстів, які містить підручник. Візьмемо, приміром, підручник з історії для 6 класу. Передбачено опрацювати шість сторінок за урок. Але хто знає, скільки учні, можуть прочитати, взагалі з якою швидкістю вони читають, і, нарешті, скільки вони можуть зрозуміти?

Я запропонувала нетрадиційний за формою аналіз проблеми. Взяла параграф з підручника біології і проаналізувала його на предмет зв'язності тексту: які мікротеми в цьому підручнику, як вони переходять одна в одну, як готують учня до переходу до іншої мікротеми, як пояснюють конкретне поняття в певному абзаці і як це поняття раптом зникає в наступному і з'являється вже через три абзаци, а також на які запитання можна відповісти, читаючи цей підручник. Адже є такий напрямок у вивченні характеристик підручника, як об'єкт лінгвістичного дослідження, а одна з його характеристик – щільність, зв'язність тексту.

Ще слід сказати про імплантацію, інтегрованість у тому розумінні, що *мові навчити тільки на уроках читання неможливо. Розвитком мови мають опікуватися й інші предметники.* Підручники з різних предметів повинні бути насичені матеріалами, які сприяють підвищенню культури мовлення. Скажімо, математики дають числа, цифри, а як правильно вимовляти ці цифри та числа ніхто не знає, навіть дорослі. Мабуть, треба написати книгу, присвячену цьому. Російськомовні діти, які приходять в українські школи, не вміють вимовляти числівники, не знають, де ставити наголос, не знають цих форм. Було б добре, аби і тлумачення, і наголоси, і форми різних слів наводилися в підручниках з різних предметів. **Тобто мовні характеристики підручників треба враховувати.** Слід розробити певні критерії, якими б можна було послуговуватися при оцінці параметрів підручника.

Держава
і освіта

Круглий
стіл

РИТОРИКА У ВИЩІЙ ТА СЕРЕДНІЙ ШКОЛАХ

Любов
МАЦЬКО

Академік АПН
України, доктор
філологічних наук,
професор

Звичайно, можна нагадати про матеріальну скруту. Але якщо ми матеріально біднію все пояснюватимемо, то матимемо бідність і наукову, і моральну, і професійну. У доповіді міністра я відзначила два цікавих моменти: це мовний прорив, про який вже неодноразово йшлося, в тому числі і на Президії. Мені ж хочеться звернути вашу увагу на другий момент. Президент порушив **питання про риторику в освітній системі**. Справді, проблема риторизму в нашій українській освітній системі була основною. Зокрема, у XVII–XVIII століт-

тях це було ознакою освіти духовної і світської. І те, що ми за 80 років забули, про це, не означає, що не треба зараз, коли ставляться проблеми формування особистості, повертатися до риторики, хоч і не хочеться. А життя показує, що треба.

Нині у багатьох наукових закладах риторику вводять довільно, без, так би мовити, орієнтації академічної і міністерської. Коли я працювала у Польщі, то помітила, яке важливе місце там займає риторика. Я вже декілька років працюю у галузі риторики. Цього року готується посібник і подано кілька статей до журналів.

Я вирішила з'ясувати, що за більш як 2500 років зробила ця наука, як все починалося, розвивалося і скільки наук від неї “відгалузилося”. *Наразі маємо абсолютний ха-*

ос, безлад щодо цієї дисципліни. Риторика є в першому класі, але зауваже, що риторику в Києво-Могилянській Академії була тільки на шостому році навчання, туди діти приходили вже грамотні.

У вузах риторику читають то на кафедрі філософії, то на кафедрі мови. До речі, це лінгвістична дисципліна комунікативного спрямування, бо не можна займатися риторику, не оперуючи мовним матеріалом. Проте читають курс риторики на кафедрах політології, соціології, філософії, літератури і мови. **Читають її у всіх університетах, крім педагогічних**, а також у технічних вузах. Натомість у педагогічних вузах не читають риторику. Минулого року в школах у 10-х класах ввели цю дисципліну. Проте студенти ще і зараз не “слухають” риторику, а, приходячи на практику, довідуються, що в школі є риторику.

У зв'язку з таким станом справ треба разом з Міністерством освіти і науки України чітко визначити – вводити чи не вводити риторику в навчальний план. До того слід спочатку окреслити зміст цієї дисципліни, бо в ній багато науки – теорія комунікації, дискурсивний аналіз, тавтологія і т.п., а потім визначити, чи читатиметься риторику у 10-11-х класах – і не просто “добрий день – до побачення”, а концептуально – логічні закони, теорія аргументів тощо. Також треба з'ясувати, яка освітня ланка бере на себе основне навантаження щодо цієї дисципліни. З цією метою можна провести семінари, наради.

Інноваційна школа

ПРО ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Валентин РОМАНЕНКО,

начальник Департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України

Найголовніші зміни, найголовніші успіхи

Нещодавно ЮНЕСКО проводило Міжнародну конференцію з проблем освіти, де однією з тем була “Освіта впродовж життя та освіта дорослих”. Я виступав із доповіддю про розвиток і реформування освіти в Україні. Всі учасники конференції, а це понад 200 фахівців із 42 країн світу, вислухали її з великою зацікавленістю. Найбільше вразила світову педагогічну громадськість розроблена потужна законодавча база в галузі освіти. Коли я почав перераховувати всі прийняті закони, — загальний рамковий закон про середню освіту, галузевий закон, закони про дошкільну, позашкільну, професійну, вищу освіту тощо — запанувала мертва тиша, бо такої законодавчої бази немає в жодній країні світу. За короткий час фактично двічі (в іншій редакції) прийнято основний закон, розроблено інші закони, готується закон про післядипломну освіту. На парламентських слуханнях з питань загальної середньої освіти депутати підтримали ідею щодо обов’язкового прийняття окремого закону про виховання.

Наша країна справді має потужну законодавчу базу. Це напрацювання Міністерства освіти та науки України, депутатської комісії, Академії педагогічних наук, управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій, усієї громадськості оскільки всі проекти законів було опубліковано, всі зауваження та пропозиції — враховано.

В освіті відбуваються динамічні системні зміни. Вони схвалені II Всеукраїнським з’їздом освітян. На з’їзді також схвалено Доктрина розвитку освіти — ще більш стратегічний документ, ніж законодавча система чи пакет законодавчих актів. Це погляд у далеке майбутнє вітчизняної освіти. Зрозуміло, що Доктрина відпрацьовувалась на основі аналізу стану освіти в інших регіонах, в інших країнах, зокрема в тих, де реформують освіту. Системні зміни, які організовує Міністерство освіти і науки, а саме: запровадження 12-річного терміну навчання, 12-бальної системи оцінки навчання, вивчення іноземної мови з другого класу, скасування другорічництва, негативних оцінок — також цікавлять широку педагогічну громадськість нашої країни та викликають великий інтерес за кордоном.

**Інноваційна
школа**

ОБДАРОВАНІ ДІТИ СЕЛА:

ПРО ПРОГРАМУ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Леся БАРТІШ

Директор Центру громадських зв'язків Львівського національного університету імені Івана Франка

Людина незалежно від місця проживання має право на освіту, та між рівнем підготовки в сільській і міській школах існує велими суттєва різниця.

Держава повинна забезпечити високий чи хоча б достатній рівень викладання у сільських школах. Адже ті платники податків, які мешкають у селі, теж мають право на якісну середню освіту для своїх дітей. У статті 6 Закону України "Про освіту" читаємо, що одним з основних принципів освіти України є рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту для всебічного розвитку.

Одним із завдань Львівського національного університету імені Івана Франка (далі — Університет) є відстеження найновіших досягнень людства. У зв'язку з цим треба тримати високий рівень підготовки вступників, щоб була можливість спілкуватися з ними на належному рівні. Ставлячи досить високі вимоги до абітурієнтів, науково-педагогічні працівники прагнуть відібрати справді кращих, щоб разом з ними опанувати найновіші досягнення у світовій науці, що неможливе без фундаментальної шкільної підготовки.

Університет волів виробити свою систему пошуку об-

дарованих дітей і створення умов для реалізації їх здібностей. З цією метою ще у 1992 році було розроблено і схвалено Вченою радою Університету програму "Обдаровані діти села" (далі — програма; див. вріз на с. 33).

Упродовж десяти останніх років програма успішно реалізується і вдосконалюється. Викладачі Університету беруть участь у роботі секцій Львівської обласної малої академії наук (МАН), літніх профільних шкіл і в очно-заочній школі МАН. До речі, шістнадцять із вісімнадцяти секцій працюють на базі Університету.

Працівники Університету виїжджають у райони області, де проводять зустрічі зі старшокласниками, вчителями, керівниками шкіл, працівниками органів управління освітою, батьками.

Обласні предметні олімпіади (III етап Всеукраїнських олімпіад) здебільшого проводяться силами науково-педагогічних працівників Університету, а організацію олімпіад забезпечують працівники Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти і Головного управління освіти і науки облдержадміністрації. Під час урочистого відкриття і закриття олімпіад перед старшокласниками виступають ректор, проректори, декани, провідні вчені.

Велике значення у висвітленні питань вступу ма-

ють виступи ректора по радіо і телебаченню, статті в засобах масової інформації, “прямі лінії” у редакціях газет “Високий замок” і “Експрес”, щорічні Дні відкритих дверей в Університеті, під час яких проводяться екскурсії в лабораторії та музеї Університету. Вже третій рік виходить спецвипуск газети “Камінь” під назвою “Абітурієнт”, який надсилається у всі органи управління освітою України і районні та міські відділи освіти Львівщини.

Талановиті люди є всюди, але вони мають часто різні можливості для реалізації своїх здібностей. Аби усунути цю несправедливість, Львівський національний університет імені Івана Франка надає дітям із села шанс конкурувати лише між собою. А вже досвід показує, що вже на другому-третьому році навчання, зрозуміло, за умови наполегливої праці, вони зовсім не відчувають дискомфорту порівняно з однокурсниками, які навчалися у міських школах.

З цією метою, починаючи з 1996 року, Університет започаткував тестування для випускників сільських шкіл до початку вступних іспитів. Умови, час і місце проведення цих тестувань заздалегідь оголошуються в пресі. За результатами тестувань значну частину їх учасників рекомендують до вступу в Університет (див. таблицю 1).

Крім того, декілька факультетів (фізичний, механіко-математичний, прикладної математики та ін-

форматики, геологічний, географічний) проводять заочно-очні олімпіади з профільних предметів для всіх, хто бажає. Для переможців цих олімпіад, загальноосвітніх закладів, які працюють при Університеті, та випускників навчальних закладів, з якими укладено угоди про співпрацю, Правилами прийому, починаючи з 1996 року, визначаються особливі умови вступу. Умови та завдання для заочного туру заочно-очних олімпіад обговорюються та затверджуються приймальною комісією Університету і публікуються у газетах. На вирішення завдань заочного туру учасникам відводиться близько двох місяців часу. Переможців очного туру рекомендують до тестувань, які проводяться до початку вступних іспитів. За результатами тестувань їх учасники рекомендуються до вступу

Львівський університет надає дітям із села шанс конкурувати лише між собою

Таблиця 1.

РІК	Брали участь	Рекомендовані до вступу
1996	432	272
1997	542	308
1998	697	445
1999	962	488
2000	921	558
2001	1245	667
2002	1469	685

Чому в цьому номері журналу приділено таку увагу школам Львівщини?

З одного боку, своєю освітою вона вирізняється між інших областей і регіонів України. З другого, — адекватно презентує загальнодержавний стан середньої освіти: дві третини загальноосвітніх закладів регіону, як і в усій Україні з її 22 тисяч шкіл, — сільські. Сьогодні все гучніше лунають гасла: “Збережемо сільську школу — збережемо націю”. Та всі ми знаємо, як животіє українська сільська школа... Тож не випадково ми звернулися до освіти Львівщини: вона має своє обличчя, її напрацювання можуть стати у нагоді тим, хто шукає шляхи розв’язання подібних проблем у своїх школах.

В області організовано курси для керівників і вчителів сільських шкіл з метою розкрити філософію та проілюструвати методіку особистісно-орієнтованого та комунікативно-діяльнісного навчання в сучасній українській школі, розробити проекти практичного втілення ідей курсів у повсякденну педагогічну діяльність. За цією ж програмою проводяться курси для вчителів початкових класів, вихователів дошкільних закладів, керівників закладів освіти м. Львова. Започатковано співпрацю з Осередком навчання інформатики і застосування комп’ютерів у Варшаві.

Керуючись державною стратегією мовної освіти, розпочато широкомасштабну кампанію довгострокових курсів для викладачів англійської у початковій школі. Проводиться також експеримент з проблем педагогічного моніторингу.

Редакція планує висвітлити досвід львів’ян у спеціальному випуску журналу. Нині ж у двох рубриках — **“Інноваційна школа”** і **“Управління школою”** — подаємо ряд статей із досвіду керівників Львівщини. Сподіваємося, вони будуть для Вас корисними.

пу в Університет. У цих олімпіадах беруть також участь учні сільських шкіл.

Проблеми, пов’язані зі вступом в Університет, широко обговорюються з керівниками органів управління освітою, вчителями, громадськістю. З цією метою започатковано цикл круглих столів “Університет і школа”, на яких обговорюються актуальні проблеми школи і університету. Вже відбулося дев’ять засідань, і одне з них було безпосередньо присвячене проблемам сільської школи. Питання, які розглядаються на круглих столах, широко висвітлюються у засобах масової інформації.

Нині при Університеті функціонують три загальноосвітні заклади: Львівський фізико-математичний ліцей, Класична гімназія, Буська гімназія імені Євгена Петрушевича, де викладачі Університету читають лекції, спецкурси. Практикуються виїзди ректора і представників факультетів у найвіддаленіші гірські райони Львівської області — Турківський, Сколівський і Старосамбірський. Укладено угоди про співпрацю з районними відділами освіти Турківської та Сколівської райдержадміністрацій. Ведеться підготовча робота до відкриття гімназії при Львівському національному університеті імені Івана Франка у Старосамбірському районі.

Проведена робота дає позитивні результати. Частка випускників сільських шкіл, які вступили до Університету, зросла з **21,7%** у **1992 році** до **37%** у **2002 році**.

ПРОГРАМА

ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА “ОБДАРОВАНІ ДІТИ СЕЛА”

МЕТА ПРОГРАМИ

Налагодження і розвиток співпраці Львівського державного університету імені Івана Франка (далі – Університет) з навчальними закладами загальної середньої освіти і органами управління освітою з метою виявлення обдарованих випускників сільських шкіл і забезпечення їм рівних можливостей з випускниками міських шкіл для отримання вищої освіти в Університеті.

ЗАВДАННЯ ПРОГРАМИ

вироблення системи відбору здібної молоді, що навчається у сільських школах, для навчання в Університеті;
вдосконалення профорієнтаційної роботи з обдарованими дітьми;
організація навчальних комплексів “Університет – Школа” і координація співпраці Університету з навчальними закладами загальної середньої освіти, іншими освітніми установами.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Розгорнути співпрацю факультетів Університету зі школами з метою пошуку і підготовки обдарованих абітурієнтів.

Забезпечити участь викладачів і науковців Університету у:

- роботі курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл на базі Університету і Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; *постійно*
 - проведенні III етапу Всеукраїнських (обласних) предметних олімпіад; *щорічно*
 - роботі секцій Львівської малої академії наук (ЛМАН); *постійно*
 - роботі очно-заочної школи ЛМАН для сільських шкіл; *постійно*
 - роботі літніх шкіл ЛМАН для обдарованих старшокласників сільських шкіл; *щорічно*
 - читанні лекцій у фізико-математичному ліцеї при Університеті, а також у загальноосвітніх школах і навчальних закладах нового типу, з якими Університет укладає угоди про співпрацю. *постійно*
2. Надавати перевагу випускникам сільських шкіл при зарахуванні на підготовче відділення Університету. *постійно*
3. Створити навчальні комплекси “Університет – Школа”, “Університет – Гімназія”, аналогічні комплекси “Університет – Львівський фізико-математичний ліцей”.
4. Створити мережу навчальних центрів для організації на їх базі занять з обдарованими дітьми сільських шкіл шляхом відкриття філій факультету доуніверситетської підготовки.

5. Укласти угоди про співпрацю з відділами освіти райдержадміністрацій гірських районів: Турківського, Сколівського, Старосамбірського.

6. З метою обговорення актуальних проблем співпраці Університету зі школами започаткувати цикл круглих столів “Університет і Школа”.

7. Ввести в практику проведення заочно-очних предметних олімпіад для випускників шкіл на окремих факультетах Університету (за рішенням Приймальної комісії). *щорічно*

8. Забезпечити виїзди членів Приймальної комісії у сільські райони з метою профорієнтації (зустрічі з учнями, вчителями, батьками тощо). *щорічно*

9. Регулярно проводити Дні відкритих дверей для випускників шкіл. *щорічно*

10. Налагодити видання спецвипуску газети “Каменяр” – “Абітурієнт”. *щорічно*

11. Членам Приймальної комісії активно використовувати телебачення, радіо, періодичну пресу як для профорієнтаційної роботи, так і для висвітлення результатів цієї Програми. *постійно*

12. Запровадити для випускників сільських шкіл, абітурієнтів Університету систему попередніх випробувань. *1996 р.*

13. Передбачити у Правилах прийому особливі умови вступу для випускників сільських шкіл. *щорічно*

14. Деканатам і порадиникам груп взяти під особисту опіку першокурсників, які вступили до Університету відповідно до положень даної Програми. *постійно*

15. Регулярно аналізувати результати впровадження Програми:

16. Обговорювати на засіданнях Приймальної комісії результати тестувань випускників сільських шкіл; *щорічно*

17. *Заслуховувати на засіданнях Вчених рад факультетів звіт про:*

- результати прийому випускників сільських шкіл;
- результати участі випускників сільських шкіл у заочно-очних олімпіадах, які проводять окремі факультети;
- адаптацію і стан успішності першокурсників, які вступили на факультет за Програмою;
- заслуховувати на Вченій раді Університету питання про хід виконання Програми “Обдаровані діти села”. *щороку*

**Інноваційна
школа**

СІЛЬСЬКА ШКОЛА: ПОШУК НОВИХ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ

**Галина
КОСТЮК**

Директор Синьківської
ЗОШ I-III ступенів
Радехівського району
Львівської області

Сільська школа сьогодні — це особливе соціокультурне явище суспільного життя країни, суть і значення якого ще не до кінця нами вивчені та осмислені. Відтак не повною мірою реалізується її великий потенціал у процесі реформування українського суспільства.

Школа на селі завжди відзначалася своєю поліфункціональністю: забезпечуючи конституційне право громадян на освіту, вона разом з тим виступала духовним і культурним чинником у житті громадян. Ця функція освітніх закладів особливо посилилась нині — в умовах недосконалої системи місцевого самоврядування, розбалансованого господарства, бездіяльності Народних домів та бібліотек. Через об'єктивні обставини школа в багатьох населених пунктах залишилась єдиним соціально стабілізуючим і культурно-просвітницьким осередком життя.

У нинішніх соціально-економічних та демографічних умовах сільська школа не спроможна дати молоді повноцінну освіту, забезпечити можливість обирати профільну чи спеціалізовану освітню установу, розвинути творчі здібності обдарованих дітей. До того забезпечення навчального процесу у

кожному невеликому закладі новітніми навчальними технологіями вимагає невідправданих людських зусиль і значних фінансових ресурсів. Все це стало причиною конкурентної неспроможності випускників сільських шкіл порівняно із випускниками міських шкіл при вступі до вищих навчальних закладів і при влаштуванні на роботу.

Та попри всі проблеми, властиві сільській школі, *найгострішою*, на нашу думку, є *суперечність між необхідністю забезпечення сучасної молоді широким спектром якісних освітніх послуг і неможливістю здійснити це в межах окремо взятої сільської школи*. Така постановка проблеми зміщує акценти в розвитку сільської школи з рівня функціонування окремого навчального закладу на рівень створення освітньої системи окремого шкільного округу.

В останні роки питання освітньої системи сільського регіону та перспектив його розвитку розглядалися на кількох науково-практичних конференціях, в результаті чого було розроблено відповідні програми та заходи. Але мають вони традиційний “вдосконалюючий” характер. Тим часом без важливих структурних, управлінських та фінансових змін ми і далі “носитимемо воду в ситі”. Нові підходи до вирішення пос-

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2002

тавленої проблеми з'явилися на сторінках педагогічної преси. Зокрема, завідувач відділу освіти Ставищенської райдержадміністрації Київської області Іван Осадчий запропонував концепцію проектно-модульної організації системи загальної середньої освіти сільського адміністративного району. Підтримуючи основні положення цієї концепції, разом з тим **виділяємо шляхи, які, на нашу думку, найбільшою мірою могли б наблизити сільську школу до сучасних суспільних потреб.** Це такі заходи як:

- створення сільських шкільних округів та визначення місця кожного конкретного освітнього закладу в них;
- введення громадсько-державної форми управління навчальними закладами (на всіх рівнях);
- реорганізація системи фінансування освітніх закладів;
- формування національної школи-родини як основного типу освітнього закладу на селі.

Система шкільних округів — нове явище хіба що для нашої країни. У США вона є базовою ланкою в структурі освіти кожного штату — діє досить ефективно, і в американців не виникає потреби в її заміні. Шкільний район чи округ не збігається із рамками адміністративного. Останній може включати кілька шкільних округів або ж навпаки. *Створення шкільних округів підпорядковане суто освітнім потребам населення.* Округом керує шкільна рада, яку обирають таємним голосуванням. Таким чином до ради потрапляють найбільш поважні в окрузі люди, які протягом 5 років вирішують всі питання, пов'язані з освітою в їхньому регіоні — починаючи від освітньої політики і завершуючи фінансуванням. Шкільні округи виправдовують своє існування за таких умов:

- мають свій механізм оперативної розбудови власної структури відповідно до освітніх вимог регіону;

- надають широкий спектр освітніх послуг високої якості;
- дають можливість кожній молодій людині реалізувати свої природні можливості в галузі освіти.

В ієрархічній вертикалі шкільний округ повинен мати певну автономію. В мережу його навчальних закладів мають увійти кілька опорних загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, а також прилеглі школи I-II ступенів, дошкільні та позашкільні установи. До того місце кожного освітнього закладу слід добре продумати, особливо в аспекті профілізації старшої школи. Опорні школи в цій системі повинні бути добре оснащені новітніми навчальними технологіями, мати комп'ютерні класи, аудіо- та відеоапаратуру, копіювальну техніку і, зрозуміло, висококваліфіковані педагогічні кадри. Профіль старшої школи в таких округах визначається на основі потреб молоді та з урахуванням розвитку ринку праці в регіоні. В окремих шкільних округах можливе створення ліцеїв, гімназій, коледжів, шкіл з поглибленим вивченням предметів. Може широко практикуватися спеціалізація окремих класів як гімназійних і ліцейних, звідси назва: школа-ліцей, школа-гімназія. Перспективу має також така форма роботи, як міжшкільні факультативи з очно-заочною формою навчання, а в період літніх канікул — міжшкільні літні табори. При створенні навчально-виховних закладів нового типу слід враховувати особливості роботи цих закладів в умовах сільської місцевості. Специфіка села, з огляду на його сільськогосподарське оточення, соціально-економічні та демографічні особливості, вимагає створення у сільських регіонах різних типів мережі цих закладів залежно від освітніх запитів даного району і потреб господарства. Але доцільність відкриття того чи іншого профілю освітнього закладу нового типу має бути обгрунтована з соціально-економічних позицій.

Аби учні могли відвідувати старшу школу обраного профілю, необхідно забезпечити належне доведення школярів до закладів. Бо система проживання в інтернатах чи гуртожитках потребує більших затрат і відповідної матеріальної бази. До того батьки упереджено ставляться до студентського способу життя своїх дітей вже із шкільної лави.

Досить важливою видається проблема розширення можливостей профілізації в окремії сільській школі. Для цього необхідно узаконити створення в сільських навчальних закладах профільних груп не менш як з 5 учнями. Це можна здійснити в рамках діючих навчальних планів без додаткових затрат. Поділ класу на профілі здійснюється відповідно до нахилів і здібностей учнів. Якщо є 2 профільні групи, то одна забезпечуватиметься годинами із інваріантної частини навчального плану, а друга — з варіативної. При залученні додаткових коштів на базі класу можна відкрити і третю профільну групу. Такий підхід дасть можливість здійснювати профільне навчання в сільських малокомплектних школах, яких сьогодні більшість.

На відміну від жорсткої класичної вертикалі в управлінні школою, ефективної при стабільній соціально-економічній системі країни, управління шкільним сільським округом в умовах інтенсивних змін і нестабільності повинне здійснюватися через місцеве самоврядування, побудоване на засадах громадсько-державного управління. Керівні функції в шкільному окрузі мають перебрати на себе виборні освітні ради, до складу яких мають входити найавторитетніші в питаннях освіти громадські діячі, які мешкають в цьому окрузі, чи делегати від шкільних рад на дорадчих засадах. Освітня рада повинна мати нормативноорганізований комплекс, кадрове, інформаційно-методичне і фінансове забезпечення. До її компетенції в обов'язковому порядку мають входити:

- визначення політики розвитку освіти в окрузі;
- формування бюджету середньої освіти в окрузі.

Члени освітньої ради, мешкаючи в конкретному регіоні, будуть більше зацікавлені в тому, аби виробити оптимальну стратегію освіти для цього округу, раціонально використовувати його науково-педагогічний потенціал (висококваліфіковані вихователі та вчителі, батьки, громадськість), а також всіляко розвивати можливості обдарованих і здібних дітей. І, головне, вони більш оперативно реагують на динамічні освітні запити населення.

Для успішної діяльності шкільних округів необхідно змінити підходи до фінансового забезпечення середньої освіти. Бюджет України на найближчі роки не може (виходячи з Конституції, законів “Про освіту” і “Про загальну середню освіту”) забезпечити в повному обсязі фінансування шкіл. Навчальні заклади отримують кошти не відповідно до науково обґрунтованих нормативів, а за принципом: “скільки є”. Батьки, громада, бізнес виключені із прямого фінансування освітніх послуг у школі, їх участь має здебільшого тінювий характер. Комерційні підприємства не зацікавлені у фінансуванні діяльності шкіл, а останні у свою чергу не мають права виділяти спонсорські кошти на підвищення заробітної плати висококваліфікованих педагогів. За таких обставин слід застосовувати тактику двох рівнів фінансування освіти: державний та місцевий. При цьому Міністерство освіти і науки фінансує державний мінімум освіти, а шкільні округи — позабюджетний (шкільний) компонент освіти, який необхідно розвивати в тій чи тій школі внаслідок її профілізації. Сюди на правовій основі слід залучити такі джерела фінансування, як кошти благодійників і батьків.

Як відомо, важливу частку у фінансуванні освіти в США відіграє відсоток від місцевих податків на

майно, який оплачують жителі шкільних округів. Батьки знають, на оплату чого спрямовуються їхні податки, тому нерідко при будівництві нових шкіл і здійсненні важливих освітніх програм добровільно збільшують відрахування. За рахунок цих податків американські школи в сільській місцевості мають набагато кращу матеріальну базу, ніж міські. В Україні запровадження цього механізму дало б можливість значно розширити освітні послуги в шкільних округах, а прозорість і цільове призначення оподаткування підвищили б зацікавленість громадян у вирішенні власним коштом матеріальних проблем школи. Важливо також із стратегічних міркувань встановити найнижчі ставки оподаткування шкіл усіх типів. Певний імпульс до співпраці дало б встановлення пільг на оподаткування прибутку підприємств, які уклали угоди про партнерство зі школами і регулярно подають їм допомогу. Оскільки в умовах села земля є найбільшим джерелом прибутку, слід створити законодавчу базу для передачі закладам освіти в постійне користування земельних ділянок, які можна було б обробляти самостійно чи здавати в оренду на вигідних умовах.

І ще на одному аспекті необхідно загострити увагу. В умовах громадсько-державної системи управління школою кожен навчальний заклад має стати з'єднувальною ланкою між сім'єю, школою і громадськістю. Така спільність могла б найповніше реалізуватися через розбудову національної школи-родини, згідно з філософією родинності, розробленою академіком П.П. Кононенком. Навчально-виховний процес, зорієнтований на родинність, підвищує роль життєвої і соціальної компетенції учнів. Дитина в родинно-шкільному середовищі має засвоїти не лише наукові знання, а й основні форми життєдіяльності, цінності життя, діалогові принципи взаємин з іншими людьми, моделювання життєвих си-

туацій тощо. Школа-родина — це спільна робота сім'ї і педколективу, взаємодія вчителів, батьків і дітей, зайнятих різноманітними формами діяльності і спілкування. Співпраця в такому закладі знаходить своє правове закріплення в Статуті школи, до того укладається договір-зобов'язання про спільну діяльність між адміністрацією школи і батьками у справі виховання та освіти дитини. Батьки стають партнерами школи, надають їй матеріальну і моральну підтримку.

Природно, що діяльністю такої школи має керувати шкільна рада, наділена широким колом статутних прав та обов'язків. Свою діяльність вона спрямовує в таких головних напрямках:

- планування, реалізація та контроль за здійсненням навчально-виховного процесу в школі;
- створення в сім'ї сприятливого психологічного клімату, який справляє вплив на стабільне зростання і розвиток особистісних якостей дитини;
- участь батьків і громадськості у розвитку та зміцненні матеріально-технічної бази школи.

В умовах села до ради школи необхідно вводити представників дитячого садка, бібліотеки, Народного дому, церкви, що дало б змогу координувати роботу всіх цих установ, утворюючи таким чином єдиний культурно-освітній комплекс. Злагоджено працюючи, такий комплекс має забезпечувати моральне і фізичне здоров'я сільської молоді і розвивати її загальноінтелектуальний потенціал.

Практика показує, що на сучасному етапі забезпечити поступ у розвитку сільської школи лише за рахунок вдосконалення класичної форми фінансування і управління нею неможливо. На часі необхідність вироблення цілісної освітньої політики окремих сільських регіонів і запровадження громадсько-державної форми управління ними.

**Інноваційна
школа**

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ, ФІНАНСУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ

**Олена
МАЛІНКО**

Старший викладач кафедри іноземних мов факультету маркетингу Київського національного економічного університету

Серед небагатьох нововведень у сфері освіти дистанційне навчання (ДН) посідає найбільш вагоме місце. Воно існує в тій чи іншій формі вже кілька десятиліть, але лише з появою нових комунікаційних технологій його значущість почали визнавати освітяни і політики всього світу. Незважаючи на те, що методика дистанційної освіти

(ДО) інтенсивно впроваджується багатьма розвинутими країнами, а також країнами, що розвиваються, вона і досі потребує вдосконалення і більш глибокого дослідження. Як зазначає Д. Кіган, “навіть поверхове вивчення навчальної літератури вказує на те, що метод дистанційної освіти зазвичай ігнорується. У більшості праць з філософії навчання, дидактичних посібниках він займає менше абзацу” [1]. Метод ДО визнається важливим не тільки через те, що забезпечує здобуття освіти, а й тому, що надає доступ до новітніх та гнучких систем освіти. Тому правомірно, що політики всього світу сподіваються на вирішення деяких своїх проблем за допомогою дистанційної освіти.

КОНЦЕПЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Поняття “дистанційна освіта” включає в себе три аспекти: а) що таке дистан-

ційна освіта?; б) чому саме дистанційна освіта? і в) як вона працює? (наприклад, організаційні форми дистанційної освіти).

У літературі немає чіткого визначення терміна “дистанційна освіта”. Існує лише безліч його варіацій. В Австралії ДО відома як “система екстерну”. Ця назва не дуже пасує цьому методу, бо походить від найменування старої лондонської системи екстерну, що зазвичай займалася екзамінуванням, а не навчанням. Тому вона дістала неофіційну назву: “позауніверситетське навчання”. В окремих країнах широко вживається термін “заочна освіта”. Але в Північній Америці його все частіше замінює поняття “самостійне навчання”. Термін “домашнє навчання” деколи використовується як назва заочних програм у приватних школах Північної Америки і Європи. Це також не подобається багатьом ученим і практикам, бо змістом діяльності деяких установ заочного навчання, особливо приватних, є лише збагачення. Без сумніву, ряд таких установ має добру репутацію, але решті до них далеко. Крім того, деякі з них залежать лише від таких засобів, як друковані матеріали. Тим часом дистанційна освіта сьогодні — це не тільки друковані ма-

Зі статтю В. Олійника “Дистанційна освіта за кордоном та в Україні” Ви можете ознайомитись у нашому журналі №3 2002р. на С.41-51.

Директор школи, лицею, гімназії № 6 2002

теріали, а й інші засоби навчання. Багатозасібний підхід у навчанні є наріжним каменем системи дистанційної освіти.

Тому якщо йтиметься про надання освітніх послуг якомога більшої кількості людей в усьому світі, про ширший доступ до освіти, то вживатиметься термін “дистанційна освіта”. Цей термін акцентує увагу на відокремленні вчителя від учня, розробці навчальних програм та матеріалів освітніми установами, розрахованими на використання технічних засобів у великих обсягах.

Поняття “дистанційна освіта” було сформульоване такими авторами, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк і Д. Кіган; і кожен з них підкреслював окремий аспект цього методу. Та лише Десмонд Кіган зробив спробу поєднати більшість визначень і на цій основі сформулював такі важливі особливості дистанційної освіти:

1. Майже постійне відокремлення вчителя від учня протягом усього навчального процесу, що відрізняє дистанційну освіту від традиційного навчання.

2. Вплив освітньої організації як на планування, так і на підготовку навчального матеріалу, а також на забезпечення ним студентів, що відрізняє дистанційну освіту від приватного навчання та самонавчаючих програм.

3. Використання технічних засобів – друкарських, аудіо- і відеозасобів або комп’ютерів – з’єднує вчителів та учнів і забезпечує донесення змісту навчального курсу до користувача.

4. Забезпечення двостороннього зв’язку: учні мають діставати користь від діалогу або навіть самі його ініціювати; це відрізняє дистанційну освіту від будь-якого іншого використання новітніх технологій у навчанні.

5. Майже постійна відсутність навчальних груп протягом усього навчального процесу; людей навчають поодинокі, що створює можливість для персональних дидактичних зустрічей.

До того Д. Кіган вказує на наявність ще двох соціокультурних детер-

мінант, які є необхідними передумовами і водночас наслідками дистанційної освіти, а саме:

- більша кількість технічних засобів, ніж при звичайному або усному навчанні;
- індивідуалізація навчального процесу.

Названі Д. Кіганом характеристики є базовими у концепції дистанційної освіти. Відокремлення вчителя від учня зумовлює подальшу можливість останнього навчатися самостійно. При цьому існує навчальна установа, що планує його самостійне навчання, зміст якого реалізується здебільшого за допомогою великої кількості технічних засобів. Робляться також спроби для встановлення ефективної взаємодії між вчителем і учнем: стає можливою взаємодія груп на одному рівні. В цілому студент навчається самостійно, що можна визначити як індивідуалізацію навчального процесу.

Характерною рисою дистанційної освіти є те, що вона вимагає значних організаційних зусиль, подібних до організації виробничого процесу. Таким чином, дистанційна освіта має дві характерні риси – академічну та індустріальну. Академічна полягає у розробленні та підготовці навчальних матеріалів, тоді як індустріальна має на меті виробництво та розповсюдження цих матеріалів. Ті, хто знайомий з діяльністю відкритих університетів, знають, що сьогодні вони є одними з найбільших видавців у світі.

Дистанційна освіта являє собою інтеграцію дистанційного викладання і дистанційного навчання. Ентоні Кей пропонує системне бачення дистанційної освіти, що включає в себе “оперативну діяльність”, тобто діяльність, яка пов’язана з процесами імпорту, перетворення та експорту на окремому підприємстві і яка відрізняє його від інших підприємств [2]. Ця оперативна діяльність поділяється на: а) навчальну і б) студентську. Перша являє собою обслуговуючу діяльність, спрямовану на забезпечен-

ня та поповнення підприємства необхідними ресурсами. Вона включає в себе придбання і обслуговування будівель та їх обладнання, наймання працівників, їх навчання, мотивування діяльності тощо. До другої належить діяльність, що регулює відносини між навколишнім середовищем і організацією (наприклад, прийняття рішень і планування на найвищому рівні, фінансове управління, контроль проєктів та їх оцінка).

Дистанційна освіта покликана задовольнити певні потреби населення багатьох країн світу. Природа цих потреб відрізняється залежно від країни, зокрема від рівня її розвитку. Потреба в дистанційній освіті існує як у розвинутих країнах, так і у країнах, що розвиваються, і зумовлена багатьма причинами, які можуть бути спільними для всіх країн, але можуть і відрізнитися. Наприклад, в усіх країнах світу визнається необхідність рівних можливостей для отримання освіти та більшої доступності вищої освіти. Ті, хто вчасно не отримав освіти, повинні мати ще один шанс. Крім того, потрібно створити безперервність навчання для задоволення нових потреб людей, які протягом життя працюють у різних сферах. З огляду на обставини, що постійно змінюються, потрібно створити умови для навчання працюючих та домогосподарок протягом всього їхнього життя. Ці дві потреби наявні кожній країні. Але в країнах, що розвиваються, існує необхідність компенсувати нестачу висококваліфікованих спеціалістів, що не можуть зробити класичні університети. До того потрібно задовольнити освітні потреби випускників шкіл, які прагнуть вступити до університету. Є загально визнаним, що освіта повинна відповідати потребам окремої країни. Крім того, необхідно поліпшити якість освіти. Освітня система, що відповідає всім цим потребам, повинна бути новаторською і гнучкою.

З огляду на деяку обмеженість традиційної освіти все частіше визна-

ється те, що дистанційна освіта задовольняє певні потреби населення усіх країн. Саме цим пояснюється і те, що дистанційна освіта так чи інакше практикується в багатьох країнах світу. Позитивним прикладом цього є Великобританія, Іспанія, Нідерланди, Франція, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Японія, Китай, Індія, Індонезія, Пакистан, Таїланд, Корея, Росія, Венесуела, Коста Ріка та ін.

МОДЕЛІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВИТИ

Заклади дистанційної освіти в різних країнах світу відрізняються між собою. Але загалом, як зазначають Д. Кіган і Я. Рамбл, існують дві різні моделі: а) *змішана* і б) *автономна* [3]. Попри наявність кількох різновидів змішаної моделі тут ми маємо справу переважно з традиційними університетами. Найкращим прикладом є позауніверситетське навчання або екстернатні програми австралійських університетів та заочне навчання в Індії. Перевагою цієї моделі дистанційного навчання є те, що майже всі курси, які вивчаються в університеті, пропонуються також студентам для вивчення у позауніверситетському навчанні. У деяких випадках навчальний факультет та іспити, які складають студенти, збігаються. За такого навчання студенти дістають усі переваги традиційної освіти. Разом з тим у деяких країнах, зокрема в Індії, виникли певні проблеми з дистанційною освітою. Вони стосуються надійності заочного навчання та автономії навчальних закладів. Заочна освіта вважається другорядною, і традиційна освіта тільки терпить її; заклади заочної освіти не мають достатньої свободи у формуванні власних курсів і зазнають жорсткого тиску з боку традиційної освіти. Традиційна освіта, за певним винятком, не хоче витратити гроші на заклади заочної освіти. Тому основою організації заочної освіти є самофінансування і “не завдання збитків”, що не входить до обов’яз-

ків університету. Разом з тим передбачається, що заклади заочної освіти зароблятимуть певну кількість коштів на потреби університету із системи стаціонарної освіти.

Другий організаційний тип дистанційної освіти – автономна модель. Передові університети окремих країн почали підтримувати і зміцнювати дистанційну освіту. Вони самі визначають свою академічну політику, розробляють курси, навчають студентів, екзамнують їх та присвоюють вчені ступені. Таким є університет Південної Африки – перший передовий університет, що навчає дистанційно. Британський відкритий університет (OUUK) вважається лідером у цій галузі. Його організація і висока якість роботи надихають ентузіастів інших країн світу в цьому плані. В той час, як основні риси більшості відкритих університетів є спільними, в деяких аспектах вони відрізняються. Кожен з них організований з урахуванням конкретних умов даної країни. Іншими словами, кожен відкритий університет має свої власні національні особливості.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВИТИ

За організаційною структурою виділяють *два основних типи дистанційного навчання*:

- централізовано контрольовані структури загальнонаціонального масштабу;
- незалежні автономні інституції, які мають численні паралельні системи.

До першої категорії включають монолітні системи, які контролюються здебільшого урядом і мають детально розроблену мережу підсистем на периферійному та місцевому рівнях. У цій системі центральний орган відповідає за планування курсів та їх розповсюдження теле- та радіомовленням всієї країни. Підсистеми на периферійному рівні контролюються центральними організаціями у питаннях, які стосуються адмі-

ністративної та освітньої діяльності. Загальна система розвивається на центральному рівні, залишаючи простір для регіональних варіацій. У цій категорії перебувають і системи, які є автономними у своєму управлінні, задовольняють свої власні потреби, розробляють відповідну політику, хоча і в централізованій манері. Більшість інституцій потрапляє саме до цієї категорії.

Другий тип організаційної структури ДО включає множину систем, які оперують на паралельних рівнях. Вони абсолютно автономні за своїм характером. Наприклад, у Канаді діють університети, які мають відкриту систему навчання. Програми чи курси, яких вони дотримуються, не обмежені нав'язаними нормами.

Обидва типи інституцій розвинулися у структури, які не надто відрізняються одна від одної і навіть мають схожі органи управління – такі як Сенат, Консиліум, Академічні ради, факультети тощо. Що стосується оперативного аспекту їх діяльності, то у системі з'являються *три головних підрозділи*:

- освітній підрозділ;
- служба підтримки студентів;
- головний, чи адміністративний, підрозділ.

Підрозділи включають другорядні структури, які відрізняються за стилем навчання, зумовленим специфікою системи. Всі університети мають розвинену мережу регіональних філій та навчальних центрів. Вони широко використовуються для забезпечення студентів додатковою інформацією, очними програмами та консультуванням. Послуги місцевих агенцій і окремих осіб користуються великим попитом. Ці агенції можуть бути як державними, так і приватними. У цьому контексті досвід Іспанії і ряду інших країн є досить вагомим, оскільки там подібні агенції надають приміщення, обладнання, матеріали та оплачують працю працівників. У Кореї такі корпорації перебувають на рівні місцевих навчальних центрів, у яких викла-

дацький штат університетів та кооперативних інституцій об'єднується для надання підтримки студентам.

ФІНАНСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Проблема фінансування дистанційної освіти є значущою в її організації та функціонуванні, і кожна країна має свій власний досвід у її вирішенні. Наприклад, в *Індонезії* існує три джерела фінансування дистанційного навчання: внески студентів за навчання, державні гранти, допомога від іноземних агентств. Плата за навчання становить **33%** фінансування, а **66%** складають внески уряду та іноземних агентств.

В *Іспанії* внесок міністерства освіти дорівнює **46%** фінансування; студенти сплачують **47%**, а кошти від продажу книжок становлять близько **7%** загального фонду. Окрім цього, регіональні уряди та банки дають навчальним центрам обігові кошти. Студент платить **240 доларів** за рік навчання, друковані матеріали купляються теж за його кошти.

У *Великій Британії* відсоток плати студентів за навчання дорівнює **15%** загального фонду, а внесок уряду становить **85%**. У програмах навчання без надання вченого ступеня плата за навчання становить дві третини, а одна третина фінансується за рахунок спеціальних грантів. Згідно зі статистикою, плата за вивчення точних наук на **25%** більша, ніж за вивчення соціальних чи мистецьких курсів.

У *Китаї* існує дві категорії студентів: зареєстровані та вільні слухачі. Від зареєстрованих студентів не вимагають плату за навчання, а вільні слухачі повинні платити. Оскільки вільні слухачі, здебільшого безробітні, їхні батьки сплачують суму в межах **200 доларів** за три роки. Студенти не можуть собі дозволити купувати відеокасети, але аудіоматеріали вважаються доступними. Позика Світового Банку була використана на обладнання 85 навчальних центрів

лабораторіями та бібліотеками. Суспільний тиск на ТВ університету дуже великий. З того часу, як влада визнала дистанційну освіту занадто дешевою, вона виступила проти відповідної фінансової підтримки.

У *Канаді* урядові внески становлять від **75%** до **80%** фінансування, а студентські кошти складають лише **10%**, при цьому решта — **10-15%** забезпечується через підприємницьку і ділову активність університетів. Для підвищення прибутковості дистанційної освіти в університетах виконуються різні дослідні проекти на замовлення уряду і приватного сектора.

У *Корей* внесок уряду становить **60%**, а студентські кошти дорівнюють **40%**. Міжнародні організації не надають ніякої фінансової підтримки. В цій ситуації немає можливості реалізувати програми з впровадження лабораторій для комп'ютерних, сільськогосподарських та фізичних наук.

В *Японії* студентська плата становить **15%**, а **85%** коштів вносить уряд. Студенти сплачують 3000 єн на рік¹, що включає вартість матеріалів для підготовки. Стипендії недоступні усім студентам, значну частину яких становлять працюючі та домогосподарки, котрі не мають права на фінансування.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Основою навчально-пізнавальної діяльності є психологічні процеси особистості. Тому в ході дистанційного навчання їх необхідно дотримуватися з урахуванням при цьому специфіки ДН.

Будь-яка нова форма навчання, у тому числі дистанційна, вимагає створення психологічної бази, без якої не можна говорити про якість навчального процесу. В. Демкін виділяє низку психологічних принципів, які впливають на якість дистанційного навчання [4]. Він звертає особливу увагу на необхідність детального пла-

¹ Ред. 3000 єн дорівнюють близько 134 грн.

нування навчальної діяльності, її організації, чіткої постановки цілей та завдань навчання. Студенти мають розуміти призначення запропонованих курсів. Автор зазначає, що ефективність навчальної діяльності студентів значною мірою залежить від змісту матеріалу, який визначає структуру і рівень їх пізнавальних інтересів – загальних чи спеціальних.

Розробка навчально-методичних матеріалів для дистанційного навчання потребує врахування психологічних закономірностей сприймання, пам'яті, мислення, уваги, а також вікових особливостей студентів. Це пояснюється тим, що пізнавальні процеси студентів безпосередньо впливають на засвоєння навчального матеріалу. Існує низка незалежних від особистісних характеристик особливостей, які слід враховувати при розробці навчально-методичних матеріалів, зокрема такі:

- органи чуття людини обмежені у своїй можливості реагувати на інформаційні сигнали, відтак сприймають лише дозовану кількість повідомлень із навколишнього середовища; і якщо повідомлень багато, то мозок зазнає інформаційного перенасичення (перенавантаження);
- людина сприймає світ залежно від того, що вона очікує сприйняти, через те її свідомість більшою мірою реагує на нове і несподіване;
- “ефект технічного перенасичення” полягає в тому, що людина не спроможна без варіювання виконувати одноманітні завдання протягом навіть нетривалого часу, тому іноді непомітно для себе вона змінює задачу, яку розв'язує.

Урахування окреслених вище особливостей сприяє підвищенню рівня сприйняття інформації і засвоєння навчального матеріалу тими, хто навчається у системі дистанційної освіти.

Зворотний зв'язок між студентом і викладачем у системі дистанційного навчання є абсолютним її атрибутом. Цей зв'язок повинен забезпечувати

студенту психологічний комфорт у процесі навчання. Суть механізму зворотного зв'язку полягає в тому, що в міжособистому спілкуванні процес обміну інформацією ніби подвоюється і, окрім змістового навантаження, несе в собі від реципієнта до комунікатора відомості про те, як реципієнт сприймає і оцінює поведінку комунікатора. Адекватність сприйняття інформації залежить від багатьох причин, найважливішою з яких є наявність або відсутність у процесі діалогу комунікативних бар'єрів. Комунікативний бар'єр – це психологічна перешкода на шляху адекватної передачі інформації між партнерами зі спілкування. Якщо такий бар'єр виникає, то інформація спотворюється або змінюється її зміст.

Існують різні психологічні бар'єри спілкування:

- семантичний бар'єр пов'язаний із вживанням різних значень того самого поняття учасниками процесу спілкування;
- стилістичний бар'єр виникає при невідповідності стилів мовлення комунікатора і реципієнта;
- логічний бар'єр з'являється тоді, коли логіка міркування, запропонована комунікатором, дуже складна.

Комунікативний бар'єр може перерости і в бар'єр відносин. Це суто психологічний феномен, який виникає в процесі спілкування комунікатора і реципієнта, коли почуття недовіри та ворожості до комунікатора поширюється і на пропонувану ним інформацію.

Важливо враховувати те, що будь-яка інформація, яка надходить до реципієнта, справляє певний вплив на його поведінку, мислення, настановлення. І в окремих випадках комунікативний бар'єр виступає психологічним захистом від психологічного впливу іншої людини, що виникає в процесі обміну інформацією між учасниками спілкування. Таким чином, особистісні характеристики викладачів у системі дистанційної освіти

мають важливе значення для забезпечення відповідного, психологічного комфорту тим, хто навчається.

Психологи акцентують увагу на здатності студента самостійно працювати з інформацією. Відомо, що самостійна робота в системі ДО є основним елементом навчальної діяльності.

Виділяють такі рівні готовності студента до самостійної роботи:

- високий, коли переважає пізнавальний, професійний мотив;
- проміжний, коли є різні мотиви, актуалізовані різними проблемами;
- низький, коли переважає зовнішній мотив: необхідність здати залік або іспит.

Провідними мотивами самостійної діяльності можуть виступати навчально-пізнавальні та професійні мотиви. Конкретними стимулами можуть бути інтереси, відповідальність, страх відрахування тощо. Різні за змістом мотиви по-різному впливають на якість навчальної діяльності.

Здійсненню самостійної діяльності можуть заважати такі психологічні проблеми, як відсутність досвіду самостійної роботи, недостатня воляова саморегуляція, вплив групових настановлень тощо.

Слід зазначити, що в системі дистанційної освіти зарубіжних країн вагоме місце посідають відкриті університети (ВУ), які мають той самий статус, що й звичайні університети. Але характер діяльності відкритих університетів, їхні вимоги відрізняються від діяльності звичайних університетів. Управління відкритими університетами зумовлюється обставинами утворення закладів дистанційної освіти. Однак, очевидно, що філософія традиційної системи освіти істотно впливає на їх управління. У Відкритому Університеті Об'єднаного Королівства (ВУОК) є ректор, заступник, якому допомагає представник заступника ректора, проректори та декани. До керівних органів належать Рада і Сенат. Для задоволення особливих ви-

мог відкритих університетів існують такі відділи, як Регіональне Обслуговування Навчальної програми, Інститут Освітньої Технології тощо. Японський Повітряний університет (ПУ) має президента, двох віце-президентів, професорів, асоційованих професорів, запрошених професорів та ін. Крім того, є Університет Повітряного фонду, що має президента й інших директорів. Відносини між ПУ і Університетом Повітряного фонду стороннім важко зрозуміти. Управління Тербукського Університету (ТУ) подібне до керівництва інших університетів в Індонезії. Ректор – голова університету, а йому допомагають помічники ректора та інші високі посадовці. Те саме має місце і в Канадському Університеті Атабаски (УА), управління якого подібне до управління іншими університетами в Канаді. Національний Відкритий Університет імені Індіри Ганді (ІГНВУ) та Відкритий Університет Андра Прадеша (ВУ-АП) подібні до традиційних університетів в Індії.

В організації роботи відкритих університетів помітний вплив традиційних університетів. Це відбувається тому, що планувальники навчання, звиклі до традиційних методів роботи, і у відкритих університетах утримуються від сміливих експериментів щодо їх організації та функціонування.

Поза тим є три типи персоналу, що працює у відкритому університеті: академічний, технічний і адміністративний, а також допоміжний. Академічний персонал включає фахівців, що працюють в університеті повний робочий тиждень, і велику кількість частково зайнятих. Відкриті університети для розробки та розподілу своїх навчальних дисциплін потребують великої кількості технічного персоналу. Такі самі вимоги у відкритих університетах і щодо адміністративного та допоміжного персоналу. У ВУОК працює приблизно 3000 співробітників усіх типів; у Китайському Центральному Університеті Радіо та Телебачення (КЦУРТ) – приблизно

23000 чоловік, які працюють на всіх рівнях, включаючи 11732 тьюторів, зайнятих повний робочий тиждень. Крім того, в цьому університеті є приблизно 30000 зайнятих погодинно. У ПУ денний факультет складається з 51 професора та асоційованих професорів; приблизно 330 лекторів-погодинників, які виконують роботу на різних рівнях. Завдання, що постають перед відкритими університетами, істотно відрізняються від тих, які існують у традиційних університетах. Викладачі, які працюють у відкритих університетах, мають бути зорієнтовані та навчені працювати у закладах дистанційної освіти, а університети покликані розвинути в них власну культуру, якій зобов'язані слідувати усі працівники.

В організації своєї роботи відкритий університет підтримує баланс між централізацією і децентралізацією. Панує така думка: **у звичайному університеті навчає викладач, а відкритий університет – це установа, що викладає.** Курси розробляються і виготовляються і поширюються самим університетом. В усіх зазначених діях існує високий ступінь централізації. Ці університети, однак, повинні децентралізувати послуги підтримки студента, відкриваючи регіональні і навчальні центри. ВУОК має 13 регіональних центрів і приблизно 250 навчальних центрів. У Китаї існує така ієрархія організацій: нагорі – КЦУРТ, на місцевому рівні – місцеві радіо і телевізійні університети, а ще

нижче – галузеві школи, робочі школи і класи. В Індонезії існують регіональні підрозділи. В Іспанії Національний Університет Дистанційної освіти (НУДО) має мережу навчальних центрів по всій країні, відкритих з ініціативи місцевих корпорацій, суспільних чи приватних установ. В Індії ВУАП заснував більше 50 навчальних центрів у різних частинах штату Андра Прадеш, а ІГНВУ планує відкрити 15 регіональних центрів і 100 навчальних центрів по всій країні. Відкриття навчальних центрів розглядається як основа забезпечення підтримки студентів у системі відкритих університетів.

На нашу думку, основні організаційно-педагогічні засади дистанційної освіти в зарубіжних країнах можна втілити у систему освіти в Україні, що дозволить розширити діапазон можливостей набуття загальної середньої, середньої спеціальної та вищої освіти відповідно до потреб суспільства та особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Keegan D. The Foundations of distance Education. – London, 1986.
2. Kaye A. Origins and Structures. – London, 1981.
3. Rumble Y., Keegan D. The Distance Teaching Universities. – London, 1982.
4. Демкин В. Психолого-педагогические особенности ДО // Высшее образование в России. – 2000. – №3. – С.124-127.
5. Олійник В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №3. – С.41-51.

Інтернет для закладів освіти

Компанія “УкрСат” безкоштовно надає закладам освіти: *адресу електронної пошти; розміщення web-сторінок на сайті <http://edu.ukrsat.com>; доступ до мережі Internet.*

Співробітники компанії виконують роботи щодо підключенню закладів освіти до мережі Internet, проводять навчання та надають консультації з питань роботи в Internet.

Додаткова інформація:
04070, м. Київ-70,
вул. Борисоглібська, 12
тел.: (044) 238-2555,
238-2565, 238-2565.
E-mail: sales@ukrsat.com
www.ukrsat.com
<http://edu.ukrsat.com>

А для тих, хто шукає нестандартних рішень, новацій, хто звик дошукуватися істини шляхом дискусій та аргументацій, – конче необхідною є передплата саме на тижневик “ОСВІТА”.

З першого січня редакція тижневика “Освіта” спільно з Науково-методичним центром середньої освіти МОН України, Центральним інститутом удосконалення вчителів та Інститутом вищої школи АПН України розпочинає видання додатка – “Методика” та циклу спецвипусків з новітніх принципів організації виховної роботи в навчальних закладах, про досвід діяльності учнівського та студентського самоврядування.

Все про галузь, все про школу. Без замовчувань, без прикрас. Майте власний примірник “Освіти” у власній поштовій скриньці.

Для навчальних закладів, шкіл, бібліотек, установ та підприємств

**Передплатний
індекс – 23301**

Для вчителів-практиків, викладачів вузів, коледжів, профтехучилищ, студентів передплата на домашню адресу

**Передплатний
індекс – 61009**

СУЧАСНА ОСВІТА В УКРАЇНІ - 2003

ПОСТА МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

6-9 ЛЮТОГО 2003 року

Експоцентр “Олімпійський” м.Київ, вул. Матюка, 4
(ст. метро “Лисова”)

ТЕМАТИЧНІ РОЗДІЛИ ВИСТАВКИ:

Веді навчальні заклади освіти. Підприємстві заклади освіти.
Середні навчальні заклади. Професійно-технічні заклади освіти.
Додаткові та позашкільні заклади освіти. Міжнародні співробітництва.
Підручники та дидактичне обладнання. Мульти-медіа.

ВПЕРШЕ:

ПРЕЗЕНТАЦІЯ “Авторські інноваційні проекти переходу середньої освіти на дванадцятирічний термін навчання”
З питань участі звертатись до Оргкомітету.

ОРГКОМПІТЕТ: Україна, 01012, м.Київ, вул. Патріарха Лукарівського, 1 Б, офіс 406
Тел./факс: 251-10-26; 251-10-27; 268-22-92; 268-36-16; 416-52-56
E-mail: exhibition@osvita.com

WWW.OSVITA.CARSILL.COM

Організатори виставки:
Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, константинська фірма “Ісаріс”.

Управління школою

ПРО ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Валентин РОМАНЕНКО,

начальник Департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України

Що можна віднести до недоліків?

Основний недолік – недостатнє фінансування. Це справжня трагедія. Якби освіта фінансувалася так, як визначено законодавством, не потрібно було б додаткових заходів, “паперової творчості”, не потрібно було б розробляти, спрямовувати, скеровувати, оскільки сама система – досить потужна, має великий потенціал, багата на традиції

Сьогодні це найболючіша проблема. *Ми сподіваємось, що новий бюджет, плани уряду щодо подолання бідності та наповнення бюджету сприятимуть поліпшенню ситуації в освітній галузі.* Тоді стратегічні плани, напрацьовані Міністерством освіти і науки спільно з педагогічною громадськістю, стануть динамічнішими і освіта розвиватиметься темпами, передбаченими законодавчою базою.

Що плануємо зробити у 2003 році?

МОНУ важко планувати фінансові витрати, бо Міністерство освіти не має своїх коштів – їх виділяють згідно з державним бюджетом. Ми передбачаємо у 2003 році внести зміни у фінансування і відпрацювати положення про типові штати закладів освіти, врахувати пропозиції про зміни, передбачені законодавством, зокрема у 57 статті Конституції, щодо підвищення заробітної плати вчителям.

На мою думку, головне для директора школи – нормальне фінансування. Вже давно йде мова про необхідність атестації директора як керівника та встановлення за її результатами розміру оплати праці. Зараз ми співпрацюємо з міжнародними організаціями, знайомимосся з досвідом, готуємо стандарт або положення про атестацію керівника закладу освіти. Все гальмується через брак фінансування і залежить від того, чи вдасться закласти в бюджет кошти на додаткові витрати для доплати директорів школи за підсумками атестації. Маємо намір разом із підвищенням заробітної плати педагогічним працівникам загалом, підвищити зарплатню передусім керівникам закладів освіти, бо в нинішніх складних економічних умовах саме на їхніх плечах лежить основний тягар. Керівник має забезпечувати життєдіяльність закладу освіти і при недостатніх коштах, і тоді, коли виключають опалення й освітлення. Тому його праця має оплачуватися істотніше.

Управління
школою

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ — СКЛАДОВОЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Тільки розвинене місцеве самоврядування забезпечує справді демократичне врядування. Це шлях до побудови в Україні громадянського суспільства.

В. МЕЛЬНИЧУК

Сільський голова
с. Топорів Буського району
Львівської області

Прийняття в 1997 році Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” дало поштовх до формування інституту територіальних громад. Конституція України по-новому визначила самоврядування, проголосивши його первинним суб’єктом не адміністративно-територіальну одиницю (раду), як у радянські часи, а територіальну громаду — певний тип самоорганізації громадян, які живуть на одній території. В нашому випадку територіальна громада асоціюється і з сільською громадою.

Нині сільська громада переживає не найкращі свої часи і не може похвалитися вагомими здобутками. Село зазнає сьогодні революційних змін, пов’язаних із проведенням аграрної реформи, еміграцією громадян — здебільшого молоді — за кордон у пошуках роботи, складною демографічною ситуацією тощо. Відбувається процес трансформації мислення на селі, перехід від колективної до приватної власності на землю та майно — часом болісно, з численними конфліктами і не виваженими кроками. Цей процес стає певною мірою не контрольованим. На жаль, відбувається руйнація і розтягування майнових комплексів, подрібнення земельних масивів на невеликі земельні ділянки,

збільшується кількість безробітних. Як відомо, при об’єднанні Східної і Західної Німеччини німці продавали заводи і фабрики за копійки, щоб запрацювало виробництво, щоб був конкретний власник, інвестор. А ми хочемо “сапою” впроваджувати ефективні агротехнології і наповнювати місцевий бюджет. Якшо можливо застосувати піраміду А. Маслоу до порівняння розвитку сільської громади, то можна констатувати, що село здебільшого перебуває на найнижчому рівні — рівні задоволення фізіологічних потреб — та й то не повною мірою. Негативних явищ в сьогоднішньому українському селі маємо достатньо.

Відтак, говорячи про розвиток громадянського суспільства в Україні, не маємо права не сказати про загальний стан розвитку сільської громади, її можливості та механізми впровадження демократичних цінностей у життя. Стосовно понад 10-річного шляху розвитку незалежності країни можу констатувати, що люди почали тверезо мислити. І я вважаю, що це найголовніше у розвитку сільської громади. Адже людський фактор — унікальний ресурс, яким можна компенсувати всі інші ресурси, відсутні у тієї чи іншої сільської громади.

Приміром, моє рідне село Топорів порівняно з іншими селами району має найменшу кількість землі, кількість насе-

лення залишається на сталому рівні, зайнятість кожного у суспільному секторі зменшується. Тому перед громадою постало питання, як правильно розпоряджатися майном колишнього колгоспу. Більшість людей висловилися за збереження майнових комплексів, необхідність знайти інвесторів для відновлення і розширення виробництва та його перефільювання. Люди групуються для вирішення власних і громадських потреб (обробіток землі, збут сільськогосподарської продукції, випас сільської худоби, спорудження мосту тощо). Сільська громада почала користуватись елементами місцевої демократії — це лобювання своїх інтересів через депутатів місцевої ради, ініціювання розгляду найбільш важливих і проблемних питань в органах місцевого самоврядування.

Проблеми розвитку сільських громад вимагають від органів місцевого самоврядування, яким також потрібна державна підтримка, не тільки прийняття організаційних та технічних рішень, а й комплексних знань щодо можливостей ефективного використання на селі ресурсно-виробничого та людського капіталу. Як відомо, потенціал українського села недостатньо використовується насамперед через те, що не вивчений у своїй глибинній структурі, а також через невисокий вияв сільським населенням ініціативи з приводу самоорганізації. Ще однією вагомою причиною цього є, на мою думку, низький рівень кадрового та фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Скажімо, розподіл бюджетних ресурсів між центральним та місцевими бюджетами 1991 р. становив 52% до 48%, а в 2001 р. вже 74% до 26%, що прямо суперечить засадам функціонування ринкової економіки та задекларованим принципам розвитку місцевого самоврядування. Кадровий потенціал у сільських громадах із року в рік невинно падає. Не рідко це стає гальмом у здійсненні на селі економічних і соціальних реформ.

Ще ніде економіка не досягала успіху, коли кожен діяв окремо, як один палець, дбав лише про себе, нехтуючи при цьому чесність, порядність, совість і не думаючи про країну. У результаті фіаско зазнавав не тільки конкретний

індивід, а й програвали регіон і країна в цілому. Поза тим у США, де панують приватна власність і конкуренція, довір'я між людьми, вміння налагодити спільну працю з використанням всього найпередовішого у світі, у сотні разів більше, ніж у теперішній Україні.

Головна мета сільської громади та органів місцевого самоврядування у вирішенні соціальних та економічних проблем території полягає в тому, щоб з розрізнених сільських господарів, підприємців, представників громадськості та місцевого самоврядування створити активну робочу мережу з метою їх подальшого навчання та розвитку, що в кінцевому підсумку сприятиме всебічному розвитку села за рахунок використання власних ресурсів. Цікавою в цьому плані є кооперативна модель розвитку громади. Впровадження такої моделі буде неабияким здобутком сільської громади на шляху побудови громадянського суспільства в Україні.

Саме завдяки місцевому самоврядуванню можливе ефективне використання потенціалу самоорганізації суспільства, ініціативи громадян. Існування демократичних країн засвідчує: в умовах розвинутого місцевого самоврядування панує і демократичне врядування. Динамічний розвиток сільської громади в недалекому майбутньому може позитивно вплинути на побудову громадянського суспільства в Україні. *Для цього конче необхідні:*

- створення інституту розвитку сільських громад у рамках проекту розвитку громадянського суспільства в Україні з метою впровадження демократичних цінностей;
- побудова кооперативної моделі розвитку громади з метою найбільш повного і ефективного використання власних ресурсів;
- державна підтримка розвитку сільських громад;
- кадрове забезпечення органів місцевого самоврядування на найвищому рівні;
- інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування та сільських громад;
- співробітництво між органами місцевого самоврядування, що примножує місцевий потенціал для подальшого розвитку.

Управління
школою

ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ. РОЛЬ ШКОЛИ, СІМ'Ї, ГРОМАДСЬКОСТІ

**Ірина
ЛАПИЦЬКА**

Директор Міженецької загальноосвітньої школи I-III ступенів Старосамбірського району Львівської області

Українське село – це оберіг мови, народних традицій, духовності. Саме село плекає таланти. Більшість видатних вчених, діячів культури і мистецтва, державних діячів родом із села.

Як відомо, особистість формується під впливом багатьох чинників. Це добре розуміє педколектив Міженецької загальноосвітньої середньої школи I-III ступенів, що на Старосамбірщині, плануючи свою роботу у тісній співпраці з представниками мікросередовища, в якому живе дитина. Відтак багатогранність життя сільської школи забезпечується спільними зусиллями педколективу, місцевих господарств і батьківської громадськості.

В с. Міженець школа існує 129 років. Започатковувалася вона як однокласна і поетапно переходила у двокласну, трикласну, була семирічкою, восьмирічкою. І ось уже 44 роки минуло з тих пір, як маємо середню школу. Нині вона налічує 1507 випускників: 639 чоловік одержали вищу освіту, з них 262 – закінчили педагогічні вузи, 158 – сільськогосподарські, 53 – отримали вищу медичну освіту, понад 100 – закінчили політехнічні заклади, десятки одержали вищу військову і

торгово-економічну освіту. Наші випускники – висококваліфіковані геологи, журналісти, музиканти, тренери, лісівники, екологи. З них 7 – кандидатів наук, викладачів Національного університету імені Івана Франка і «Львівської Політехніки». Багато випускників школи очолюють підприємства та організації.

Характерною особливістю села є те, що всі знайомі один з одним. Родини дітей живуть поряд з учителями, вчителі – невід'ємна частина сільського буття.

Школа, як відомо, є світською установою, але це не заважає їй вступати у тісні взаємини з церквою як основою духовного життя села. Навчання релігії має бути підпорядковане системі морального виховання, а одним із засобів її реалізації є включення курсу «Християнська етика» в навчально-виховний план сільської школи.

У наш нелегкий час, коли батьки прагнуть вирішити матеріальні проблеми, заробити на життя, діти часто залишаються поза їхньою увагою. Втрачено дуже багато. Тим часом молодь потребує праці, виховання, повноцінного дозвілля. У зв'язку з цим важливо прилучити школярів до духовності, релігійного виховання. Перші кроки в цьому плані зроблено у нашій школі. На батьківських

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2002

зборах вчителі висвітлили ці проблеми разом із місцевим священиком. Далі були інсценівка «Блудний син», концерт, присвячений 2000-літтю народження Христа, які сприймалися батьками і громадськістю як підтвердження актуальності духовного виховання. На запрошення громад сусідніх сіл наші учні виступили там з концертами. Вони також побували у Добромилі на запрошення Самбірсько-Дрогобицької Єпархії, де виступили з святковим концертом біля відомої Билицької каплички. Школярі дістали подяку владики Ю. Вороновського. Починалася ця діяльність з музейної кімнати, де було створено образ триєдиної матері. Надовго залишиться у пам'яті дітей поїздка з місцевими священиками у Зарваницю, де школярі також відвідали історичні місця.

Нині *сільській школі мають допомогти всі: і посадовці, і громадськість*, бо вона є центром формування та розвитку особистості, важливим фактором закріплення молоді на селі, продовженням життя села, без якого у держави не буде майбутнього.

У нашому селі належний підхід до цього питання спостерігається передусім з боку громадськості. З розумінням цього зустрілася і я, прийшовши працювати директором школи чотири роки тому. У розмові з лісничим Міженецького лісництва п. Михайлом Сидором я відчула підтримку моїх починань. Своїм першочерговим завданням я бачила створення умов для праці педагога і навчання школяра. А коштів у школі не було. Спільно, хоч було це нелегко, роздобули фарбу для ремонту школи. Працівники агрофірми, яка використовувала шкільну їдальню під час жнив, зробили побілку. Протягом двох тижнів, працюючи у дві-три зміни, вчителі та обслуговуючий персонал досягли неможливого – майже на рівні сучасних вимог підготували школу до навчального року. Дуже активно прийшли на допомогу і школярі,

які впорядкували територію біля школи, квітники. Змінений і осучаснений інтер'єр школи вимагав нових підходів до навчально-виховного процесу. Як директор цього закладу я добре розуміла, що у школі має виховувати все, що оточує: і пофарбовані парти, і чисті класи, панелі та підлога, і психологічно сприятливий колір. Наразі з'явилося ще одне завдання: вчити берегти все, що навколо; і ось завершуємо 4-й рік, а школа не потребує ремонту. Свої класні кімнати школярі також вчать берегти і самі створюють тут затишок, озеленюють, прикрашають, адже від цього залежать здоров'я, гарний настрій та емоційний комфорт дітей.

Сьогодні, коли наша держава є незалежною, вирішується одна з найголовніших проблем – відродження загальнолюдських цінностей у всіх сферах життя. Ми, педагоги, знаємо, що виховує все, в тому числі і напис при вході в приміщення школи: *«Після хліба найважливіше – школа. Кінцевий результат навчання і виховання – доля людини»*.

У світлі концепції національної освіти і виховання школа як осередок українознавства покликана стати

центром краєзнавчої та пошукової роботи. Саме тому велику увагу було приділено створенню музейних кімнат «Історія школи. Історія села» та «Мати – берегиня роду» Чималу пошуково-дослідницьку роботу довелося провести учнівсько-вчительському колективу разом з громадськістю, щоб зібрати відповідні матеріали, експонати, записати спогади старожилів з конче необхідним майбутнім поколінням історії села і школи. Підґрунтям цієї діяльності є свідоме розуміння того, що без минулого не може бути майбутнього.

Тим часом молодий вчитель історії, працюючи в архівах Львова, знайшов документ про заснування школи в с. Міженець. З'ясувалося, що нашої школі виповнювалося 125 років від початку її заснування. Мені здалося, що обминути увагою цю важливу дату неможливо, адже є ще вчителі-пенсіонери, попередні директори, багато випускників. Мої починання підтримав голова Старосамбірської райдержадміністрації І.Ф.Хомич. На свято школи 15 травня 1998 року прибуло надзвичайно багато випускників. Це було особливе свято – і школи, і села, про яке важко говорити – тут варто було бути, це треба було бачити. Такі свята-зустрічі у теплі травневі дні мають стати традиційними. Це своєрідний звіт перед громадськістю. У день цього свята відчинили двері і музейні кімнати нашої школи, які й надалі використовуються для навчання та виховання, проведення уроків і різноманітних виховних заходів.

Навчання і виховання школярів без спланованої роботи з батьками не мало б сенсу. І більшість батьків, а це недавні випускники школи, хочуть бачити чого і як навчаються їхні діти. Це ми показуємо у дні «відкритих дверей». До загальношкільних батьківських зборів у вересні ми приурочуємо «Свято відмінників», а наприкінці навчального року – творчий звіт гуртків художньої самодіяльності та виставку дитячих робіт.

Протягом календарного року робота школи як культурно-освітнього закладу спланована. Бо педагоги добре розуміють, що поінформованість батьків, громадськості надзвичайно мала, тому їхнє завдання – нести інформацію в маси. Відтак нема жодного свята в селі без організованого культурного дозвілля для громадськості, молоді. Відрадно, що у концертах учнівська молодь бере участь разом з вчителями, учасниками художньої самодіяльності. Проводимо і заходи, коли школярі та молодь показують свої спортивні досягнення. Адже здоров'я дітей – це здоров'я нації. Протягом осені та зими тричі на тиждень, вечорами сільська молодь тренується у спортзалі школи. Тут проводять своє дозвілля і працівники лісництва, газопромислу, місцевої ПАФ, які наразі не мають чим зайнятися у вільний час. Величезну кількість громадськості і приїжджих з міст збирають у нашому селі традиційні концерти і «Козацькі забави» у День незалежності України.

Завжди на допомогу школі приходять місцеві організації – такі як: лісництво (М.Б.Сидор), газопромисел (П.С.Кочеркевич), ПАФ села Міженець (С.М.Коваль), приватне господарство «СБС» (С.П.Савка), а також місцеві підприємці (Р.Я.Кінаш, О.Б.Князь, Д.П.Макар). Частим гостем у школі є сільський голова В.М.Бемба. Ми тісно співпрацюємо з ними і дуже вдячні їм за розуміння та підтримку. У свою чергу школярі не минають трудових колективів у їхні професійні свята та у Новоріччя.

Батькам, чиї діти досягли відмінних успіхів у навчанні, адміністрація школи надсилає подяки, повідомляє про цікаві справи дітей. Результати не забарилися: діти поспішають у рідну школу, люблять її і говорять про це з гордістю. Сюди приводять своїх друзів з інших сіл та шкіл і показують їм усе, що рік у рік, день у день по краплинці-цеглинці створювалося і стало для кожної сільської дитини другою домівкою.

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ

ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Управління
школою

Початкова школа – підґрунтя загальноосвітньої школи. В ній закладаються основи інтелекту, робляться перші кроки на шляху пізнання навколишнього світу і власної особистості.

Проблеми сільської школи все більше опиняються в центрі уваги держави і громадськості. Йдеться, зокрема, про те, як створити в селі привабливу і повноцінну систему освіти, надавши пріоритет диференціації і індивідуалізації навчання, як привернути увагу громадськості до потреб школи, як не допустити згорання мережі малокомплектних шкіл, як наповнити шкільну програму національним змістом і, нарешті, як уникнути впливу демографічних змін, що кожного року спустошують наші села і школи.

Над вирішенням цих проблем відділ освіти і педагогічна громадськість Дрогобицького району інтенсивно працюють. Уважно аналізується досвід і публікації з цих проблем. На особливу увагу заслуговують пропозиції Новоушинського району Хмельницької області під назвою «Відокремлення сільської школи», Могилів-Подільського району Вінницької області, з яким тісно співпрацює Дрогобицький район, досвід Полтавської області під назвою «Осві-

тяти і фермери працюють разом».

Маємо і свій досвід, вартий уваги. Першим нашим кроком стало привернення уваги громадськості до потреб школи. З цією метою ми не менш як 2 рази на рік проводимо зустріч освітян району з представниками громадськості, керівниками підприємств, установ, громадських організацій, духовенства. На цих зустрічах обговорюємо проблеми сільської школи, показуємо наші здобутки і прорахунки. Тут розробляємо спільні заходи і з'ясовуємо можливості їх впровадження. Так реалізуються програма співпраці і «теорія» трикутника: школа – церква – громада та влада. Вплив цих сторін на поліпшення шкільних справ має бути рівнозначним.

Яскравим прикладом цієї діяльності є спорудження протягом 3 років школи у селі Старий Кропивник «методом народної будови». Все село жило цією ідеєю, і навіть пенсіонери погодились зробити свій внесок у будову, віддавши на школу свої паї.

Степан МАКАР

Начальник відділу освіти
Дрогобицької районної державної адміністрації

Приклад сусідів наслідує і громада села Новий Кропивник, де народна будова йде повним ходом. Робоча сила, транспорт, матеріали — все планується під керівництвом ініціативної групи, до якої входять директор школи, священник і голова сільради.

Такі ініціативні комітети створюються у всіх школах з різних проблемних питань. Священники, фермери, випускники шкіл, які сьогодні займають різні посади, стають членами цих ініціативних груп.

Зазначу: це не опікунсько-наглядові ради. Ініціативна група створюється з приводу окремо взятої проблеми і звітує про свою діяльність щодо її вирішення перед громадою. В одних селах таку групу очолює священник, в інших — голова сільради, в деяких — підприємець і т.д.

Наприкінці року знову збираємо всю громадськість і звітуємо про виконану роботу, нагороджуємо кращих, висловлюємо подяку через районну газету.

У свою чергу опікунсько-наглядові ради району є постійно діючим органом, який керується у своїй діяльності спільно розробленими положеннями.

Друга проблема — як використати громадські організації для потреб школи, освіти? Такі організації, як «Рідна школа», «Просвіта», а також товариства, створено в кожному селі, вони діють спільно з громадою й ініціативними групами. Їхні керівники є членами цих груп і, крім постійної діяльності, працюють над розв'язанням конкретного завдання. Так, наприклад, діють вони в селах Нагуєвичі, Снятинка, Новий Кропивник, Майдан та інших.

Щоб привернути увагу громадськості до соціальних потреб вчителя, **ми створили добротину громадську організацію під назвою «Спілка захисту вчителів».**

За минулий рік ми нагромадили на рахунку спілки понад 5 тисяч гривень і подали матеріальну допомогу більш як півсотні вчителів, які опинилися у різних скрутних ситуаціях (хвороби, нещасні випадки, операції, навчання

дітей тощо). Зазначу, що ми не вимагаємо від наших членів систематичних внесків, які становлять не більше однієї гривні, а поповнюємо кошти завдяки пожертвам спонсорів і підприємств, індивідуальним пожертвуванням.

На ці кошти ми випускаємо свою освітянську газету.

Спілка налічує 700 членів. До нас приїжджають освітяни із Закарпаття, Вінниці, Полтави та інших міст з метою вивчити і започаткувати у себе наш досвід. У нас склалися добрі стосунки з координаційною радою громадських організацій міста і району, головою «Просвіти» п. М.Садохю, професором Шалатою, керівником товариства репресованих УПА та іншими. Такі взаємини допомагають нам наповнити роботу школи національним змістом. Всі національні свята ми плануємо і проводимо спільно.

ШКОЛА НА СЕЛІ СТАЛА ЦЕНТРОМ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ

Окремою сторінкою йдуть зв'язки з церквою і духовенством. Його Пресвященство єпископ Самбірсько-Дрогобицької єпархії Вороновський завжди посвячує наші зустрічі з громадськістю і духовенством; бувають у нас і представники діаспори, зокрема нас відвідав єпископ з Австрії.

Ми налагодили контакти з педагогами Польщі, Німеччини, США, маємо з ними зв'язок через Інтернет.

Нам вдалося залучити громадськість до духовного виховання. Такий досвід, набутий під керівництвом заступника директора І.Стецька, має Нижньогаївська школа.

За допомогою громадськості розв'язуємо питання харчування учнів. У більшості шкіл пришкольна ділянка обробляється громадою спільно з дітьми, а вирощений урожай використовується для шкільного харчування. В цьому році результативнішою стала робота станції юних натуралістів, де діє своя теплиця, закладено розсадники дерев і проводиться цікава дослідна робота.

МИ ОЗДОРОВЛЮЄМО ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРОМАДИ

Створено громадський орган допомоги дітям-сиротам і напівсиротам. У цьому році ми подали матеріальну допомогу всім сиротам-випускникам.

Майже **40%** складу депутатів райради — освітяни, тому освіта у нас займає пріоритетне становище.

Тим часом проблем у нас ще багато: це і збереження шкільної мережі, і комп'ютеризація шкіл, і проблема досвідчених кадрів, які виїжджають на заробітки і йдуть на пенсію за вислугою років. **Якщо і далі буде такою оплата праці вчителя, то скоро у школах працюватимуть тільки люди з низькою професійною здатністю.** В такій ситуації наше завдання — переконати посадовців: «Не рубаймо гілку, на якій сидимо!»

ПРОБЛЕМИ МАЛОКОМПЛЕКТНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Загальна середня освіта України нині зазнає радикальних змін. Це зумовлено тим, що якість людського розвитку, рівень освіченості і культури населення набувають вирішального значення для економічного і соціального розвитку держави.

Саме тому в програмі сільської школи особливе місце займає початкова ланка навчання, а найперше — сільська початкова школа як основа шкільної освіти. Відтак вона має реформуватися не автономно, а в межах єдиного для всієї системи освіти законодавства, в якому визначено нові цілі і механізми їх досягнення.

З 2001 року вперше вступив у дію новий механізм оновлення змісту освіти — державні стандарти початкової освіти, а також масове систематичне навчання дітей, починаючи з 6-річного віку. Це вимагає уваги всього суспільства — освітян, медиків, економістів, управлінців усіх рівнів і, нарешті, видавців посібників.

В умовах переходу школи від державної до державно-громадської, по-

чаткова школа набуває особливою статусу і значення. Катастрофічні зміни демографічного характеру ставлять перед державою нову проблему початкового навчання — проблему малокомплектності. В умовах скорочення основних шкіл (II ступеня) кількість початкових шкіл збільшується.

У нашому районі мережа малокомплектних початкових шкіл стрімко зростає. За останні роки їх число збільшилося до 19-ти. В них навчається 361 дитина, а середня наповнюваність класів становить 8-9 осіб. До того класів, в яких поєднано різні вікові групи, налічується 16. В цих умовах зростає навантаження на вчителя, що вимагає від нього відмінного знання методики роботи в класах-комплектах. А від методичної служби — вміння подати своєчасну допомогу вчителю.

Географічне розташування таких шкіл, особливо в гірській зоні, створює замкнутість, що зобов'язує до ще більшої уваги до них. Прикладом цього можуть бути початкові школи нашої гірської зони — Перепростинь, Жданівка, Майдан, Бистриця. В цих умовах увага до початкової школи відділу освіти, місцевих Рад, основних і середніх шкіл має бути максимальною.

Батьківська громадськість таких сіл украй зацікавлена у всебічному розвитку їхніх дітей, незважаючи на малокомплектність початкової школи. Тому і зростає роль громадськості в подібних школах.

Найгостріша проблема — матеріальне забезпечення школи такого типу. Воно у нас покладається в першу чергу на батьківську громадськість ~ тепло, домашня атмосфера, умови навчання, взаємини вчителя і громади, елементарне харчування, здоров'я дитини і багато інших чинників стають пріоритетними в діяльності громади. В цих умовах батьківський комітет, що інколи за чисельністю дорівнює кількості учнів у школі, є головним інструментом, який за своїми функці-

“... ЖИТТЯ НЕ ЖДЕ: ВОНО КЛИЧЕ НАС ДО РОБОТИ, І ДОЛЯ, ЩАСТЯ НАШОГО НАРОДУ ЗАЛЕЖАТЬ ВІД ТОГО, ЯК МИ ПЕРЕВЕДЕМО В ЖИТТЯ ДОРОГЕ ВЕЛИКЕ ГАСЛО: ВІЛЬНА НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА ДЛЯ ВИХОВАННЯ ВІЛЬНОЇ СВДОМОЇ ДУЖОЇ НАЦІЇ...”

Софія Русова.

ями замінює раду школи II і III ступенів. Члени батьківського комітету в багатьох наших школах повністю беруть на себе вирішення цих проблем. І протягом навчального року школи стають об'єктом їхнього піклування, звичайно, під керівництвом вчителя.

Друга проблема — охорона здоров'я дітей, їх харчування, довіз. У нас її вирішують мікроради школи, в які входять представники місцевої сільської Ради, директор основної — материнської школи і сільські медики.

Така мікрорада організовує почерговий проїзд дітей, елементарне харчування, охорону дітей після навчання дорогою додому.

Третя проблема — забезпечення всебічного розвитку особистості, або особистісно орієнтоване навчання. Як його реалізувати в малокомплектній школі?! А батьки прагнуть і належного фізичного розвитку дітей, і знання основ іноземної мови, і розвитку позакласної роботи — хореографія, танець тощо. Діти з початкової школи займаються позакласною роботою в найближчих школах II і III ступенів. Тут діти відвідують студії, гуртки, беруть участь у різних секціях. Батьки самі забезпечують тісний зв'язок з материнськими школами. Так, іноземну мову з 2-го класу вивчають у початковій школі, якщо вчитель готовий до цього, інші задатки розви-

вають у гуртках основних шкіл.

Четверта проблема — опанування морально-етичних норм і розвиток національної свідомості. Це вимагає виховання моральних цінностей, які формуються не лише на уроці, а й у позакласній роботі.

Кожне свято діти готують спільно з батьками. Відтак воно стає святом усього села, а школа — центром культури на селі. Кажуть, що село живе школою. Занепадає школа — гине село. Колись ці школи називали неперспективними. Тут в елементарній формі реалізуються принципи громадянського виховання. А тому в усіх початкових школах району не лише раз на тиждень вивчається етика християнської моралі, а священники ведуть бесіди на морально-етичні теми, готують дітей до християнського ритуалу — першої сповіді. Відділ освіти разом з будинком учнівської творчості періодично проводить конкурси, змагання для обдарованих дітей початкових шкіл і тим самим підносить значущість позакласної роботи.

П'ята проблема — як втримати і наростити фахову і методичну компетентність вчителя, як забезпечити його постійну поінформованість про педагогічне життя, передовий досвід.

З цією метою ми створили таку структуру, як науково-методичні центри. Їх у нашому районі вісім. Завдання центрів — забезпечувати максимальну поінформованість про новини педагогічної науки, передо-

**Наше завдання — переконати посадовців:
«Не рубаймо гілку, на якій сидимо!»**

вий досвід, проводити семінари, вечори-портрети і т.д. Це досягається шляхом випуску бюлетенів, педагогічної газети, методичок, взаємовідвідування уроків, звітування початкової школи, проведення спільних педрад тощо. У кожній педраді основної школи бере участь вчитель початкової школи, яка є підрозділом у системі загальної освіти. Тут розглядаються результати роботи початкової школи, ставляться вимоги і пред'являються претензії за прорахунки, атестуються вчителі початкових шкіл. Все це підвищує відповідальність вчителя перед громадськістю за результати своєї праці, підносить його авторитет. Є у нас вчителі, які все своє життя присвятили одній і тій самій початковій школі і стали рідними для всієї громади. Це – заслужена вчителька Станіславської початкової школи *Стецишин Наталія Миколаївна*.

Підсумовуючи, зазначимо, що *загальна середня освіта не може бути реалізована без початкової школи*, в якій закладаються основи інтелекту. *Життя вирує там, де є діти, а діти – наше майбутнє.*

Перед нами стоїть складне завдання – формування всебічно розвиненої особистості, яке реалізується через реформування загальної середньої освіти. В її складі була, є і буде початкова школа. І від кожного вчителя великої чи малої, міської чи сільської школи залежить те, як розв'язуватимуться завдання розвитку національної освіти.

ДРОГОБИЧ – древнє місто, якому понад 900 років. Сивою історичною давниною дихають церкви, будівлі, магістрат, костел, синагога, солеварний завод (емблема міста – дев'ять бочок солі).

У 1775 році тут відкрито одну з перших у Галичині українську гімназію.

Сучасний Дрогобич – велике місто на Львівщині, з населенням 85 тисяч, друге за чисельністю мешканців в області. Поруч відомий курорт Трускавець зі знаменитою Нафтусею. В Дрогобичі діють потужні підприємства.

Житлові будинки старого міста – архітектурні пам'ятки австрійсько-польської доби.

Відомі дрогобичани: *І. Франко* (1856–1916) закінчив у Дрогобичі “нормальну школу” та гімназію; *Юрій Котермак-Дрогобич* (близько 1450–1494) – перший український доктор медицини і філософії, ректор Болонського університету, професор медичного факультету Краківського університету; *Бруно Шульц* – один з найвизначніших польських малярів і письменників початку ХХ сторіччя. В колишній Дрогобицькій гімназії (тепер СШ №1) вчителював знаменитий поет-неокласик Петро Карманський. Дрогобицьку гімназію закінчили: В. Стефанік, Л. Мартович, С. Ковалів, О. Тур'янський, В. Бірчак, І. Пулюй, О. Нижинківський, Г. Коссак.

Просвітницькі заклади: Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, філіал політехнічного університету “Львівська політехніка”, нафтовий, механічний, статистичний, кооперативний технікуми, медичний коледж, музичне училище, педагогічний ліцей, гімназія, 15 середніх і 3 неповні середні школи, 3 музичні, 2 спортивні та художня школи, 9 бібліотек.

25.04.91 засновано Дрогобицьке добровільне товариство захисту дітей-інвалідів “Надія”, яке є центром реабілітації та соціального захисту для 780 дітей-інвалідів всіх видів захворювань віком до 18-ти років. З усіх починань “Надії” найбільш відома Студія іконопису ім. о. В. Глібкевича.

Юрій ДРОГОБИЧ

Управління
школою

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МАЛОКОМПЛЕКТНИХ ШКОЛАХ

Село завжди приваблювало своєю мальовничістю, було берегиною народних звичаїв, традицій, обрядів, високої моралі, колискою української пісні, мови, культури. Всі покоління годувало хлібом, народжувало хліборобів і поетів, видатних вчених, письменників, акторів, політиків, військових. Путівку у життя всім давала школа — осередок освіти і духовності на селі.

2000 рік був для малокомплектної школи с. Плав'є-Вандрусівка ювілейним: вона відсвяткувала 40 років з дня свого заснування. У школі навчається 119 учнів, з них 40 — у початковій школі. Педагогічний колектив складається із 19 працівників. Це 4 спеціалісти вищої категорії, які мають звання «Старший вчитель»; 4 педагогі-спеціалісти I категорії; 3 — спеціалісти II категорії і 8 працівників — спеціалісти.

Троє вчителів мають по дві вищі освіти, а один з них — ще й середню спеціальну освіту. Через відсутність спеціалістів троє вчителів є сумісниками: два викладачі іноземної мови і вчитель музики та співів. Хоча школа має статус малокомплектної, але відповідно до кількості класів штатний розпис передбачає 0,5 ставки посади заступника директора школи, ставку педагога-організатора і 0,5 ставки бібліотекаря. Це значно полегшує роботу дирекції школи в управлінні навчально-виховним процесом.

У системі стосунків, що складаються між вчителями та учнями, тенденцію до поси-

лення мають міжособистісні взаємини. Це поліпшує сприйнятливості до педагогічного впливу, а відтак — організацію виховної роботи в школі.

Навчально-виховний процес здійснюється на основі річного і перспективного планів роботи школи.

Розклад занять максимально враховує санітарно-гігієнічні вимоги й особливості педагогічного колективу. Методику проведення уроків визначають особливості навчальної роботи з малою кількістю учнів. Це передусім групова робота, яка різко активізує спілкування вчителя з учнями.

Вчителі великих шкіл, не знайомі зі специфікою малокомплектної школи, часто твердять: якщо в класі мало учнів, то всі вони мусять мати відмінні знання. Але це далеко не так. У класах з малою наповнюваністю, як свідчить практика, разом з інтенсивним спілкуванням значно зростає і психологічне навантаження на кожного учня, бо такий школяр постійно перебуває під пильною увагою вчителя і повинен багаторазово відповідати на його запитання. Все це збільшує втомлюваність учнів, перервантажує їх.

**Ганна
ФЕДЬКОВИЧ**

Директор ЗОШ I-II ступенів
с. Плав'є-Вандрусівка
Сколівського району
Львівської області

Тому слід уважно переглянути існуючу сукупність прийомів, методів та форм навчальної роботи і відібрати найдоцільніші з них. щоб підсилити триєдину функцію уроку – досягнення навчального, виховного і розвивального ефекту. На думку дирекції школи, треба широко застосовувати індивідуальне та диференційоване навчання.

Отже, за умовами проведення уроку – підготовка дітей до уроку, повідомлення нового матеріалу, його закріплення, перевірка засвоєння навчального матеріалу – визначають *головні особливості його методики та структури*:

1. Індивідуальна робота учнів є обов'язковим елементом;

2. Чергування самостійної роботи з роботою під керівництвом вчителя має бути чітким і відповідати одне одному;

3. Кожен стан має свою логіку, а його зміст повинен готувати учнів до проведення подальшої роботи;

4. Методи навчання повинні видозмінюватись щодо їх тривалості і місця на уроці самостійної роботи учнів;

5. Обмеження у використанні наочності.

Розвиток самостійності учнів у навчанні реалізується через таку послідовність цілей:

- формування вміння працювати за зразком, навчання дітей працювати, коментуючи свої дії;
- формування вміння самостійно застосовувати правила;
- формування пізнавальної самостійності.

При плануванні самостійної роботи в комбінованому класі вчителю необхідно:

1. Визначити її місце в структурі уроку кожного класу.

2. Ставити до учнів вимоги згідно з рівнем володіння ними навчальним матеріалом.

3. Правильно визначити зміст та обсяг завдань, їх форму.

4. Розрахувати тривалість індивідуального завдання.

5. Знайти раціональний спосіб перевірки роботи.

6. Супроводжувати індивідуальну

роботу не стільки контролюючими, скільки навчальними функціями.

7. Застосовувати різноманітні форми індивідуальної роботи з учнями, щоб у сприйманні ними матеріалу брали участь різні види пам'яті: зорова, слухова, моторна.

Крім того, не слід забувати, що для створення оптимальних умов для розвитку і навчання кожної дитини *вчитель має пропонувати посильні завдання різної складності як одному учневі, так і групі учнів*. Така диференціація навчальної роботи допомагає:

- запобігати прогалинам у знаннях та їхньому усуненню, дещо «вирівняти» підготовку учнів, викликати у них інтерес до навчання;
- поглибити і розширити знання, уміння й навички школярів, задовольнити їхні пізнавальні запити.

Як показує практика, найбільш поширені такі диференційовані завдання:

1. Зміст – однаковий для всіх учнів, але завдання неоднакові для різних груп.

2. Завдання має бути спільним для всього класу і забезпечувати всім однаковий мінімум знань, умінь та навичок, разом з тим треба давати додаткові завдання тільки деяким учням.

3. Зміст і обсяг завдань – різні, при цьому рівень вимог щодо слабших учнів не знижений, а сильніші учні мають виконувати творчі вправи.

Приміром, сильнішим учням вчитель пропонує уважно прочитати задачу, скласти подібну і розв'язати її за формулою, середнім – розв'язати задачу двома способами, а слабшим – за запитаннями.

Коли в школі навчається учень, який за висновком медико-психолого-педагогічної комісії повинен навчатися в спеціалізованій школі, то для нього мають складатися завдання за програмою спецшколи.

Отже, основою оптимізації навчально-виховного процесу в малокомплектній школі стає принцип індивідуального та диференційованого підходу до навчання учнів. При цьому перевага надається рівневій диференціації.

На організацію виховної роботи в школі впливають багато чинників. Серед них такі:

- географічне розміщення сільської місцевості;
- спеціальні демографічні умови;
- економічний стан (орієнтація на певну сільськогосподарську працю, малий ринок праці);
- низький рівень культурних послуг села.

На якості виховної роботи позначаються також:

- рівень збереження національної культури (фольклор, народні традиції, свята, обряди, звичаї, народні ремесла). На увагу заслуговує творчість ансамблю сопілкарів «Росинка», уроки народознавства, які сприяють відродженню села. Школярі разом з батьками і вчителями беруть участь у проведенні різних свят як у школі, так і в селі. Вишивання бісером, різьблення по дереву, прядіння вовни, ткацтво на кроснах — це далеко не всі види роботи, яким навчають учнів у школі запрошені з цієї метою народні умільці;
- характер спілкування, взаємини між вчителями і учнями, між школою і громадою села.

Школа — єдине джерело культури на селі. А відтак, будь-який виховний захід школи — це завжди подія в житті села.

Виховний процес у школі, порівняно з навчальним, набагато ефективніший.

Цьому сприяють стосунки між вчителями та учнями, які у малокомплектній школі є більш людяними, діалоговими, ніж у великій школі. Наші учні більш доброзичливі, відверті, ширі. Але й тут існують свої проблеми, вирішення яких вимагає того, щоб:

- завантаженість учителів та учнів домашнім господарством не призвела до формалізму в організації виховної роботи;
- виховна робота з класом не звелася до поточної у разі обов'язкового проведення шкільних свят і заходів;
- робота не велася безсистемно, що не сприяє розвитку загальної культури та світогляду учнів.

Незважаючи на економічні труднощі, проводяться екскурсії на скелі Довбуша і в Тустань, до пам'ятника Захару Беркуту, на гори Ключ і Маківку, до могили князя Святослава, рідше — в музеї Львова та Стрия.

У визначених вище умовах діяльності школи набуває особливої ваги оптимальна організація навчально-виховного процесу та управління ним.

Діяльність педагогічно-учнівського колективу має на меті розв'язання основних завдань, які зумовлюються специфікою роботи школи, впливають з об'єктивного та ґрунтового аналізу стану та наслідків діяльності педагогічного колективу і учнів. У свою чергу навчально-виховні цілі залежать від змісту освіти, навчальних програм, навчального матеріалу, закладеного в підручниках.

Управлінню роботою школи сприяє дієвий розподіл функціональних обов'язків між директором школи і його заступником. Режим роботи школи чітко регламентує правила внутрішнього розпорядку.

На якості управління навчально-виховним процесом позначаються і заздалегідь сплановані, ґрунтовно підготовлені управлінські форми — засідання педагогічних рад, методичних об'єднань, виробничі наради при директорів школи тощо.

Поліпшенню управління процесом навчання і виховання сприяє одержання зворотної інформації, яку отримуємо у ході вивчення навчально-виховного процесу шляхом відвідування уроків, виховних заходів, спостереження, проведення директорської тематичної атестації, вивчення документації, запровадження системи контролю. Підсумки контролю обов'язково узагальнюються різними управлінськими формами (педради, засідання методичних груп, накази).

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо: дирекції малокомплектної школи важливо опанувати методику проведення уроків у класах з низькою наповнюваністю, забезпечити організацію і поєднання індивідуальних та групових форм роботи як основи у діяльності школи даного типу.

СІЛЬСЬКА МАЛОКОМПЛЕКТНА ШКОЛА: ПРОБЛЕМИ, ПОШУК, ДОСВІД

Управління
школою

Сільська школа була і залишається стабілізуючим чинником села, практично основним осередком культури, гарантом виховання свідомих і компетентних громадян України.

Аналіз змін, що відбуваються у сільських населених пунктах області, свідчить про необхідність зосередження уваги на сільській малокомплектній школі. Така школа є особливим типом загальноосвітнього навчального закладу в сільській місцевості. Значне погіршення демографічної ситуації призвело до збільшення кількості цих шкіл. Їх частка у загальній мережі шкіл області — 221 школа I ступеня із 266, 208 шкіл I-II і I-III ступенів, у яких ще й відсутні окремі класи.

Малокомплектні і малочисельні школи суттєво ускладнюють здобуття повноцінної освіти дітьми з сільської місцевості, але упродовж наступних років ми не зможемо відмовитись від їхніх послуг. Тому слід активно шукати шляхи вдосконалення роботи такої школи. Проблеми здебільшого виникають у зв'язку з методикою навчання дітей у школі та фаховою підготовкою сільського вчителя, а вже меншою мірою пов'язані з дітьми, з їхньою підготовленістю до навчання. Тим часом школа, внаслідок об'єктивних процесів,

властивих селу, у своїй діяльності виходить далеко за межі освітніх функцій, відіграючи роль осередку духовного і культурного життя села. Дуже часто школа в селі — єдиний центр спілкування і взаємодії учнів, центр кваліфікованого інформаційного забезпечення.

Поза тим Постановою Кабінету Міністрів України “Про розвиток сільської загальноосвітньої школи” закріплено ряд положень, які законодавчо сприяють поліпшенню умов роботи школи в сільській місцевості. Разом з тим у функціонуванні загальноосвітніх навчальних закладів на селі існує чимало трудностей і невирішених проблем. Особливо вони властиві малокомплектній школі.

Гострою була і залишається проблема сільського вчителя у малокомплектній школі як I, так і I-II ступенів. Це — робота з комплектами класів, неповне тижневе навантаження, викладання не за фахом. До того не сприяють підвищенню фахової майстерності вчителя низька заробітна плата, неспроможність забезпечення себе науково-методичною літературою, відсутність умов та часу для самоосвіти. Економічна ситуація позбавила

Орися ДУДА

Завідувач кабінету управління і економіки освіти Львівського обласного інституту післядипломної освіти

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2002

ШКОЛА В СЕЛІ МАЄ СТАТИ “КУЗНЕЮ ОС-ВІТИ”, ШКОЛОЮ МО-РАЛЬНОСТІ, ЦЕНТРОМ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ, А ОТЖЕ, ДЖЕРЕЛОМ СВІТЛОГО МАЙБУТНЬОГО ВСЬОГО НАРОДУ.

О. Духнович

сільського вчителя притаманної йому ролі сільського інтелігента, натомість збагативши його рисами сільськогосподарського працівника через необхідність ведення присадибного господарства.

Це створює серйозну проблему для вчителя у плані забезпечення учнів знаннями і практичними вміннями відповідно до вимог державних стандартів.

Досвід показує, що в сільській малокомплектній школі повинен працювати вчитель з багатопрофільною підготовкою. При навантаженні, меншому від норми, фахівці повинні здійснювати управління позакласною роботою, вести гуртки, факультати, студії, керувати науково-дослідною роботою учнів, працювати з обдарованою молоддю, адже учням далеко не всіх сільських шкіл доступні позашкільні заклади.

Разом з тим низька наповнюваність класів, якщо у цих класах є різновікові групи, створює певні умови для розвитку дитини. Вчителю слід так організувати процес навчання, щоб кожен учень був включений у навчальний процес, умів самостійно працювати, комфортно себе почував. Через малу наповнюваність класів можливості для здійснення особистісно зорієнтованого навчання, для індивідуалізації навчальної діяльності у сільській школі значно вищі, ніж у міській. Тут біль-

шою мірою можливі підтримка здібних учнів і надання їм змоги виходити за межі програми улюбленого предмета, працювати у власному темпі.

Важливо, щоб сільський вчитель був готовий до розробки індивідуальних навчальних планів для учнів понад державний стандарт, до створення авторських програм. Але для цього потрібно, щоб вищі навчальні заклади готували своїх випускників до роботи у малокомплектній школі. Велика увага має приділятися навчанню організації гурткової роботи. Хоч у більшості вищих навчальних закладів, зокрема у Дрогобицькому педуніверситеті, Самбірському педучилищі, підготовка вчителів проводиться за двома спеціальностями, проте у малокомплектних школах для окремих фахівців навчального навантаження не вистачає. В цьому навчальному році постала проблема вчителів іноземної мови для 2-х класів. Дуже важливо, щоб вчитель початкових класів міг викладати іноземну мову у своєму класі.

У зв'язку з цим цікавим є досвід окремих шкіл, зокрема Львівської “Школи радості”, коли один вчитель веде свій клас протягом шести років, викладаючи всі предмети. Але і вчителя до роботи в такій школі треба готувати інакше.

Складною залишається проблема матеріально-технічного забезпечення сільської школи. Протягом останніх років через фінансову скруту вряди-годи здійснюється оновлення меблів

і санітарно-технічного та навчального обладнання кабінетів, майстерень, спортивних залів, недостатніми є матеріальна база для фізичної культури і забезпечення комп'ютерною технікою.

Суттєвого поліпшення вимагає організація трудового навчання і профорієнтаційної роботи з учнями сільських шкіл, яка потребує урахування сучасних умов розвитку агропромислового комплексу. При введенні у старших класах профілізації доцільно школи об'єднати в окремі округи. В такому окрузі кожна школа повинна спеціалізуватися з певного профілю. В цьому випадку уроки трудового навчання мали б проводитися в один і той самий день тижня, щоб учні мали змогу в цей день розходитись по школах для трудового навчання і навчатись відповідно до обраного ними профілю.

Доцільно включати у навчальні плани шкіл всіх ступенів предмети сільськогосподарського циклу, ввести як факультативи, гуртки, клуби чи інші організаційні форми профорієнтаційні предмети, які б давали учням змогу орієнтуватися в нових технологіях, у сучасній зоотехніці, агрономії, переробній промисловості. Варто також мати мережу гуртків, студій для опанування традиційних народних промислів. Так, на Сколівщині найбільш популярними є гуртки з навчання школярів лозоплетінню, рукоділлю, ткацтву, а також фольклорні колективи та інші гуртки естетичного спрямування.

Особливості села і участь

учнів у сільськогосподарських роботах зумовлюють необхідність зміни структури навчального року, зміщення канікул так, щоб учням під час навчання не доводилося нехтувати заняттями через виконання сільськогосподарських робіт.

Певні проблеми виникають в управлінні малокомплексним навчальним закладом.

Початковою школою, яка налічує 50 і більше учнів, керує директор школи, при меншій кількості учнів організаційні функції виконує завідувач із числа вчителів школи за мізерну доплату. Таким школам, як правило, надають допомогу відділи освіти.

Але чи можуть працівники відділу освіти і методкабінету справитись, наприклад, із атестацією педагогів цих шкіл, якщо в районі 20 таких шкіл і більше?

Добре, на нашу думку, це питання вирішено в Турківському районі, де малокомплектні початкові школи є філіями великих шкіл. Педпрацівники малокомплектної школи є членами педради, методоб'єднань базової школи. Контроль і керівництво навчально-виховним процесом у малокомплектній школі здійснює дирекція базової школи. В інших районах, зокрема Дрогобицькому, наказом відділу освіти за школами I-II, I-III ступенів закріплено як дочірні малокомплектні школи і передано їм функції контролю та керівництва, але інші функції виконує завідувач школи.

У школах, де є 3 і більше вчителів, працює педагогічна рада, методоб'єднання

Економічна ситуація позбавила сільського вчителя притаманної йому ролі сільського інтелігента

ЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ШКОЛИ

Управління
школою

Зміна пріоритетів і цінностей освіти в Україні, зумовлена переходом від технократичної до культурно-гуманістичної парадигми, торкнулася передусім сфери управління загальноосвітніми навчальними закладами. Головною відповідальною особою, від якої залежить успіх перетворень, був і залишається керівник освітньої установи. Стиль його поведінки, наполегливість, порядність, інтелігентність та інші людські чесноти впливають на форми діяльності всього педагогічного колективу, створюють позитивний імідж навчального закладу.

Роль керівника, як і будь-якого фахівця в системі «людина-людина», ґрунтується на принципах та ідеалах рівності і гуманізму. Це означає розуміння особистості, сприйняття її у кожному своєму прояві, ставлення до неї з повагою і вимогливістю, варіативність і гнучкість педагогічного впливу на вихованця тощо. Чи завжди діяльність директора школи або його заступників відповідає цим критеріям? Зрозуміло, ні. І проблема тут не тільки у недосконалості використання тих або інших методів взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу, а й у несформованості відповідних мораль-

них цінностей, настановлень, норм педагогічної етики.

Етика, що є квінтесенцією культури, покликана сьогодні втілити в життя ідеї гуманістичної педагогіки, яка шукає шляхи олюднення процесів навчання і виховання, звільнення школи від формалізму, стереотипів, авторитарного підходу до дитини, створення сприятливого морально-психологічного клімату для творчого самовизначення кожного педагога. Етика, за словами І. Канта, – це не тільки «філософія переконань», а й «філософія доброти» [3, С.14].

Вихідними положеннями етики – науки про закони і тенденції історичного розвитку моралі – є гуманізм як відображення людяності у всіх життєвих проявах і ствердження поваги до людини та її цінностей.

Професійна етика, що є видом трудової моралі, виступає у вигляді норм, правил фахової поведінки. Специфіка педагогічної етики визначається такими особливостями:

- об'єкт праці – людина;
- вчитель несе моральну відповідальність за майбутнє вихованця;

**Людмила
ХОРУЖА**

Докторант Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук, доцент

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2002

- діяльність педагога психологічно і організаційно складна;
- моральним змістом пройняті всі сфери педагогічної діяльності;
- педагог виступає моральним прикладом у вихованні особистості тощо.

Таким чином, педагогічна етика — це сутність морально-психологічної сторони діяльності вчителя, професійна особливість його поведінки у взаєминах з усіма учасниками педагогічного процесу. Вона є складним соціокультурним, духовним і психолого-педагогічним феноменом, який зароджується на рівні особистісних смислів, ціннісних орієнтацій, індивідуальної свідомості та особистісних якостей, це внутрішній моральний потенціал людини. Він поступово розвивається у процесі професійної підготовки та педагогічної праці відповідно до етичних вимог, які ставляться до професійної діяльності вчителя.

Всеохоплюючий характер впливу педагогічної етики на особистість робить її організаційно-змістовою детермінантою гармонійного розвитку людини, її навчання і виховання. Цей висновок підтверджує і той факт, що сьогодні досить актуальною є проблема психологічної безпеки людини. Зниження показників фізичного і психічного здоров'я у загальнонаціональному масштабі веде від покоління до покоління до дегенерації енергетичних і фізіологічних потенціалів населення.

Причина більшості аномалій, як зазначають вчені, має не фізичне, а духовне походження. Неправильно побудовані стосунки між людьми створюють передумови для багатьох негараздів. У давнину говорили: «Тіло — це невільник душі, а душа — цариця». І в цьому контексті можливості гуманістичної педагогічної етики надзвичайно великі.

Формуванню чітких морально-етичних орієнтирів управлінської діяльності директора школи допомагає визначення методологічних підвалин гуманістично зорієнтованого підходу у навчанні та вихованні: врахування

діалектики всезагального, особливого та індивідуального у розвитку особистості; культурологічної, інваріантної природи етики; компонентів функціональної структури готовності до професійної діяльності (ціннісно-мотиваційний, когнітивний і операційно-діяльнісний компоненти).

Проблему оптимального співвідношення індивідуального і соціального розкрив К. Роджерс через такий постулат: «Кожний цінує суб'єктивний світ іншого і свій власний світ» [2, С.14-15]. Спираючись на цю тезу, він дійшов важливого висновку щодо формування гуманістичної психології особистості. При цьому Роджерс підкреслював, що основним мотивом її поведінки виступає прагнення до самоактуалізації.

Про найбільш високий рівень самоактуалізації керівника в управлінській діяльності свідчить вияв ним морально-етичних якостей: порядності, поваги до іншої людини, доброзичливості, відповідальності, справедливості, чесності та ін. Педагог із гуманістичною орієнтацією «презентує особистісні смисли, що пов'язуються із прагненням загальнолюдської спрямованості» [4, С.12].

Етична поведінка керівника зумовлює його авторитет у колективі. А наявність авторитету є вершиною самоактуалізації в професійній діяльності. У сучасній психолого-педагогічній літературі описано **три форми авторитету: моральний, функціональний і формальний**. Найбільшого ефекту дозволяють досягти моральний і функціональний види авторитету, які спираються передусім на моральні якості керівника та його світогляд. **Ці види авторитету забезпечують 100% вплив на підлеглих, а посадовий, або формальний, авторитет — лише 65%.**

Системоутворювальний характер педагогічної етики ґрунтується на розумінні її як соціокультурного і культурологічного явища. Основу цього підходу становить теорія, розроблена відомим вченим і педагогом С.Й. Гессеном. Сутність її полягає в

тому, що зі збільшенням радіусу культури і культурних цінностей, які оточують особистість, зростає рівень її моральності та свободи [1, С.83].

Отже, насичення шкільного життя культурним, духовним змістом, атмосфера добра і поваги створюють об'єктивні морально-психологічні умови для гармонійного і творчого розвитку як членів педагогічного колективу, так і школярів, а також для ефективної взаємодії з їхніми батьками.

Важливим показником морального авторитету керівника, сформованості його педагогічної етики є особливості спілкування з усіма учасниками навчально-виховного процесу і, в першу чергу, з педагогічним колективом. Згуртованість колективу, єдність педагогічної стратегії і тактики, послідовність педагогічних дій створюють у ньому сприятливий морально-психологічний клімат. При цьому педагогічна етика виступає в ролі об'єднувального чинника, що дозволяє відтворити в колективі «середовище життєдіяльності, життєтворчості».

Управлінський аспект педагогічної етики керівника у процесі спілкування з колегами характеризується субординаційною функцією і передбачає такі дії як:

- аналіз морально-психологічної атмосфери в колективі;
- визначення основних мотивів поведінки вчителів;
- побудову ділового спілкування з підлеглими відповідно до їх індивідуальних особливостей, віку, досвіду роботи;
- уважне ставлення до кожного співробітника, інтерес до його справ;
- надання людині шансу на поліпшення стану справи тощо.

Спілкуючись з колегами, керівник має пам'ятати, що моральна цінність спілкування є безпосереднім джерелом осягнення добра і зла його учасниками через обмін діяльностями, оцінками і судженнями. Гуманістична природа цього процесу виявляється в тому, що спілкування неможли-

ве без взаємного визнання свободи і унікальності кожного, поважання гідності та суверенності тих, хто спілкується. Глибинний психолого-педагогічний зміст цих особливостей у свій час визначив К.Д. Станіславський, назвавши етику «атмосферою розвитку таланту». Відомо, що саме в таких психолого-педагогічних умовах підвищується працездатність людини, поліпшується пам'ять, розвиваються здібності й особистісні якості, гармонізуються стосунки з оточенням.

Провідними деонтологічними засадами гуманістичного спілкування є етичні норми, які водночас виступають своєрідними психолого-педагогічними законами взаємодії з людиною. Розглядаючи їх в системі спрямованості діяльності керівника на головні об'єкти навчально-виховного процесу, доцільно визначити етичні вимоги у ставленні до особистості, а саме:

- повага до всіх учасників процесу спілкування;
- педагогічний оптимізм;
- розуміння душевного стану особистості (емпатійне ставлення до іншої людини);
- прагнення підняти авторитет кожного з учасників процесу спілкування;
- визнання людських прав, суб'єкт – суб'єктний характер взаємодії;
- ненасильницьке формування потрібних якостей;
- виявлення інтересу до справ і проблем співрозмовника тощо.

Поза тим маємо визнати, що *більшість освітян спрощено сприймає поняття гуманізму, залишаючись байдужими до визначених принципів*. А це часто призводить до поведінково-рольового конфлікту з тими чи тими учасниками навчально-виховного процесу, служить причиною різних деформацій особистості, унеможливорює її гармонійний розвиток. Еріх Фромм відзначав, що *джерело норм поведінки людини необхідно шукати в її природі*. Грубе зневажання цих норм призводить до душевного й емоційного розладу. Доведено, наприклад,

що першоджерелом дезадаптивної поведінки школяра є певні аномалії в стосунках з дорослою людиною, ігнорування особистісних проявів, прав і потреб дитини.

Шкільне життя повсякчас сповнене суперечностей, складнощів, до яких педагог не завжди готовий. На думку В.В. Чернокозова, “весь педагогічний процес є переплетенням різних інтересів: особистісний інтерес..., інтереси навчального закладу..., очікування та інтереси дітей... тощо” [5, С.46]. Аналіз змісту діяльності керівника, спрямованої на вирішення різноманітних проблем шкільного життя, дозволяє дійти висновку, що більшість з цих проблем має етичну природу. Тому саме етичний компонент педагогічної діяльності дає змогу правильно регламентувати взаємодію вчителя з усіма учасниками навчально-виховного процесу, уникати складних конфліктних ситуацій. Тут доцільно згадати слова швейцарського педагога І.Г. Песталоцці: щоб змінити людей, їх треба любити – адже вплив на них пропорційний любові до них.

Разом з тим зазначимо, що педагогічна етика є слабоформалізованим утворенням і вимагає врахування дії великої кількості факторів при ухваленні певного рішення.

Норми педагогічної етики стають зрозумілишими, а їх додержання доцільнішим у разі звернення до психологічних закономірностей розвитку особистості. Серед них провідне значення мають такі прагнення людини:

- бути визнаною у колективі, в якому вона працює чи навчається, мати в ньому певний особистісний статус;
- діставати позитивну оцінку своїх дій;
- наслідувати дії референтних осіб у колективі;
- цінувати і поважати себе як особистість тощо.

Формуванню морально-педагогічних норм, чіткій регламентації діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу допомагає вміло складе-

ний кодекс педагогічної етики, в якому зафіксовано правила моральних взаємин керівника і вчителя, вчителя і вчителя, вчителя і учня, вчителя і батьків. Зміст такого кодексу повинні складати не загальні декларації, а конкретні етичні правила. Якщо просто прописати, приміром, етичну норму у формі гасла: «треба поважати особистість учня», то вона не орієнтуватиме вчителя на вибір конкретних моделей взаємодії з дитиною. Інша річ, коли ту саму норму розкрити через такі педагогічні підходи: слід ставитися до дитини доброзичливо; виявляти інтерес до всіх її справ; треба сприймати її такою, якою вона є; давати їй свободу у самовизначенні тощо. Робота над змістом етичного кодексу має здійснюватися за вертикально-горизонтальним принципом, а саме: охоплювати як усю школу, так і окремі класи.

Вчитель більш конкретно сприймає педагогічні табу, що виступають як заперечення негативної дії у ставленні до дитини. Приміром такі: «Не загрожує»; «Не протиставляй одну дитину іншій»; «Не вимагай обіцянок»; «Не моралізуй» тощо.

Таким чином, спільна послідовна робота педагогічного колективу і його керівника над розробкою професійно-етичного кодексу дасть можливість встановити чіткі критерії оцінки рівня професійної відповідності педагогічних працівників. За цим кодексом дотримання норм педагогічної етики буде найголовнішим показником здатності вчителя до педагогічної справи.

Тим часом однією з найскладніших проблем гуманізації стосунків у навчально-виховному процесі залишається методична робота по формуванню етико-педагогічних навичок спілкування. Молодого, а іноді й досвідченого педагога доводиться практично навчати встановленню мовного, візуального, тактильного контакту з особистістю; створенню ситуації успіху, «авансованої» довіри, оцінки; викладанню вимоги у формі прохання; демократизації взаємин через самоврядування тощо. У зв'язку з цим доціль-

не постійне звернення до праць І.А. Зязюна про педагогічну психотехніку та майстерність вчителя.

Особливої уваги директора школи потребують не тільки педагогічний колектив і учні, а й батьки дітей. Соціальна незахищеність, низька заробітна плата, невпевненість у майбутньому дуже часто виступають причиною емоційних вибухів, моральної спустошеності батьків учнів. І директор школи, який керується у своїй діяльності етичними нормами професійної поведінки, має правильно прогнозувати, проєктувати ситуацію, не дати втягнути себе у конфлікт, завжди залишати батькам шанс на поліпшення стану справ.

Творчість педагога, спрямована на збагачення способів поведінки у спілкуванні, повинна бути підпорядкована не оволодінню здатністю маніпулювати людьми чи підлаштовуватись під їхні бажання, а опануванню вміння створювати через своє ставлення до педагогічного колективу і вихованців необхідні психолого-педагогічні умови (середовище життєдіяльності, життєтворчості) для вияву на оптимальному рівні їхнього інтелектуально-вольового і морального потенціалу.

Педагогічна етика є актуальною проблемою сьогодення, системоутворювальним компонентом педагогічної компетентності вчителя, його професійної майстерності. На думку грузинського педагога-гуманіста Ш.О. Амонашвілі, етичність педагога забезпечує подвійний результат: по-перше,

створює загальну атмосферу взаємоповаги, невимушеності навчально-пізнавальної діяльності; по-друге, сприяє засвоєнню етичних норм, формуванню в учнів моральної поведінки в суспільстві. Гуманні взаємини – вирішальний чинник становлення особистості не тільки гуманної, а й розумної, творчої, ініціативної і здатної до самовизначення.

Таким чином, саме дотримання норм педагогічної етики дозволить сучасному керівнику згуртувати педагогічний колектив, створити в ньому творчий клімат, атмосферу взаємоповаги і психологічної безпеки. Безперечно, аксіоматичним є твердження: **добрий той керівник, який має добру команду.** Головним же показником ефективності її діяльності повинна стати етика взаємин між усіма учасниками педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. — М.: Школа-Пресс, 1995. — 448 с.
2. Роджерс Карл. Взгляд на психотерапию. Становление человека. — М., 1994.
3. Степаненко В.Ф. Етика в проблемних і аналітичних задачах. — К.: ТОВ «Лібра», 1998.
4. Стрельников В. Развитие личностных смыслов и ценностных ориентаций педагога // Шлях освіти. — 2001. — №2. — С.11-13.
5. Чернокозов В.В. Профессиональная этика учителя. — К., 1983.

**ЩОБ ЗМІНИТИ
ЛЮДЕЙ, ЇХ ТРЕБА
ЛЮБИТИ – АДЖЕ
ВПЛИВ НА НИХ
ПРОПОРЦІЙНИЙ
ЛЮБОВІ ДО НИХ.**

І.Г. Песталоцці

Управління
школою

ПРО РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ДИРЕКТОРА В СТАНОВЛЕННІ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

75 років тому в Україні було відкрито перший позашкільний заклад технічного спрямування.

На відзнаку знаменної дати і для роздумів про роль

Олександр БЕЛОШИЦЬКИЙ

Науковий співробітник
Інституту педагогіки АПН
України

та значення керівника освітньої установи розповімо про Лесю Радянську, другого директора першої в Україні Крайової дитячої технічної і сільськогосподарської станції. Хай ця

стаття, знявши архівний шар пилу, відновить ту величезну її роль в становленні і розвитку позашкільних закладів технічного спрямування.

Крім того, можливо, щось з досвіду її роботи згодиться і для нинішніх керівників шкіл, ліцеїв і гімназій, які, незважаючи на труднощі, докладають неймовірних зусиль для підтримання іміджу свого навчального закладу.

Революція, громадянська війна й окупація України німецькими військами негативно позначилися на соціальному й економічному її становищі. Крім відновлення індустріальної галузі, на порядку денному стояло питання облаштування безпритульних дітей. У великих містах відкрилися дитячі будинки. Тільки в дитячому містечку “Ленінську” м.Київ на вулиці Дегтярів-

ській було більше тисячі вихованців — чотири великих колективи українських, російських, єврейських і польських дітей. Крім того, стільки ж залишалося ще на вулицях міста.

Боротьба з безпритульністю, а в зв'язку з цим і криміногенним становищем стояла на одному з перших місць. Дуже обмежені кошти виділялися для дітей, що залишилися без батьків і без даху над головою.

Ще гірша ситуація була з педагогічними кадрами, які мали навчати і виховувати дітей. Багато педагогів емігрувало, не сприйнявши радянську владу, а ті, що залишилися, не йшли до школи через мізерність платні в порівнянні з тим, що вони отримували за царського режиму.

Для вирішення проблеми організувалися педагогічні курси, пізніше педтехнікуми, куди поспішала передова сільська молодь, щоб отримати знання й донести їх до найвіддаленіших куточків України, обігрівши здичавілі душі тисячам безпритульних. Молодечий запал не охолоджували ні промерзлі стіни інтернату, ні миска супу з кількома горошинами пшона на двох, ні нічліжки блатного світу, що розташовувалися на Пріорській, біля сміттевої звалки міста. Тут, на Боговувівській, між Єврейською

лікарнею і церквою Святого Федора, знаходилися педагогічні курси, які закінчила Леся Радянська, проста сільська дівчина. Саме на курсах вона близько познайомилася з викладачем дисципліни “Комдитрух” Барун Розою Кальмівною.

Ось що пише в своїх спогадах Л. Радянська:

— Багато лекцій слухали ми на курсах за три роки, але ці були для нас особливі. Вони відкрили нам двері в інше життя дітей, про яке ми не мали навіть уяви. Лекції були про спартаківців і перших піонерів – маленьких учасників політичного життя держави.

Діти були перед нами в новому ракурсі: без парт, уроків і підручників, але зі своїми суспільними інтересами і бажаннями...

По-іншому розглядалася і наша роль молодих педагогів. Відкривався шлях творчих пошуків, вивчення різнобічних інтересів дітей в школі і поза нею”.

Після закінчення навчання Лесю направляють на роботу методистом піонерської бази району Деміївки.

Так розпочався нелегкий шлях педагога Лесі Радянської. Потім була і педагогічна діяльність в Трипіллі, і тяжке поранення.

У 1928 році її призначають керувати Київською крайовою дитячою технічною і сільськогосподарською станцією.

За допомогою крайової станції, яка наполегливо ставила це питання перед керівництвом, відкривалися районні дитячі технічні станції, які утримувалися за рахунок коштів “Комдитрух”, адміністрації міста чи району та комсомольських внесків, не було постійного державного бюджету, але це не стало перешкодою для ініціативного молодого директора. Вона звертається до комсомольських і партійних осередків тих заводів, які організували першу дитячу технічну станцію Києва, і ті допомагають чим можуть: збирають кошти, переобладнують верстати та інструменти для дітей, оснащують дитячі майстерні станції, розташованої та бульварі Т.Г. Шевченка, 36.

Директор дитячої станції влашто-

увала виставки дитячого технічного аматорства не тільки на своїй базі, а й на підприємствах, що без усяких вказівок “верхів” допомагали станції.

Для проведення тренувань авіамоделейних гуртків вона домовилася з керівництвом аеропорту “Жуляни”, і юні прихильники небесних просторів мали змогу тренуватися, бачити справжні літаки, розмовляти з курсантами і пілотами. Автомоделісти випробовували свої саморобні педальні автомобілі прямо на бульварі, збираючи біля себе гурт дітей і дорослих.

Не відставали від крайової станції і районні. Бо бачили, що Леся Василівна, збираючи їх на семінари, не повчала, а ділилася досягненнями і невдачами, не приховуючи нічого, радилася з ними, як подолати перешкоди, обговорювала плани роботи із розширення найменувань технічних гуртків.

Крайова станція стала центром технічної пропаганди і політехнізму не тільки міста. Тут знаходили відповідь на свої питання молоді вожаті, педагоги і керівники гуртків. Для вирішення технічних питань, якими слабо володів штат станції, запрошувалися вчені Академії наук, викладачі ВНЗ і кмітливі студенти тодішнього КПІ. Тут на станції вперше запрацювала постійна виставка дитячих технічних робіт. Тому не дивно, що усі зарубіжні делегації, гості Києва з Бельгії, Німеччини, Франції відвідували першу дитячу технічну станцію.

Не забувала директор і про оздоровлення своїх юних техніків. Кожного літа, за наміченим заздалегідь планом, гуртківці разом зі своїми керівниками виїжджали до навколишніх сіл і, поєднуючи відпочинок з пропагандою технічних знань серед сільських дітей і дорослих, весело проводили літні канікули. Вони допомагали селянам ремонтувати сільгосптехніку, влаштовували вечори знань, вчили виготовляти технічні моделі.

Саме Київська ДТС була ініціато-

ром й організатором виготовлення технічних пода-рунків для дітей Казахстану, що ледь вмістилися у двох залізничних вагонах.

На нараді директорів технічних дитячих станцій в Москві, що організував Центральний будинок дитячого комуністичного руху в 1930 році, Л.Радянська ви-суває ряд пропозицій, що

істотно поліпшили подаль-шу розбудову дитячих тех-нічних станцій.

Виступаючи від України, молодий директор пропону-вала:

- на державному рівні зоб-язати заводи випускати обладнання й інструменти для дитячої технічної твор-чості (попередньо в Києві вона зуміла це зробити на кількох заводах);
- організувати при педагогіч-них інститутах факультети для підготовки організато-рів і керівників технічних гуртків: (були організовані тільки в Україні й називали-ся факультети "соцвиху");
- передати усі дитячі технічні станції під егіду Наркомпро-су з паралельним керівниц-вом з боку комсомолу по лінії "Комдитруху": (через два роки це було зроблено на державному рівні).

Реалізація цих пропози-цій мала важливе значення для усієї системи позаш-кільних закладів технічного спрямування.

Можливо, подальша праця на посаді директора ДТС надихнула би цю не-ординарну людину на нові ідеї, але через місяць її призначили керувати Київ-ським міським бюро піонер-ів, а потім перевели до Центрального бюро піонер-ів України.

Про те, що дала Київ-ська дитяча технічна стан-ція для сотень дітей, можуть розповісти колишні гуртків-ці, серед яких був і Прези-дент академії наук УРСР Борис Євгенович Патон; професор, доктор технічних наук, академік Академії на-ук УРСР Пекар Соломон Ісакович; доктор хімічних наук Ройтруб Борис Арту-рович та інші відомі люди.

25 листопада 2002 року Київському Бу-динку Вчителя виповнилось 90 років. Цей ювілей— дев'яносторіччя архітектурної споруди Будинку вчителя — зібрав пред-ставників усієї української спільноти — від учи-теля до урядовця. Таких різних їх усіх об'єднало однакове розуміння — яким є директор дому (установи, закладу), таким є й його дух. Мов би на підтвердження цього пролунали слова Голо-ви Шевченківської районної держадміністрації *Миколи Васильовича Харитончука*, який сказав: "... кожна оселя, кожний заклад достойно пред-ставляє господина. Я з великим задоволенням проголошую ім'я *Лариси Федорівни Мельник* то-му, що саме їй вдалося розкрити цю споруду, зробити її гостинною, запросити сюди безліч людей, гостей".

Цей заклад промовці визнали *закладом вели-кої духовності, культури, високого мистецтва*, який насправді став великим *духовним центром нашої столиці*. Увагу присутніх захопило відчут-тя, що в цій залі формувалися перші зародки нашої української незалежності. Тут працювали політики, тут працювали науковці. Тут люди об'єднуються, приходять до спільної думки, вносять пропозиції і приймають рішення.

У вітальному слові Міністр освіти і науки України *Василь Григорович Кремень* висловив свої сподівання щодо того, що Будинок Вчите-ля і надалі примножуватиме найкращі традиції національної освіти, буде взірцем новаторського пошуку у своїй діяльності та прикладом сучас-них підходів до організації роботи освітян та громадськості.

Будинок учителя — це Володимирська, 57. Так сказав наступний оратор і продовжив: "Мені здається, що не тільки вся Україна, але й далеко поза її межами знають, що він є на Володимир-ській, 57. Я собі уявляю, що якби я приїхала в Київ, і не знала, куди піти, я б обов'язково прийшла сюди - я б прийшла додому".

"Будинок Ваш, значніший ніж Кабмін Дорожчий від усіх скарбів держави Бажаємо щодня шасливих змін Здоров'я всім, немеркнучої слави" (рядки з вірша, присвяченого Будинку вчителя).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕПЕРЕРВНОСТІ ТА НАСТУПНОСТІ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

Управління
школою

Необхідність безперервної освіти сьогодні загальноновизнана, що відображається у нормативних документах про освіту (закон України “Про освіту”, закон України “Про дошкільну освіту та виховання”, закон України “Про середню загальну освіту”, Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження комплексного плану заходів щодо розвитку середньої загальної освіти в 1999–2012 роках” тощо). Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті передбачається, що “державна політика щодо неперервної освіти здійснюється з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти впродовж життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін” [7, С.11]. Соціальними потребами в цій галузі є зростання вимог до якості безперервності освіти, необхідність подальшої розробки концепції, принципів, методів навчання, моделювання навчального процесу та управління ним.

Серед шляхів реалізації безперервності освіти Національною доктриною визначаються такі:

- забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступе-

нях освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб до можливого переходу до наступних ступенів;

- створення інтегрованих навчальних планів та програм;
- формування й розвиток навчально-науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівця [7].

Важливою умовою здійснення безперервності навчання є наступність.

Специфікою наступності становлення особистості є послідовність навчання за ступенями: дитячий садок, початкова школа, загальноосвітня школа, професійно-технічні та вищі навчальні заклади. “При переході від одного ступеня до іншого вдосконалюються функціональні механізми психіки, типологічні властивості особистості набувають яскраво вираженої індивідуальності, формується індивідуальний стиль діяльності. Тобто наступність у становленні особистості виявляється в динаміці особистості, а саме: змін властивостей, якостей учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності...” [1, с. 13].

Ганна ПОЛЯКОВА

Заступник директора
НВК №169 “Школа –
дитячий садок” з гімназією
м. Харкова

Для забезпечення наступності освіти сьогодні створюються навчальні заклади нового покоління, які призначені реалізувати програми дошкільної, початкової, загальної середньої освіти, об'єднуючи навчання та виховання дітей у цілеспрямований послідовний процес. Такими навчальними закладами є навчально-виховні комплекси (дитячий садок – школа I ступеня), навчально-виробничі об'єднання (школа II, III ступеня – вищий навчальний заклад). Але при цьому виникає неузгодженість педагогічних систем між початковою та середньою ланкою. Доцільним є створення загальноосвітніх навчальних комплексів, структура яких містить ланки дитячого садка, початкової, основної та старшої школи з орієнтацією на профільне навчання.

Так у 1993 році на базі загальноосвітньої школи № 169, дитячого садка №419, дитячого садка № 452 м. Харкова був відкритий експериментальний майданчик зі створення моделі школи нового типу, метою якого були розробка моделі управління навчально-виховним комплексом (НВК), що складається з гімназії та сад-школи, створення наскрізного навчального плану та програм навчання дітей у комплексі “садочок-школа”. Поступово до складку НВК № 169 увійшли дитячий садок, початкова школа та гімназія. Метою цього навчального закладу стало створення умов для навчання, виховання, розвитку та соціальної адаптації дітей віком від 3-х до 17-ти років.

Практика діяльності таких навчальних закладів вказує на деякі переваги порівняно з діючими окремими освітніми структурами, а саме:

- скорочуються терміни адаптації дітей при переході від одного щабля освіти до іншого (особливо на рівні дитячого садка – початкової школи, початкової школи – середньої школи);
- виникає реальна можливість відстеження індивідуального розвитку дитини, її духовного та інтелектуального зростання;
- надається можливість коригування ди-

дактичних процесів з урахуванням вікових особливостей кожного періоду [6];

- створюється структура управління з організаційною культурою, спрямованою на самоуправління у кожній окремій освітній ланці, що орієнтовані на загальну мету навчального закладу та спільний результат.

Головними є процеси саморозвитку, самоорганізації, самоуправління учасників навчального процесу (учнів, учителів, адміністрації, керівника).

При розгляді проблем безперервності та наступності освіти можна виділити такі суперечності:

- між стандартністю змісту освіти та специфічними завданнями професійної підготовки;
- між тенденцією до інтеграції наукового знання та екстенсивним ростом кількості навчальних предметів;
- між об'ємом та змістом наукової інформації, яка все більше розширюється, та недостатньою гнучкістю навчальних програм;
- між уніфікованістю навчальних програм та принципами індивідуалізації та диференціації [2];
- між впровадженням особистісно-орієнтованого навчання та жорстко централізованою системою управління, багатоступеневою, з авторитарним стилем керівництва.

При забезпеченні безперервності та наступності освіти можна виділити проблеми, які пов'язані з управлінням навчальним процесом на різних рівнях управлінської структури (керівник, адміністрація, завідувачі науково-предметних кафедр та керівники методичних об'єднань, вчителі, учні); на різних етапах управлінського циклу (цілевстановлення, планування, організація, мотивація, регулювання, контроль, корекція); проблемами, пов'язані з дидактичним процесом (визначення цілей, змісту, методів, форм навчання, діагностики результатів навчання, виховання та розвитку дитини); при реалізації навчального процесу у різних підрозділах загальноосвітнього комплексу.

Для вирішення цих проблем у НВК № 169 була розроблена **модель адаптивного управління**, сутність якої полягає в узгодженні функцій управління і самоуправління; у спільному визначенні стратегії навчання, розвитку, саморозвитку учасників навчального процесу навчального закладу та їх узгодження з власними прагненнями та мотивами; організації управління навчальним процесом таким чином, щоб на кожному шаблі наступності відбувалася конкретизація кроків реалізації стратегічних цілей освіти з урахуванням специфіки освітнього підрозділу; застосуванні освітнього моніторингу для постійного відстеження якості навчального процесу і можливості його вчасного коригування. *Теоретичною основою для розробки даної моделі стали вихідні положення системного, синергетичного, особистісно-орієнтованого, кваліметричного підходів, концепції спрямованої самоорганізації (Г.В. Єльнікова), стратегічного менеджменту в освіті з використанням кваліметричних моделей оцінювання рівня досягнення цілей (Г.А. Дмитренко, О.Л. Ануфрієва); кваліметричні стандарти діяльності вчителя (Г.В. Єльнікова); текстово-графічна форма планування (Є.С. Березняк).*

Технологія реалізації адаптивного управління навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу ґрунтується на застосуванні базової моделі педагогічної діяльності, яка містить провідні фактори, параметри педагогічної діяльності з визначенням їх вагомості (значущості), кроки їх реалізації (критерії), визначення бажаного результату (вихід, що планується), фіксацію ступеня прояву критеріїв (виконання).

Провідними факторами педагогічної діяльності при адаптивному управлінні навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу були визначені такі: професійна освіта, управління навчальним процесом, ведення ділової документації, педагогічна

активність, організаційна культура та клімат навчального закладу.

При використанні базової моделі педагогічної діяльності, визначення та усвідомлення провідних факторів та параметрів повинно відбуватися колегіально, всіма членами педагогічного колективу, а конкретизація кроків реалізації та якості бажаного результату визначається кожним вчителем (вихователем) особисто з урахуванням специфіки підрозділу загальноосвітнього комплексу, індивідуальних особливостей та конкретних педагогічних умов. Отже, при стратегічних цілях освіти у навчальному закладі та збереженні цілісності педагогічної системи надається певна міра автономії при управлінні навчальним процесом у різних підрозділах загальноосвітнього комплексу; узгодження управління та самоуправління із залученням вчителів та вихователів.

Технологія реалізації адаптивного управління навчальним процесом містить: 1) визначення спільної мети та її декомпозиції відповідно до специфіки рівня управління, підрозділу загальноосвітнього комплексу; 2) колегіальне обговорення факторів та критеріїв при створенні базової моделі педагогічної діяльності при адаптивному управлінні навчальним процесом; 3) створення особистих варіативних моделей педагогічної діяльності з урахуванням специфіки підрозділу загальноосвітнього комплексу; 4) здійснення моніторингу та самомоніторингу педагогічної діяльності за ведучими факторами та критеріями; 5) саморегулювання та самокорекція педагогічної діяльності.

Механізмом адаптивного управління навчальним процесом є освітній моніторинг, який полягає у постійному спостереженні, фіксації якості результатів та процесів з їх подальшим коригуванням.

Дидактичний аспект адаптивного управління навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу передбачає наступність у змісті осві-

ти, його раціональний вибір з періодичною корекцією; наступність у виборі методів, форм навчання, педагогічних технологій, збереження специфіки взаємодії вчителя та учня. Сьогодні перед педагогічною практикою постає завдання створення та оволодіння механізмами відбору змісту освіти: а) за напрямками загальнонавчальної стратегічної цілі освіти, що надається соціальним замовленням; б) за вимогами освітніх стандартів; в) за його конкретизацією відповідно до конкретних умов навчального закладу, потенціалу навчально-пізнавальної діяльності учнів та професійного рівня педагогічного колективу; г) за ведучим компонентом змісту освіти.

Головними ознаками у наступності методів та форм навчання є їх раціональний вибір, подальший розвиток та постійне удосконалення на основі урахування психологічних особливостей дітей, що відповідає завданням адаптивної школи та особистісно-орієнтованого підходу.

Дидактичний аспект реалізації адаптивного управління навчальним процесом полягає: а) у спільному визначенні та усвідомленні стратегічних (довгострокових) цілей навчання у загальноосвітньому комплексі, їх декомпозиції з урахуванням специфіки підрозділів ЗК, підпорядкуванні їм оперативних цілей навчання; б) у структуруванні змісту освіти за ведучим компонентом при складанні календарно-тематичного планування з урахуванням індивідуального досвіду учнів та їх вікових інтересів; в) у моделюванні навчального процесу на основі технологічної карти уроку, яка надає педагогічний простір для вчителя і можливість вибору відповідної структури уроку, методів, форм, дидактичних засобів навчання, педагогічних технологій; г) у специфіці способів педагогічного спілкування при взаємодії “вчитель — учень”; д) використанні моніторингу та самомоніторингу рівня навчаль-

них досягнень учнів та якості педагогічної діяльності.

Впровадження технології адаптивного управління навчальним процесом сприяє координації педагогічної діяльності вихователів та вчителів різних підрозділів загальноосвітнього комплексу. При збереженні провідних стратегій розвитку навчального закладу та якості його функціонування технологія адаптивного управління навчальним процесом на основі базової моделі педагогічної діяльності залучає до співробітництва вчителів та вихователів, надає певною мірою автономію для моделювання конкретної педагогічної ситуації відповідно до її умов та індивідуальних особливостей вчителя.

Базова модель педагогічної діяльності при адаптивному управлінні навчальним процесом у разі його регулярного використання сприяє: а) організації роботи вчителя, дає можливість раціонально розподіляти час та зусилля при реалізації навчального процесу та власного саморозвитку; б) спрямуванню саморозвитку вчителя у заданому напрямку відповідно до цілей організації та сучасних вимог зовнішнього середовища.

Адаптивне управління навчальним процесом у загальноосвітньому комплексі сприяє переходу від керівництва та контролю в управлінні до управління навчальним процесом шляхом взаємодії його учасників на основі діалогічного узгодження.

При адаптивному управлінні навчальним процесом створюється організаційна культура та сприятливий психологічний клімат у навчальному закладі, формується команда учасників навчального процесу із спільними цілями, яка вболіває за результат, в котрій узгоджуються цілі організації та внутрішні мотиви.

Результати впровадження моделі адаптивного управління навчальним процесом в умовах загальноосвітнього навчально-виховного комплексу (за досвідом НВК №169 м. Харкова)

вказують на позитивну динаміку за показниками:

- зростання якості навчання, що відображається у показниках рівня навчальних досягнень учнів із базових дисциплін; досягнення учнів НВК за участю у Всеукраїнських учнівських олімпіадах, Малій академії наук, конкурсах та турнірах різного рівня;
- підвищення професійного рівня та педагогічної майстерності вчителів, що підтверджується присвоєнням високих кваліфікаційних категорій вчителям при атестації, зростанням соціальної активності вчителів, а саме: участь у професійних конкурсах "Вчитель року", участь у педагогічних ярмарках різного рівня, науково-практичних педагогічних заходах: створенням навчальних посібників, методичних рекомендацій, публікацій у наукових виданнях, залученням до науково-дослідницької діяльності, узагальненню педагогічного досвіду.

Якість безперервності та наступності **навчання учнів**, формування в них навичок саморозвитку, самоорганізації та самореалізації **залежить від саморозвитку, самоорганізації та самореалізації педагогічного колективу у навчальному закладі.**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батаршев А.В. Педагогическая система преемственности обучения в общеобразовательной и профессиональной школе. – СПб, 1996.
2. Березняк Е.С. Руководство современной школой. – М., 1983.
3. Дмитренко А.Г. Стратегічний менеджмент. Цільове управління на основі кваліметричного підходу: Навчальний посібник. – К., 1996.
4. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні. – К., 1999.
5. Левченко Т.И. Современные дидактические концепции в образовании. – К., 1995.
6. Михайлова А. Деякі питання наступності в роботі дошкільного закладу і школи// Імідж сучасного педагога. – №3-4 (14-15), 2001.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К., 2001.

30 вересня – 2 жовтня відбувся форум **«Діти на узбіччі освітнього простору – право на якісну освіту та життя в суспільстві»**. За результатами Форуму, в рамках Проекту ПРООН «Інновація та оновлення освіти для покращення добробуту та зниження рівня бідності» в Інституті вищої освіти АПН України проведено круглий стіл.

Участь в цих заходах взяли представники різних міністерств; профільних Комітетів Верховної Ради України; співробітники органів місцевого самоврядування; керівники середніх навчальних закладів та педагоги; представники вищих навчальних закладів та наукових установ, професійних громадських організацій, батьки.

Проведення форуму зумовлено такими фактами в Україні: упродовж 1995-2000 років спостерігається процес зменшення кількості дітей стосовно загальної чисельності населення; на фоні загального спаду народжуваності офіційно зареєстровано 19,2% народжених дітей-інвалідів; близько 58 тисяч сімей виховують дітей з вадами розвитку; загалом налічується понад 110 тисяч дітей шкільного віку з особливими потребами.

Метою Форуму є: надання адресної допомоги соціально незахищеним дітям, своєчасне виявлення та проведення діагностики дітей з особливостями психічного та фізичного розвитку, врахування цих даних під час формування мережі закладів корекційної та реабілітаційної допомоги, створення системи допомоги батькам у навчанні та вихованні дітей з особливостями психічного та фізичного розвитку, налагодження регіональної мережі спеціальних навчальних закладів усіх рівнів освіти для громадян з особливостями психічного і фізичного розвитку, забезпечення їх інтеграції у загальний освітній простір, створення умов для здобуття вищої освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування та дітьми-інвалідами.

З матеріалами виступів його учасників знайомтеся на сторінках нашого журналу у 2003 році.

**Управління
школою**

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЦЕНТРАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК (1953–2001 РР.)

Історія розвитку та становлення Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти – це й історія його бібліотеки.

Відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР № 42491 від 27.12.1952р. та наказу міністра освіти УРСР №8 від 10 січня 1953 року в лютому 1953 розпочалася робота зі створення інституту, перед яким були поставлені завдання: підвищувати ідейний рівень та загальноосвітню і педагогічну кваліфікацію керівних кадрів Міністерства освіти, обласних і районних (міських) відділів народної освіти, обласних інститутів удосконалення вчителів та інших керівних працівників народної освіти шляхом проведення курсів.

1 квітня 1953 року розпочали створювати бібліотеку, а вже 15 травня 1953 року вона прийняла перших читачів.

На 1 січня 1954 року книжковий фонд бібліотеки становив 6841 примірник, з них соціально-економічна література – 1670, психолого-педагогічна – 1985, фонд періодичних видань – 386 примірників. Міністерством зв'язку СРСР було надано дозвіл на передплату газет і журналів, незважаючи на закінчення термінів передплати.

Протягом першого навчального року (травень – грудень 1953 р.) бібліотеку відвідали 687 слухачів, видано 5907 книжок. Читачі мали можливість отримувати книги на абонементі та працювати в читальному залі, в якому було створено умови для самостійної роботи, оформлено постійно діючі виставки нової літератури та періодичних видань, тематичні виставки до знаменних дат.

Разом з методистами працівники бібліотеки в групах організовували огляди новинок, обговорення нової художньої і методичної літератури, проводили зустрічі з письменниками та авторами підручників, науково-методичних посібників.

Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР №5234 від 10 травня 1962 року та наказу міністра освіти УРСР від 17 травня 1962 року Центральный інститут підвищення кваліфікації керівних працівників народної освіти УРСР було реорганізовано в Центральный інститут удосконалення вчителів Міністерства освіти України.

Протягом тільки 1962–1963рр. років в інституті пройшли перепідготовку 2675 слухачів. Бібліотека для них організовувала різноманітні заходи з пропаганди та використання

**Ніна
РОЗУМЕНКО**

Завідувач бібліотеки
Центрального
інституту післядипломної педагогічної
освіти АПН
України, відмінник
освіти України

книжкового фонду, проводила цікаву культурно-масову роботу: тематичні лекції видатних учених, творчі зустрічі з академіком АН УРСР, академіком АПН РСФСР, професором Г.С.Костюком, президентом АН УРСР Б.Є.Патоном, директором Інституту мовознавства І.К.Білодідом та кандидатом педагогічних наук В.О.Сухомлинським.

Гостями слухачів були відомі письменники й поети: В.Сосюра, М.Стельмах, І.Драч, Д.Павличко, А.Забашта, П.Воронько, А.Малишко та ін. За участю видатного письменника Юрія Збанацького відбулось обговорення з директорами шкіл-інтернатів його нового твору “Малиновий дзвін”.

1973 рік. Згідно з розпорядженням Ради Міністрів УРСР Центральному інституту удосконалення вчителів передано комплекс будівель по вулиці Артема, 52. Після ремонту бібліотека отримала чудове приміщення для розміщення книжкового фонду, який становив на той час понад 35000 примірників, було відкрито читальний зал, придбано необхідне обладнання.

До бібліотеки надходили нові підручники, довідники, науково-методична література, каталожні картки ВКП (Всесоюзної Книжкової Палати). Довідково-пошуковий апарат являв собою систему каталогів і картотек: алфавітний, систематичний каталоги та тематичну картотеку статей. Користуючись ними за допомогою бібліотекаря, слухач мав змогу скласти список літератури з теми своєї наукової роботи, дібрати необхідні підручники для написання курсової та дипломної робіт.

Бібліотека продовжувала проводити культурно-виховні заходи: читальні конференції, огляди книг, організовувати книжково-ілюстративні виставки, присвячені знаменним датам, творчості видатних діячів освіти, письменникам.

Першим бібліотекарем та керівником бібліотеки з 1953 до 1983 рік була *Мазуркевич Ольга Опанасівна* – ветеран Великої Вітчизняної війни, вете-

ран праці, відмінник народної освіти України. Багато зусиль докладала вона, щоб придбати сучасну наукову літературу з психолого-педагогічних наук, українського народознавства, видання українською мовою. Наступні тринадцять років очолювала бібліотеку *Галина Семенівна Трохимчук*.

1992 рік. Кабінет Міністрів України постановив прийняти пропозицію Міністерства освіти, погоджену з Міністерством економіки, Міністерством фінансів та ЦК профспілок працівників освіти і науки, про створення Українського інституту підвищення кваліфікації управлінських кадрів освіти на базі Центрального інституту удосконалення вчителів.

Дев'яності роки внесли нове в діяльність бібліотеки. Відбувалося доукомплектування фондів згідно з новими навчальними планами. Крім того, у 1993 році бібліотека отримала 6500 примірників наукової та навчально-методичної літератури від Республіканського інституту підвищення кваліфікації працівників професійно-технічної освіти в зв'язку з його ліквідацією. Фонд “Відродження” передав понад 400 підручників. Від української діаспори також отримано гуманітарну допомогу: твори українських письменників, наукову та навчально-методичну літературу. Видавництва “Вища школа”, “Освіта”, “Генеза”, “Педагогічна преса”, “Просвіта” передають свої видання до фонду безкоштовно.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів №5267 від 29.05.97 відкрито Державну академію керівних кадрів освіти України. Бібліотека придбала понад 10.000 книг за час існування ДАККО, якому була підпорядкована.

Постановою Кабінету Міністрів №13278 від 22.07.99 на базі ДАККО

Надходження літератури за роками (1953-2000 рр.)				
1953-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000
30519	9328	17200	37426	11911

було утворено Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України.

Подальша історія бібліотеки пов'язана із становленням та розвитком інституту, слухачами якого стали державні службовці: працівники Міністерства освіти і науки України, спеціалісти управлінь освіти, відділів держадміністрацій; керівні та педагогічні працівники установ і закладів освіти I-IV рівнів акредитації: проректори з навчальної роботи, директори вищих навчальних закладів, заступники директорів, завідувачі методичних кабінетів, керівники загальноосвітніх шкіл та позашкільних закладів освіти, керівники управлінь освіти з питань профтехосвіти, методисти з бібліотечних фондів.

Протягом навчального року в інституті навчається понад 2500 слухачів.

У 1999 році при ЦПППО відкрито факультет менеджменту з очною та заочною формами навчання. У зв'язку із зміною контингенту слухачів, зростанням чисельності студентів розширився обсяг робіт бібліотеки, послугами якої користуються: професорсько-викладацький склад, слухачі, а також студенти новоствореного факультету.

На 1 січня 2001 року бібліотека мала близько 63000 книжок, з них 9000 періодичних видань. Широко представлена література психолого-педагогічного профілю, економічна, з передового педагогічного досвіду та експериментальні роботи вчителів тощо. При комплектуванні книжкового фонду приділяється значна увага придбанню наукової та навчальної літератури з економіки, планування, управління, менеджменту для забезпечення інформаційних потреб слухачів та студентів. Бібліотека отримує понад 80 найменувань газет та журналів, оформлено передплату на перше півріччя 2002 р. на суму 5630 грн.

Бібліотека має достатній довідковий фонд: енциклопедії, словники, довідкові видання, інформаційно-бібліографічні покажчики. У 2001 році створено фонд авторефератів та дисертацій, які захищають при ЦПППО.

Щомісяця в читальному залі відбуваються відкриті перегляди періодичних видань та нових надходжень, постійно діють виставки книг з актуальних питань у галузі освіти. Розроблено понад 30 тематичних полиць з тем курсових, дипломних та творчих робіт.

Своєрідним путівником по фонду бібліотеки є каталоги й картотеки. Довідково-бібліографічний апарат має алфавітний та систематичний каталоги, каталог авторефератів та дисертацій, тематичну картотеку статей з періодичних видань та аналітичного розпису збірників, картотеку "Видатні діячі в галузі освіти". Розпочато створення картотек "Історія інституту", "Наукові праці професорсько-викладацького складу та наукових співробітників інституту". Редакція та вдосконалення довідково-бібліографічного апарату спрямовані на забезпечення сучасних інформаційних запитів читачів та підвищення інформаційного досвіду керівників галузі з проблем освіти.

Керівництво інституту приділяє особливу увагу збереженню книжкового фонду. За підсумками перевірки фонду журналів та газет складено "Путівник по фонду періодичних видань бібліотеки ЦПППО", в якому відзначені періодичні видання з 1972 до 2002 рр.

Бібліотека намагається виконувати своє призначення і функції освітніх бібліотек, але є й проблеми, зокрема, з формуванням та використанням книжкового фонду, передплатою фахових періодичних видань, забезпеченням професіональними бібліотечними кадрами, що спричинені недостатнім бюджетним фінансуванням.

Ефективність використання ресурсів бібліотеки залежить від рівня її технічного обладнання: бракує комп'ютерної, копіювальної техніки. Тому серед пріоритетних завдань — найголовніше — запровадження нових технологій, перетворення бібліотеки в справжній інформаційний

центр з обслуговування висококваліфікованих педагогічних кадрів України.

Найближча перспектива бібліотеки — це її реорганізація в бібліотечно-інформаційний комплекс АПН України (БІК), який незабаром розміститься в Інституті педагогіки. Його створення буде сприяти ефективному використанню фондів: книжкового, дисертаційного та періодичних видань через організацію довідково-пошукового апарату та впровадження інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — //Фонд №5139. — Опис. №1. — спр. №1. — л. 1-10.
2. ЦДАВО України — //Фонд №5139. — Опис. №1. — спр. №6. — л. 15.
3. ЦДАВО України — //Фонд №5139. — Опис. №1. — спр. №6. — л. 16.
4. ЦДАВО України — //Фонд №5139. — Опис. №1. — спр. №6. — л. 16.
5. ЦДАВО України — //Фонд №5139. — Опис. №1. — спр. №35. — л. 10-11.
6. ЦДАВО України — //Фонд №5139. — Опис. №1. — спр. №33. — л. 3-5.
7. Зібрання постанов Уряду України. — 1992. — №9 — с.179
8. Архів Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України. — К., 1980-2000.
9. Рогова П.І. Соціальне призначення і функції освітянських бібліотек України. //Бібл. планета. — 2001. — №1. — С. 26-28.
10. Рогова П.І. Державна науково-педагогічна бібліотека України: історичний аспект. //Наук. праці НБУ ім. Вернадського. — К.; 2001. — Вип. 6. — с. 30-40.

Презентуємо нову рубрику

Інформуємо Вас, шановні читачі, про започаткування у нашому журналі рубрики *“Історія освітянських бібліотек”*, в якій будуть подаватися матеріали з історії та перспективного розвитку мережі бібліотек, їх ролі у підвищенні фахового рівня вчителів.

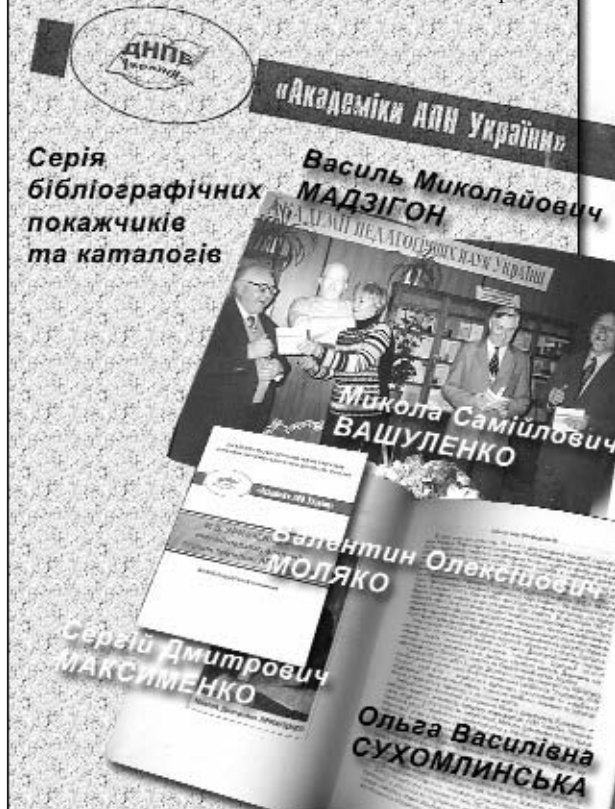
Статтю про діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України і відкриваємо її. (Див. С. 82)

Ведуча рубрики

Павла Іванівна РОГОВА,

директор
Державної
науково-педагогічної бібліотеки
України.

Управління
школою

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬ- НОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДА- ГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Павла РОГОВА

Директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України

Лариса ПОНОМАРЕНКО

Завідуюча відділом наукової бібліографії ДНПБ України

Державна науково-педагогічна бібліотека (ДНПБ) України була заснована з ініціативи Академії педагогічних наук України та Міністерства освіти України (Постанова Кабінету Міністрів України № 2018 від 30.10.1999 р.). Бібліотека є структурним підрозділом Академії і провідною науковою установою в Україні з питань бібліотечно-бібліографічного та науково-інформаційного забезпечення спеціалістів в галузі педагогіко-психологічної науки та практики, національним галузевим книгосховищем, координаційно-методичним центром мережі освітянських бібліотек України.

Фундаментом інформаційної діяльності бібліотеки є інформаційний ресурс, який нині становить близько півмільйона примірників, 50% якого – фахова література, що складається з фонду підручників для всіх закладів освіти, праць провідних педагогів як України так і світу, монографій з психолого-педагогічних питань, збірників конференцій, фахової довідкової літе-

ратури тощо. Бібліотека щорічно передплачує близько 300 назв фахової періодики, а з 2002 р. почала отримувати обов'язковий фаховий примірник видань України, який надходить з основних видавництв, вищих навчальних закладів освіти II-IV рівнів акредитації. Велику підтримку бібліотеці надають міністр освіти і науки, президент АПН В.Г. Кремень, ректори вузів України, директори науково-дослідних установ АПН, добродійники.

Інформаційно-бібліографічне забезпечення користувачів ДНПБ України здійснюється за допомогою таких видів інформаційної діяльності: інформаційних бюлетенів, тематичних списків з актуальних педагогіко-психологічних питань, бібліографічних покажчиків – науково-допоміжних та рекомендаційних, каталогів книжкових виставок тощо, мета яких – висвітлення досягнень національної педагогіко-психологічної науки, сприяння більш повному їх впровадженню у педагогічну практику, суспільне життя...

Не маючи своєї поліграфічної бази, бібліотека організувала видання підготовлених матеріалів через фахову пресу. Науковцями

ДНПБ України за триріччя підготовлено три випуски рекомендаційного бібліографічного покажчика “Сучасні освітні технології”, у останньому випуску якого відображено матеріали про розробку та впровадження новітніх технологій не тільки у загальноосвітніх навчальних закладах, але й у вищій школі. До користувачів галузі надійшли також біобібліографічний покажчик “В.О. Сухомлинський (1987–2002 рр.)”, рекомендаційний бібліографічний покажчик “Загальноосвітня школа за роки незалежності (1991–2001 рр.)”, науково-допоміжний покажчик “Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України” (2002).

До 10-річчя АПН України ДНПБ України започаткувала цикл біобібліографічних посібників “Академіки АПН України”, видано 11 каталогів праць вчених АПН України. Дані видання надійдуть до бібліотек галузі найближчим часом. (Див. С. 81)

Інформаційний бюлетень “Нові надходження до ДНПБ України” щомісячно надходить до 5 читальних залів бібліотеки, Президії АПН України, книгозбірень інститутів системи АПН України та у фахову періодику. Для педагогів-практиків систематично готуються тематичні списки з актуальних педагогіко-психологічних питань, які друкуються на сторінках фахової періодици.

Для освітян, бібліотекарів галузевих книгозбірень та всіх тих, хто цікавиться питаннями педагогіки та освіти з 2002 р. ДНПБ України започатковано щорічний “Календар знаменних і пам’ятних дат в галузі освіти і педагогічної науки”.

Одне з вагомих завдань ДНПБ України – донести свої видання до найбільшої кількості освітянських бібліотек України, яких нині нараховується близько 23 тис. В цьому ми активно співпрацюємо з періодичними фаховими виданнями: газетами “Освіта”, “Освіта України”, “Шкіль-

ний світ”, “Педагогічна газета” та журналами “Директор школи, ліцею, гімназії”, “Шлях освіти”, “Рідна школа” та ін., на сторінках яких друкуються матеріали.

Важливою складовою наукового інформування є індивідуальне та групове інформування членів президії АПН України, науковців інститутів АПН України, працівників Міністерства освіти і науки України, для яких протягом 2000–2002 рр. було складено і надіслано понад 300 інформаційних списків літератури.

Але сучасний інформаційний центр сьогодні не можливий без комп’ютерного оснащення та підключення до телекомунікаційної мережі Інтернет. Перехід до електронного каталогізування документів, розробка баз даних (бібліографічних, фактографічних, повнотекстових) сприяє значному розширенню інформаційних можливостей бібліотек, збагаченню вітчизняного інформаційного ресурсу. У ДНПБ України вже розпочато комп’ютеризацію технологічних процесів бібліотеки. Нині створено і відбувається його удосконалення Web-сайту, на якому розміщено електронний бюлетень нових надходжень до ДНПБ України. На другому етапі буде створюватися електронний каталог, а завершальним етапом стане створення електронного дипозитарію повнотекстових наукових, науково-методичних, науково-організаційних документів АПН України, об’єднаного електронного каталогу інформаційних ресурсів галузі. Це дасть можливість ДНПБ України та бібліотекам галузі інтегруватися у вітчизняний та світовий інформаційний простір, тим самим надаючи можливість освітянам самих віддалених куточків України задовольняти свої інформаційні потреби та всіх тих, кого цікавлять питання педагогіки й освіти.

Пам'яті Руфіни Іванівни КРИЖАНІВСЬКОЇ— директора, лідера, жінки

26.12.1929 — 28.12.2002

На сторінках нашого журналу (№2 за 2001 рік) Руфіна Іванівна поділилася своїм баченням проблем жінки-лідера. Ось деякі з її думок.

ПРОБЛЕМИ ЖІНКИ-ЛІДЕРА

Жінка — особлива людина. Природа надала їй велику перевагу — творити життя, і велику відповідальність — захищати це життя. Тому фізіологічне і психологічне вона створена інакше, ніж чоловік. Вона інтуїтивно відчуває негаразди і оперативніше реагує на них. Водночас жінка емоційніша, частіше, ніж чоловік, не може стримувати свої почуття.

Розглядаючи проблеми жінки-лідера, маю на увазі не високий професіоналізм — він повинен бути у кожного керівника, — а суто людські стосунки. Скільки разів за день змінюється настрій! Ти ж не лише керівник, а ще й підлеглий; над тобою — стільки керівників різного рівня... Керівник же завжди має бути у доброму гуморі. Робочий день у школі тільки починається. А у кожної жінки вже зранку — обов'язки матері, дружини, господині: нагодуй, прибери. І до початку основної роботи ти вже напрацювалася. Як зайшла, як зустріла першого викладача чи працівника — через кілька хвилин увесь колектив знає, який у тебе настрій. Він, твій настрій, як струм мережею — передається зі швидкістю світла всьому колективу.

Жінці притаманна потреба чути про себе позитивний відгук, і в цьому криється небезпека створити навколо себе сприятливе середовище для підлабузників... Як же потрібні жінці-керівнику чоловічий характер, стриманість, рівновага, мужність, воля і жіноча мудрість!

Демократ я чи диктатор?

Все життя намагаюся це з'ясувати. Цікавою вийшла розмова у коледжі на диспуті "Як стати шасливим?" Висловлювали свої думки студенти, викладачі. Сперечалися, знаходили загальні підходи до визначення суті буття...

Виникло питання і про моє життя, і про мене як керівника закладу. Тоді я й запитала присутніх: "А який я директор?"

"З Вами працювати нелегко, але цікаво", — сказала викладач коледжу. А студенти дійшли висновку, що я демократичний диктатор.

Хтось розумно сказав, що в тому колективі найкращий керівник, де люди не помічають його керівництва, де здається, що робота йде сама собою. От досягти б такого рівня!

Педагогічна громадськість України понесла велику втрату: 28 грудня 2002 року пішла з життя Руфіна Іванівна Крижанівська, директор коледжу, член редакційної ради нашого журналу. Руфіна Іванівна Крижанівська 25 років очолювала педагогічний коледж при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Керівник, як кажуть, від Бога, Руфіна Іванівна гуртувала навколо себе людей, проявляла їхні найкращі риси, заряджала усіх енергією свого серця. З нею легко говорилося, мріялося, планувалося. Завжди енергійна, бадьора, оптимістична, усміхнена. З нею було цікаво, по-дружньому затишно. Здавалося, що так буде завжди! На повні груди жила, в польоті; миттєво й пішла з життя. І як справжній Педагог, дала усім нам, хто її знав і любив, останній урок — про вічне, про сенс людського буття. Її кредо — *служити людям, справі*. Слова її не розходились з ділом. Тому тисячі киян прийшли проводити Руфіну Іванівну в останню подорож... у вічність. На педагогічному небосхилі України згасла яскрава Зірка, найтепліша — Людина з великої літери, професіонал своєї справи. **Образ Жінки-Лідера** з чоловічим характером і жіночою долею житиме в серцях тисяч людей, які дякують і дякуватимуть долі, що за життя були знайомі з Руфіною Іванівною.

Сум, біль, слюзи, порожнеча, і водночас — щира вдячність за те, що Ви, Руфіно Іванівно, були й жили на цій Землі серед нас.

Ольга Виговська, головний редактор журналу

Педагогіка школи

19-21 грудня 2002 року в місті Києві пройшла ювілейна наукова сесія “Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні”, присвячена 10-річчю АПН України.

Володимир Іванович Бондар, академік АПН України, так оцінив роботу Академії педагогічних наук: “Коли слухаєш доповідь президента Академії **Кременя Василя Григоровича**, коли дивишся ювілейну виставку праць, створених академіками, інститутами, то бачиш велику багатofункціональну діяльність нашої Академії. Серед багатоманіття її функцій я виділив би дві: *перша функція* — перспективна, випереджаюча щодо практики дослідження, пов’язане з пошуком нових ідей, створенням цілісних концепцій навчання, виховання і управління; *друга* — не менш важлива, — наукова експертиза всього новаторського, передового, що є в практиці: в дошкільній практиці, у практиці середньої загальноосвітньої та вищої школи. Слід дати наукову оцінку зробленому і знайти йому місце в загальних наукових досягненнях.

Академія багато робить й для управління сучасною школою: забезпечила змістовний бік управління, розробивши стандарти початкової, основної і старшої школи; вона оцінює керівника різних рівнів, керує і, мабуть, буде керувати реалізацією зазначених стандартів; дає оцінку якійсь стороні їх впровадження в практичну роботу”.

З виступами її учасників знайомтеся в цьому номері журналу в рубриці “Держава і освіта”, а з фотоматеріалами — на 4-ій сторінці обкладинки.

ЗДІБНОСТІ ТА ЇХ РОЗВИТОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ:

ГАЛЬМІВНІ ТА СПРИЯЮЧІ ФАКТОРИ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сьогодні, коли в освіті вибудовуються нові стандарти та програми шкільних курсів, визначаються нові орієнтири у вихованні та навчанні підростаючого покоління, як ніколи актуально постає питання щодо факторів, які впливають на розвиток здібностей дитини. З цього приводу ми проаналізували психолого-педагогічну літературу та провели пілотне дослідження цих факторів.

У більшості опублікованих за радянських часів джерел головними чинниками впливу на розвиток здібностей дитини вважали її діяльність і колектив. Роль сім'ї майже не досліджувалася. У пострадянські часи з'явилось багато досліджень емоційної сфери дитини, розвитку та становлення "Я – концепції", натомість майже зовсім припинилися дослідження впливу дитячого колективу. Впливом сім'ї продовжують нехтувати.

Аби детальніше розібратися з факторами впливу, звернімося до схеми "найближче оточення дитини" (Див. стор. 87).

У наведеній схемі (див. С. 87) ми бачимо, що погляди на світ, ставлення до нього, бачення себе у світі,

самооцінка тощо починають формуватися у дитини через призму поглядів, що домінують у сім'ї, в якій вона народилася. Про вплив сім'ї на розвиток дитини в психолого-педагогічній літературі здебільшого згадують у контексті дошкільного віку. Складається враження, ніби сім'я перестає впливати на дитину, тількино та переступає шкільний поріг! Цікаво, коли йдеться про проблеми, пов'язані з невдачами у навчанні, поведінкою дитини, її характером (акцентуації характеру) тощо, вчителі, як правило, здебільшого схильні пояснювати це вадами сімейного виховання. Водночас, коли дитина проявляє здібності до навчальних предметів, не має проблем з поведінкою, а риси її характеру подобаються вчителю, то всі "лаври" приписуються школі, або особистій роботі з дитиною.

Більшість вчених (О.І. Бондарчук, Е.Л.Григоренко, Б.І. Кочубей, В.М. Дружинін, Р. Кайл) у факторі – сім'я – основним вважають стиль сімейного виховання, що впливає на розвиток здібностей дитини, при цьому маючи на увазі різні його характеристики. Так, О.І. Бондарчук, Е.Л.Григоренко, Б. І. Кочубей визначають демократичний стиль сімейного виховання як позитивний фактор, тоді як

**Наталія
БОЙКО**

Аспірантка
Інституту
психології
ім. Г.С. Костюка

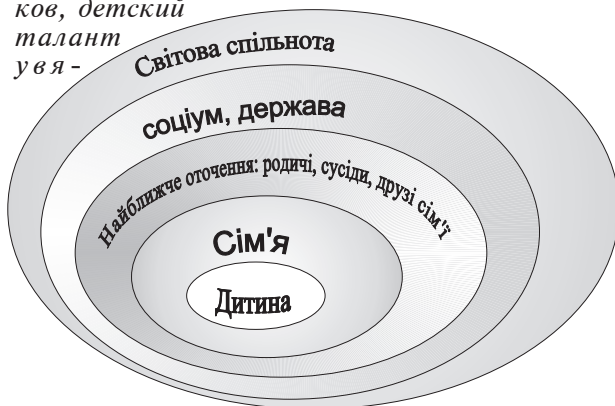
усі інші, які мають “відхилення від демократичного стилю в бік авторитаризму, ліберальної вседозволеності чи надмірної центрації на дитині” заважають нормальному розвитку дитини та спричиняють відповідні деформації її особистості. В.М. Дружинін у поняття “стиль сімейного виховання”, що позитивно впливає на розвиток здібностей дитини, вводить такі його характеристики: схильність батьків до співпраці з дитиною, любов матері до дитини та помірне прийняття дитини батьком. Негативними факторами він вважає надмірну критичність обох батьків стосовно дитини та “емоційний симбіоз” матері та дитини.

До речі, на практиці мені довелося зустрічатися з таким типом ставлення матері до дитини. Ганна була гарною ученицею, яка відмінно встигала майже з усіх предметів, мала друзів у класі але багато хворіла. За словами ж матері, вона була дуже “знервована, занепокоєна щодо навчання у школі”. Вивчаючи цю проблему, ми зрозуміли: дитина справді дуже нервує, коли пише контрольну чи самостійну роботу. Виявилось, що вдома дитину карають за небажані для батьків оцінки по самостійним та контрольним. Мати, яка не працювала, а “слідкувала за гарним розвитком” дитини, об’єднала себе з дочкою в одне ціле, прагнучи через Ганну досягти успіху та сприймаючи всі досягнення доньки як свої власні. До того ж вона трохи не дові-

ряла дитині, і не давала їй зробити жодного самостійного кроку. Дівчинка відчувала велику відповідальність перед матір’ю, і це почуття викликало у неї непомірне напруження та занепокоєння. Це призвело до обмеження контактів; однокласники почали насторожено ставитися до Ганни. Це, в свою чергу, ще більше непокоїло дівчинку. Проте мати відмовлялася бачити в цій проблемі свій внесок, вона не змінювала ставлення до дитини, та ще й посилила контроль за її діями, пояснюючи це “важким віком” та “неспокійним” оточенням. Через деякий час Ганну довелося консультувати у лікаря-невропатолога. На жаль, це була лише боротьба з наслідками неправильного виховання, а причини продовжували деструктивно впливати на дитину.

Погляди Р.Кайла перегукуються з поглядами В.М.Дружиніна. Кайл пише про важливу роль підбадьорення та підтримки з боку батьків: *“Без одобрения и поддержки родителей, равно как без вдохновляющих и требовательных наставников, детский талант увя-*

Про вплив сім’ї на розвиток дитини здебільшого згадують у контексті дошкільного віку. Складається враження, ніби сім’я перестає впливати на дитину, тільки-но та переступає шкільний поріг!

нет”. Що ж потрібно дитині для розвитку здібностей? На думку Р.Кайла, “Одарённому ребёнку требуются:

- интересная и сложная программа;
- педагоги, знающие как развить его талант;
- одарённые сверстники, стимулирующие его интерес.” [4, С. 206]

Таке бачення збігається з позицією В.М.Дружиніна, який писав: “Підвищити інтелектуальну продуктивність дитини можна за рахунок формування певної мотивації”, треба “створити такі умови життєдіяльності для дитини, котрі б позитивно впливали на успішність інтелектуальної діяльності”.

Фактор сім’ї визнають багато вчених, але з огляду на інші аспекти впливу. Так, В.В.Рибалка надає важливого значення особистісним якостям батьків і загальном родинному середовищі, в якому з’являється та розвивається дитина. Ці якості – загальна культура, компетентність батьків, їх інтелектуальна, творча, наукова та художня обдарованість, мудрість родичів – виступають вирішальним фактором особистісного росту дитини у процесі безпосереднього наслідування та засвоєння первісних елементів творчої поведінки та діяльності.

Головним фактором при цьому слід вважати особистісну розвинутість матері та батька, і особливо – їхню спрямованість на розвиток творчих якостей у дитини, сприяння цьому з перших днів її існування [7, С. 235]. Майже такої ж думки дотримується і Зайонц Р. Він вважає основним фактором, який впливає на інтелектуальний розвиток дитини, “інтелектуальний клімат сім’ї”, точніше інтенсивність інтелектуальної взаємодії дитини з батьками. Проте основну увагу він приділяє послідовності народження дітей в сім’ї, і говорить про дітей, “що були

Фактори впливу на розвиток здібностей дітей	Фактори, які позитивно впливають на розвиток здібностей дитини	Фактори, які негативно впливають на розвиток здібностей дитини	Вчені, які виділяють наведені фактори впливу
Стилі сімейного виховання	Демократичний стиль Схильність батьків до співпраці, любов матері до дитини, помірне прийняття дитини батьком Підбадьорення та підтримка дій дитини батьками	Стилі, відмінні від демократичного Надмірна критичність батьків “Емоційний симбіоз” матері та дитини	О.І.Бондарчук, Е.Л.Григоренко, Б.І.Кочубей, В.М. Дружинін, Р.Кайл
Розподіл ролей у сім’ї	Лідерство батька (але поступливість у сім’ї) Впевненість у собі матері (але відомість)	Надмірна підлеглість та залежність батька Домінування матері у поєднанні з її невпевненістю у собі	В.Н.Дружинін
Особистісні якості батьків	Особистісна розвиненість батьків		В.В.Рибалка
Склад сім’ї та черговість народження дітей	Перші діти	Діти, народжені після першої дитини Велика кількість дітей у сім’ї Мала різниця за віком дітей Відсутність одного з батьків	Р. Зайонц за даними В.Н. Дружиніна
Коло спілкування	Широке коло спілкування	Вузьке чи обмежене коло спілкування	Е.Л.Григоренко, Б.И.Кочубей
Умови життя	Гарні умови	Погані умови життя	Г.Гетцер

народжені першими” як про тих, які “отримують більше батьківської уваги та більше взаємодіють з батьками, ніж діти, які були народжені другими”.

Е.Л. Григоренко, Б.І.Кочубей вважають, що “рівень розвитку вербальної та невербальної креативності (загальної творчої здібності) залежить від широти кола спілкування та від наявності в сім’ї демократичного стилю виховання.

Таким чином, сім’я відіграє значну – як позитивну так і негативну – роль у формуванні здібностей дитини. Не варто зосереджуватися на одному із перелічених (див. таблицю) факторів, бо вони впливають на розвиток дитини у своїй сукупності. До того ж вони, на нашу думку, пов’язані між собою. Особистісні якості батьків безпосередньо впливають на широту кола спілкування, розподіл ролей і кількість дітей у сім’ї, останнє, в свою чергу, впливає на становлення стилю сімейного виховання. Так чи інакше, на кожен із перелічених факторів впливають умови життя сім’ї.

Завдання школи та суспільства – не ігнорувати такий важливий фактор впливу на розвиток дитини, яким є сім’я, а враховувати його в процесі виховання дитини на різних етапах її розвитку.

Наш досвід свідчить: батьки, як правило, досі не розуміють, яку величезну відповідальність вони несуть за розвиток здібностей дитини. Коли наведені дані були оприлюднені на батьківських зборах, вони вик-

ликали щире обурення: “Якщо ми маємо такий вплив, то яка ж роль школи у розвитку наших дітей?” За радянської влади у суспільстві сформувалося уявлення, що виховувати та розвивати дітей зобов’язана держава, а батьки не несуть відповідальності за розвиток власної дитини. Зовсім інші вимоги ставлять перед нами ідеологічні та суспільно-економічні зміни, що відбулися останнім часом. Процес виховання ми повинні спрямовувати на розвиток індивідуальності, особистості, старі методи можна застосовувати лише у трансформованій формі. При вихованні людини, яка була частинкою великого цілого, провідну роль відіграв колектив. Нині, коли на передній план виходить виховання Особистості, провідну роль у вихованні починає перебирати на себе саме сім’я. Тож інформувати батьків про вплив сімейного середовища на розвиток здібностей дитини – нагальна потреба сучасного суспільства.

Сім’я відіграє значну – як позитивну так і негативну – роль у формуванні здібностей дитини

ЛІТЕРАТУРА.

1. Бондарчук О.І. Психологія сім’ї: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.
2. Дружинин В.Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. – М.: ПЭРСЭ; СПб.: ИМАТОН-М, 2001. – С. 159 – 199.
3. Дружинин В.Н. Психология семьи. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 208 с.
4. Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребенка (серия “Психологическая энциклопедия”). – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.
5. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач. – К., 1983. – 94с.
6. Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Издательство “Наука”, 1972. – 311 с.
7. Рибалка В.В. Психология развития творчої особистості. – К., 1996. – 236 с.

Педагогіка
школи

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА ТА ЕЙДЕТИКА

Відомий учений-психолог А.Р.Лурія методи за-пам'ятовування вперше розрізнув на мнемотехнічні та ейдетичні (грец. "eidos" – образ). Останні покладено в основу роботи школи розвитку пам'яті, уяви, творчого мислення – школи ейдетики, яку заснував доктор педагогічних наук І.Ю.Матюгін. Він створив ігрову тренінгову систему, а свою методику назвав "ейдетикою".

**Наталія
КУЗЬМЕНКО**

Практичний психолог,
Інструктор
"Школи Ейдетики"

Завдання сучасної національної школи – розвивати кожну дитину як неповторну індивідуальність. Відомо, що дитина починає пізнавати світ у родині. Трапляється, що людина народжується з унікальною програмою, але через неправильне виховання виростає егоїстом, маленьким деспотом, і всі зусилля природи зводяться нанівець. Проте ніколи не пізно розпочати все спочатку. А спочатку була гра. Граємося в дитинстві, граємося у дорослому світі, адже в кожному із нас живе дитина.

Різні народи, різні ігри, різні тексти, але, скрізь, граючись із немовлятами, повторюють однакові "магічні" рухи, допомагаючи зрозуміти: "Ось вона, моя рука! Від пальців до плеча!" А легке лоскотання посилює радісний тілесний контакт з матюю.

Фахівці переконані: правильний розвиток рухової

сфери позитивно впливає на формування інтелекту дитини, її духовних якостей. Практичний психолог на своїх заняттях розвиває психомоторні здібності вихованців за допомогою простих вправ. Ось, наприклад, **гребінець** (Мал.1).

Звернімо увагу: Василь Сухомлинський стверджував, що думка народжується на кінчиках пальців.

Пальці, зчеплені у замок, кінці пальців правої руки натискають на верхню частину тильної сторони долоні лівої руки, розгинаючи її так, щоб пальці лівої руки випростовувалися, імітуючи гребінь півня.

Потім на задню сторону правої руки натискають пальці лівої – і в гребінь півня перетворюються пальці правої руки.

Кішка випускає кігті (Мал.2).

Раз! – притиснути подушечки пальців до верхньої частини долоні, прошипівши, як сердита кішка: "Ш-ш-ш!"

Два! – швидко випрямивши та розсунувши паль-

Уроки ейдетики
у вашій школі
Вам допоможе
**Школа
Ейдетики:** Тел.:
(044) 258-52-66;
263-30-16.
*Наталія
Геннадіївна
КУЗЬМЕНКО*

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2002

ці, промуркотіти, як задоволене кошеня: “Няв!”.

Гру повторюють кожного разу перетворюючись то в сердиту, то в доброзичливу кішечку.

Сходинки (Мал.3).

Ніготь великого пальця лівої руки кладуть на подушечку великого пальця правої руки – готові перші сходинки. На великий палець лівої руки – кінчик вказівного правого пальця, на нього – вказівний лівий: ще дві сходинки готові.

Кінчики всіх пальців по черзі кладуть один на один, мізинці останні. Ось і “сходинки” готові.

Хто зможе побудувати такі сходинки найшвидше?

Гонки багатоніжок (Мал.4).

Руки ставлять на край столу кінчиками пальців, перетворивши у п’ятилапих звірів. За сигналом звірятка рухаються до протилежного краю столу, пересуваючись пальцями-ніжками. Кожна ніжка повинна встигати робити крок; ковзати по столу або стрибати не можна.

Чия багатоніжка добіжить швидше?

Гонки слонів (Мал.5).

Вказівний та безіменний пальці – передні ноги слона. Великий та мізинець – задні. Витягнутий уперед середній палець – хобот. Слон, перехиляючись, крок за кроком ступає по столу. Підстрибувати та торкатися хоботом землі не можна. Коли слон навчиться ходити і бігати, можна ускладнити гонки, або ще одного слона – другу руку. Чий слон спритніший?

Вправи поступово ускладнюються, деякі з них чи-

мось нагадують адаптовану гімнастику. Проводячи подібні заняття, психолог допомагає учням:

- поліпшити вимову та збагатити лексику;
- підготувати руку до письма,
- розвинути увагу, терпіння, внутрішнє гальмування;
- стимулювати фантазію, виявляти творчі зібності;
- граючись, оволодіти початком геометрії як на площині, так і в просторі;
- навчити керувати своїм тілом, почувати себе впевнено в системі “тілесних координат”, що попередить появу неврозів;
- відчутти радість взаєморозуміння без слів, пізнати можливості несловникового спілкування;
- маленьким лівшам – успішно адаптуватися в світі правшів.

Сучасна психологічна практика дає змогу уникнути шкільних негараздів. Діти із задоволенням граються своїми пальчиками, роблять цікаву гімнастику, фантазують, уявляють, відчуваючи при цьому смак успіху.

У своїй роботі з вихованцями психолог розвиває їхню психомоторику. Діти, рухи яких добре скоординовані, краще мислять, дисциплінованіші, оскільки вироблення моторних автоматів та управління складними рухами супроводжується розвитком зворотнього зв’язку в мозку.

В перші 6-7 років людини запам’ятовує 70-80% інформації, яку активно використовує в своєму житті: рідна мова або кілька мов,

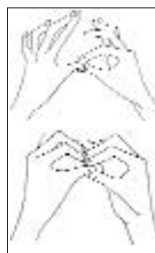
Мал. 1.

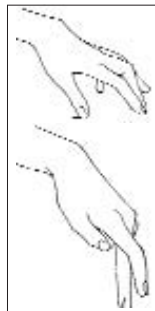
Мал. 2.

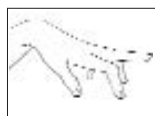
Мал. 3.

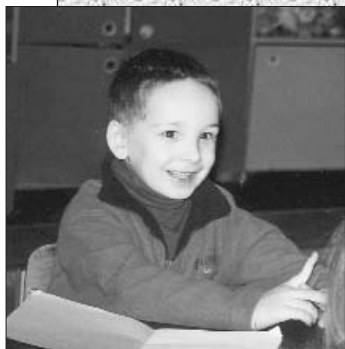
Мал. 4.

Мал. 5.

З ДОСВІДУ “ШКОЛИ ЕЙДЕТИКИ”:

- не буває поганої пам'яті, є лише невміння її використовувати;
- якщо Ви знімаєте шкарпетки після черевиків, — з Вашою пам'яттю все гаразд;
- пам'ять розум не замінить...
- ставлення до себе подібне до розфарбування — не розфарбовуй себе в чорні та тьмяні тони;
- не лайте себе. Це залюбки зроблять інші;
- ніхто не знає, що таке пам'ять, відомі лише сліди її прояву;
- невдача — привід для обмірковувань, а не діагноз.

З книги скарж “Школи Ейдетики”:

- моя донька перестала вчити уроки — приходять зі школи і все знає;
- мій син перестав заучувати вірші: тричі прочитає і вже знає весь текст напам'ять;
- занадто швидко читаю;
- учитель скаржиться, що дитина на уроці грає в шахи, не дивлячись на шахівницю, тому він не може її покарати;
- довелося двічі тестуватися на престижну роботу: першого разу ніхто не повірив,

що людина може показати такі блискучі результати;

- позбувся безсоння, тому став менш читати;
- почав писати вірші та музику, тепер зовсім не маю вільного часу.

орієнтація в просторі, призначення і засоби використання навколишніх предметів тощо. Це величезний, надзвичайно важливий обсяг інформації, що значно перевищує гімназійний, ліцейний, шкільний, інститутський і професійний.

Вважається, що запам'ятовувати цифри складніше, ніж будь-яку іншу інформацію. Але якщо ми, граючись, розфарбуємо цифри та числа своєю уявою — то назавжди позбавимось проблем із пам'яттю. Слухачі “Школи Ейдетики” безпомилково відтворюють число “π” до двадцять четвертої цифри після коми вже після першого заняття. У пам'яті назавжди залишиться створений уявою мультфільм, героями якого були вигадані образи цифр.

У “Школі Ейдетики” радять не озвучувати інформацію, а сприймати її тільки за допомогою уяви. Річ у тому, що при вимові вмикається вербальна пам'ять, яка належить до оперативної, відтак сказана інформація виявляється непридатною для пригадування навіть через невеликий проміжок часу.

У дошкільному віці все сприймається яскраво, з першого разу і назавжди. Звучання кожного слова супроводжується яскравим образом — тому слово діти розуміють і відтворюють без проблем.

В арсеналі занять з ейдетики налічується **27 методів поліпшення пам'яті**.

Як будь-яка школа “Школа Ейдетики” має свій принцип: *Хочу! Можу! Буду!* Приєднуйтеся, чекаємо на Вас!

СУЧАСНИЙ УРОК В КРЕАТИВНОМУ ПРОСТОРИ ЛІЦЕЮ

Педагогіка
школи

Педагогічний колектив Саксаганського ліцею як колектив дослідників переконаний, що суспільству потрібна школа, яка б плекала творчу особистість, підходила до дитини як суб'єкта навчально-виховного процесу, підкреслювала б пріоритетність творчої діяльності, пізнання самого себе, розуміння своєї діяльності.

З нашого погляду, сучасна українська школа не відповідає належним чином цій стратегії.

ПРОБЛЕМИ В ОСВІТІ

Стан української освіти є складним і навіть кризовим. Це обумовлено наявністю сталих проблем, серед яких – помилковість вибору, як пріоритетної, когнітивної (пізнавально-інформативної) парадигми, на якій ґрунтується екстенсивно-монологічна система, яка відповідає моделі закритого індустріального суспільства. Освітні реформи, що йдуть останнім часом у зв'язку з прийняттям II Всеукраїнським з'їздом освітян Національної доктрини, можуть радикально змінити уклад життя в Україні і покласти початок створенню відкритого суспільства. Але на наше переконання, тільки розкріпачення навчальних закладів і створення передумов для самостійного розвитку можуть надати можливість реальної демократизації і гуманізації освіти.

Потрібні системні зміни в освіті, тобто ті, які забезпечать не косметичні, а радикальні перетворення. Практична зміна образу освіти, і зокрема кожного навчального закладу, неможлива без заміни адаптаційної, авторитарної педагогічної парадигми на гуманістичну. Все це створює передумови, в кінці кінців, для повсякденної діяльності закладів освіти як відкритих самодостатніх систем, здатних самоорганізовуватися, самовдосконалюватися, саморозвиватися. Тільки в таких закладах природньо виникають умови для відкритих уроків як складових елементів інноваційних технологій, і зокрема – креативної.

Як відомо, «*creatio*» в перекладі з латинської мови означає «створення», а з російської – «сотворение», «созидание». Оскільки розроблена нами концепція креативної освіти визначає умови створення духовно багатой, соціально активної, фізично розвинутої творчої особистості інтелегента-природодослідника, то логічно, що саме таку назву для неї ми повинні були й визначити. Дивує, що деякі дослідники заперечують вживання педагогічних понять латинською мовою, та й ще при тому, що психо-

Анатолій СОЛОГУБ

Директор Саксаганського природничо-наукового ліцею м. Кривого Рогу, кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПН України

Директор школи, ліцею, гімназій № 6/2002

логи, філософи вже чітко визначили поняття «креативності».

Ідеї креативності впевнено проникають у вітчизняну систему освіти. В минуле йдуть часи, коли на різного рівня управлінських шаблях поняття «креативності» не пов'язувалося з «гуманізацією освіти».

КРЕАТИВНА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ

Креативна освіта передбачає творчість учнів у навчанні завдяки їх особистому включенню в активне дослідження. Саме його результати можуть бути відкриттям для учня тих знань, що для нього особисто є новими.

Концепція креативної освіти і концепція розвивального навчання мають загальний фундамент, але не тотожні. Як перша, так і друга, вони виходять з визнання головної своєї мети – розвитку дитини. Послідовники цих концепцій визнають правильним той підхід, в якому учні в навчально-виховному процесі повинні розвиватися, виховуючись та навчаючись (за С.Л. Рубінштейном, Л.С. Виготським та ін.). Але перша передбачає розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, а друга – лише інтелектуальних.

Історично концепція розвивального навчання передувала креативній і будувалась на ототожненні інтелектуальних і творчих здібностей. І тільки після того, як в психологічних дослідженнях було визначено різницю між ними, виникли умови їх розмежування. В методичних розробках природничо-математичного циклу навчальних предметів навіть 90-х років під розвитком творчих здібностей помилково розуміють розвиток інтелектуальний. Лише концепція креативної освіти передбачає розвиток творчих знань і вмінь, творчої мотивації, творчих здібностей.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ УРОЧНОЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ми визначили мету та завдання кожного типу уроку із запропонова-

ної мною новітньої типології уроків, що ґрунтується на дослідному підході. Саме це, з нашого погляду, дає змогу принципово переорієнтувати педагогів із рейок інформаційно-імперативної дидактики на креативну. Звертаємо увагу на те, що не має жодного завдання, де б вчитель мав би учням «давати чи подавати інформацію», «задавати домашнє завдання», «опитувати чи ...», а є завдання, які полягають у включенні учнів в навчально-виховний процес, в якому вчитель надає учням певні рекомендації та спонукає їх до творчості, цінуючи будь-яку їх активність чи *за ступенем* (ледь помітна, мала, значна і т.д.), чи *за видом* (соціальну, емоційну, інтелектуальну, творчу, фізичну і т.д.). Виходячи з розуміння структури уроків, яка була напрацьована в світовій дидактиці і обґрунтована психологічно, плануючи особисту діяльність вчителя і окремо учня, можна навіть без застосування якихось надзвичайних засобів радикально змінити цінність навчально-виховного процесу і досягати створення самодостатньої творчої особистості. Типи уроків навчально-дослідницької роботи учнів в нашому підході відповідають за своїм змістом і головними функціями етапам наукового дослідження. Звичайно, вони не повинні повністю ототожнюватися, оскільки соціальна значущість «відкриттів» у навчально-дослідницькій діяльності відсутня і має лише педагогічне значення. Але саме такий підхід створює умови очікування ймовірного народження майбутніх винахідників, першовідкривачів у науці, техніці, мистецтві тощо. Такий педагогічний підхід ґрунтується на природній потребі людини до пошуку і саме він не випадково може відроджувати втрачені в тих чи інших інтелектуальні і творчі здібності. Емоційна сфера учнів в таких умовах миттєва підіймається на рівень людини, що живе із задоволенням і мріями. Подаємо типі уроків, визначаючи головну їх мету та основні пе-

дагогічні завдання. Звичайно їх перелік може збільшуватися, а при осмисленні зацікавленим дослідником мета може поглиблюватися, конкретизуватися чи ускладнюватися.

Назву лише головну мету для кожного типу уроку:

I тип уроку: «Підготовка дослідження».

Головна мета: забезпечити готовність учнів до навчальних досліджень.

II тип уроку: «Дослідження».

Головна мета: дослідити об'єкти та їх предмети, усвідомлювати сутність та актуальність досліджень.

III тип уроку: «Обговорення результатів дослідження».

Головна мета: створити умови активного і системного обговорення результатів дослідження і поглибити розуміння сутності досліджуваних об'єктів і їх предметів.

IV тип уроку: «Застосування результатів дослідження».

Головна мета: створити умови творчого застосування результатів дослідження будь-яких об'єктів та поглибити їх розуміння.

V. Тип уроку: «Програмування і планування досліджень».

Головна мета: створити умови ґрунтовного різноманітного аналізу особистих наслідків навчально-дослідницької роботи та класу як творчого колективу навчальної лабораторії, рівня особистої компетентності.

СТРУКТУРА УРОКІВ

Вона включає три класичні елементи: вступ, основа та заключна частина.

У вступі вирішуються завдання:

- мотивація і організація діяльності класу;
- самоорганізація кожного окремого учня на уроці.

Основна частина передбачає:

- навчально-дослідницьку діяльність учнів (підготовка дослідження, обговорення результатів дослідження і т.д.)

Заключна частина:

- підведення підсумків навчально-дослідної діяльності учнів у вигляді висновків, підсумків чи резюме;
- визначення особистої участі і досягнень кожного учня;
- в аналізі діяльності класу як творчого колективу навчально-дослідної лабораторії;
- у визначенні рівня компетентності учнів.

Методи креативного навчання:

Домінуючий дослідний (старша школа), частково-пошуковий (основна школа), а також пояснювально-ілюстративний, але епізодично та на етапі підготовки до досліджень.

Детальна інформація про *технологію креативного навчання* міститься у посібнику «Открыть химика-исследователя», яка зараз готується до випуску.

ОСОБИСТИЙ ЩОДЕННИК УЧНЯ

Сучасна українська школа не відповідає належним чином гуманістичній стратегії, бо освіта в ній недостатньо особистісноорієнтована на розвиток творчої особистості. Тому гостро постає проблема створення системи креативного особистісноорієнтованого виховання. Аналізуючи щоденники, які разом з підручниками широко використовуються у повсякденній шкільній практиці, ми дійшли висновку, що *всі щоденники схожі і ґрунтуються на невірі в людський геній, творчі здібності людини*. Відтак ми зробили свій особистий щоденник, згідно з яким розглядаємо учня як головну дійову особу навчально-виховного процесу. У свою чергу учень бачить в нас дослідників. У такому щоденнику немає підписів ні батьків, ні вчителів. Таким чином ми висловлюємо учню довіру. В цьому щоденнику учню надається можливість вести самомоніторинг розвитку своїх творчих здібностей – і не тільки творчих... Згідно з наказом №787 ми проводимо дослідження в Дніпропетровській області, в Луцьку, Кременчуку і Кривому Розі в 10-ти навчальних закладах. Вже перші дослідження показали, що дитина справді починає почуватися гідною довіри особистістю. Хочу ознайомити шановне зібрання з нашим підходом до створення ідеальних підручників, про які ми мріємо сьогодні. У зв'язку з цим нами розроблена запропонована вище типологія уроків, яка узгоджується з головними етапами наукового дослідження як творчого процесу.

АЛЬТЕРНАТИВНІ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Дискусії щодо освітніх реформ мали і завжди матимуть місце у будь-якому суспільстві. І для того щоб з'ясувати, прогресивні ці зміни чи ні, поруч повинні існувати альтернативні варіанти. Що у творчому пошуку, який відбувається невпинно, є необхідним нашій школі, а що – лише піна в бурхливому потоці?

В Україні останнім часом відбувається становлення системи освіти, яка орієнтована на входження у світовий освітній простір, сталося багато позитивних зрушень у різних ланках освітнього процесу.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» визначено стратегічний напрямок освіти в цілому, її

мету, завдання, очікувані результати розвитку системи освіти в майбутньому. У Конституції України утверджено здобуття повної середньої загальної освіти як право і обов'язок кожного громадянина. Схвалено закони «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», де передбачено методологічну переорієнтацію системи освіти на розвиток особистості. Затверджено урядом Державну програму «Вчитель», Концепцію 12-річної освіти, що відіграло важливу роль в оновленні змісту освіти й демократизації шкільного життя, модернізації форм та методів навчання, індивідуалізації ос-

вітнього процесу. Введено нову, 12-бальну систему оцінювання навчальних досягнень учнів, яка орієнтована на оцінювання саме позитивів, а не невдач у навчанні їх.

Пошук шляхів радикальної модернізації освіти України спонукає до опрацювання сучасного досвіду як нагромадженого на Заході, так і в Україні. Дискусії щодо освітніх реформ мали і завжди матимуть місце у будь-якому суспільстві. І для того щоб з'ясувати, прогресивні ці зміни чи ні, поруч повинні існувати альтернативні варіанти.

Важливістю проблеми оцінювання пояснюється особливий інтерес до неї в багатьох країнах світу.

Наприклад, у Франції всі викладачі, яких приймають на роботу в освітні заклади, повинні пройти спеціальну професійну підготовку з трьох напрямів, у тому числі з контролю та оцінки знань учнів. В усіх школах Великобританії запроваджено національну систему тестування, у зв'язку з чим створено комітет із шкільного навчального плану й оцінювання.

Олена БАРАНОВСЬКА

Старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук

Дуже цікавим для вчителів, науковців та широкого загалу є проведення старшим науковим співробітником лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки О.І.Локшиною дослідження¹ різних систем контролю та оцінювання успішності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у Західній Європі. Оціночні шкали є досить різноманітними і не залежать від одного критерію (застосовуються цифрові, літерні показники, системи набору балів або відсотків).

В одному навчальному закладі можливе співіснування декількох оціночних шкал: у Греції поєднуються чотирирівнева у 1-6 класах та 13-бальна шкали оцінювання, уведений нульовий бал; в Іспанії співіснують 5-бальна в початковій та молодшій середній школах та 10-бальна в старшій школі; у Норвегії – 5-бальна в молодшій та середній школі і 7-рівнева (0-7) в старшій школі; у Фінляндії – дві шкали в основній та старшій школах (4-10 в першій та 0-7 в другій); у Франції в молодшій школі уведена 10-рівнева шкала, на подальших ступенях – 13-бальна (0-13); у Швеції в старшій школі існує 4-бальна система («не склав», «склав», «склав з відзнакою», «склав з особливою відзнакою») та 5-рівнева в початковій та середній школі.

5-бальна шкала існує в Італії в молодшій середній школі, а також в Португалії; Австрії (5 – не склав, 1 – відмінно); Норвегії. У Німеччині давно функціонує 6-рівнева шкала (6 – дуже погано – 1 – відмінно); у Великій Британії в Загальному свідоцтві про середню освіту застосовується 7-бальна шкала; в Ірландії існує процентна шкала (більше 85% роботи; 10-15%, менше 10%); в Ісландії та Нідерландах працює 10-бальна шкала; у Данії – 13-бальна шкала і нульовий бал; 60-рівнева шкала в Бельгії та Люксембурзі (система набору балів при мінімальній кількості 30).

Отже, у школах Західної Європи вже давно впроваджено різні типи оціночних шкал, співіснування яких

¹Контроль та оцінка успішності учнів у школах Західної Європи. – К., 2002

не викликає труднощів, відсутність єдиного варіанту шкали там є нормою (згадаймо тривогу широкого загалу щодо зміни звичної 5-бальної шкали на 12-бальну). Диференціація оцінок в початковій, середній та старшій школах існує у досить великій кількості країн, у багатьох школах застосовується негативна оцінка.

Нароблений досвід у застосуванні багатобальних шкал у різних країнах може бути дуже корисним для України на етапі переходу від існуючої тривалий час однієї шкали до більш багатовірневої та диференційованої.

Важким процес скасування авторитарності в оцінюванні виявився в Україні: в рамках державної системи могли довгий час з'являтися лише «підпільні» плюси та мінуси. І лише пізніше, із виникненням закладів різного типу, почалися експерименти: вводився шостий бал за блискучу відповідь, з'являлися різнобальні системи як експериментальні (СШ № 63 м. Львова – 10-бальна та ін.); рейтингова система контролю успішності учнів.

Щоб зрозуміти усі новоутворення в системі оцінювання й контролю, потрібно звернутися в минуле. Чи завжди існувала система оцінювання? Уперше оцінювання балами виникло в німецьких схоластичних школах середньовіччя як засіб відображення успіхів чи неуспіхів учня, а також як знаряддя посилення впливу громадськості (батьків, оточення) на дитину. Система розповсюдилася в школах різних країн. Проте це призвело у XIX столітті до того, що різні форми оцінок, тестів стали важливим інструментом тиску на дитину, узаконенням соціальної нерівності через визначення «інтелектуальної розвинутості» чи «відсталості». Було проведено багато педагогічних досліджень та експериментів, результати яких свідчили про те, що оцінювання необхідне, оскільки без зворотнього зв'язку навчальний процес неможливий. Але однозначно те, що потрібно було змінити підходи до цього процесу.

У багатьох ВНЗ запроваджена нова система контролю та оцінки успішності студентів – рейтингова система,

яка може бути адаптована і в старшій школі. Основу її в цілому становить рейтинг студента з кожної навчальної дисципліни, який є узагальненим показником якості засвоєння її змісту. Ця система мала відчутний вплив на підвищення показників якості навчання: поліпшилося відвідування занять, студенти включилися в систематичну роботу, були виключені авральні ситуації наприкінці семестру.

Різновидом даної системи є модульно-тьюторська система навчання. Основа її – самостійна робота студентів з участю викладачів як керівників тьюторських занять. Виконання навчальних завдань оцінюється певною кількістю залікових одиниць, облік яких ведуть як викладач, так і сам студент. Оскільки наперед відомо, яку кількість їх треба набрати для того, щоб одержати «5», «4» або «3», кожен студент отримує можливість протягом усього часу навчання предмета контролювати та свідомо регулювати успішність свого просування у засвоєнні курсу шляхом цілеспрямованого планування та розподілу зусиль для досягнення навчальних результатів, що відповідають його запитам. Прикінцева оцінка успішності вивчення предмета визначається підсумовуванням залікових одиниць, які були отримані за виконання усієї сукупності навчальних занять. З метою стимулювання навчальної активності за підсумком кожного навчального року з урахуванням загальної суми набраних залікових одиниць визначають 10 найкращих студентів з предмета.

У рамках існуючої донедавна 5-бальної системи виборили право на існування й інші багатобальні системи оцінювання навчальних досягнень учнів, наприклад, 10-бальна система (сш № 63 м. Львова, директор М.І. Мозіль). Впроваджуючи її у 2000 році, колектив школи мав за мету розширення діапазону функціонування оціночного фактору навчальної діяльності учня, підвищення рівня об'єктивності оцінювання, гуманізацію навчального процесу з позицій переорієнтації суттєвості

оцінки. Позитивним було те, що значно розширився діапазон оцінок «середнього» учня: від «4» – *задовільно*, до «7» – *добре*; три оцінки мають відмінники: «8» – *дуже добре*, «9» – *відмінно* та «10» – *блискуче*.

Ця система була впроваджена педагогічним колективом школи за рік до зміни 5-бальної на 12-бальну систему оцінювання знань учнів.

На кінець чверті вчителю-предметнику було запропоновано користуватися наступною таблицею виведення опосередкованого балу:

- «3,1 – 4,4» – *задовільно* «4»;
- «4,5 – 5,4» – *посередньо* «5»;
- «5,5 – 6,4» – *достатньо* «6»;
- «6,5 – 7,4» – *добре* «7»;
- «7,5 – 8,4» – *дуже добре* «8»;
- «8,5» – *відмінно* «9».

Окремі бали «1» і «2» у підсумку запропоновано враховувати аналітично, за наявності інших балів, зокрема «6-10». Вважалося, що учень не встигає, якщо його рівень не перевищував «1» – «2» бали.

Критерії системи оцінювання були сформульовані так:

10 (блискуче) ставиться тоді, коли учень:

- виявляє особливий інтерес до предмета і має особливі здібності до відповідної галузі знань;
- блискуче знає і розуміє програмний матеріал;
- при викладі матеріалу підтверджує його переконливими прикладами не лише з підручника, а й досвіду позакласної роботи з предмета і власних спостережень;
- правильно тлумачить конкретні факти, явища;
- робить чіткі висновки і узагальнення з них;
- уміє застосовувати на практиці засвоєні наукові положення і висновки;
- має конкретні результати творчої роботи з певної галузі знань.

9 (відмінно), 8 (дуже добре) ставиться коли учень:

- повністю засвоїв і правильно зрозумів вивчений матеріал;
- послідовно і повно викладає вивчене;
- правильно пояснює конкретні факти і явища, робить висновки й узагальнення з них;
- розуміє практичне значення засвоєних положень і висновків;

- уміє користуватися приладами, інструментами, виконувати передбачені програмою практичні самостійні роботи.

7 (добре), 6 (достатньо) ставиться коли знання і вміння учня в основному відповідають вимогам, установленим для попередньої оцінки, але учень:

- допускає одну-дві неточності у викладі матеріалу або тлумаченні фактів і явищ;
- при відповіді не відступає від підручника, але розуміє зміст матеріалу;
- правильно виконує практичні, самостійні роботи, але допускає неточності при їх виконанні.

5 (посередньо) ставиться коли учень виявляє знання і розуміння основного програмового матеріалу, але:

- викладає матеріал схематично, випускаючи окремі подробиці і допускаючи неточності у визначеннях;
- плутається у підтвердженні висловлених положень конкретними фактами, але розуміє матеріал;
- при виконанні практичних робіт виявляє недостатні навички в роботі з інструментами, приладами;
- допускає окремі помилки в самостійних роботах.

4 (задовільно) ставиться коли учень:

- виявляє лише елементарне знання і розуміння програмового матеріалу;
- при викладі матеріалу випускає істотні подробиці;
- не може самостійно робити належні висновки, узагальнення і тлумачення фактів, але виконує за допомогою вчителя;
- виявляє нерозуміння окремих положень, але яке не заважає його дальшому навчанню;
- при виконанні практичних робіт допускає недбайливість;
- не має достатніх навичок у роботі з інструментами і приладами.

3 (недостатньо), 2 (незадовільно) ставиться коли учень:

- виявляє незнання значної або найістотнішої частини програмного матеріалу;
- не може пояснити конкретні факти і явища;
- не розуміє практичного значення матеріалу;
- при виконанні практичних робіт виявляє невміння користуватись інструментами;

- не може самостійно виконати завдання.

1 (погано) ставиться коли учень не знає програмний матеріал.

Досвід цієї школи виявився дуже своєчасним напередодні введення 12-бальної системи оцінювання. Отже, треба сподіватися, що всі переваги і недоліки цього цікавого експерименту в рамках однієї школи буде враховано в наш важкий перехідний момент.

Дуже цікавим є досвід середньої загальноосвітньої школи, яка знаходиться в Криму в славнозвісному інтернаціональному таборі «Артек» (директор школи М.О. Первухін). Це школа санаторного типу і об'єднує дітей з різних країн з різними системами навчання й оцінювання. Різні програми, підручники, мови викладання. Усі ці проблеми вирішує вчитель буквально «на ходу». Виходячи з російського класу з однією програмою і 5-бальною системою оцінювання, вчитель потрапляє до білоруських дітей (5- і 9-бальна система), переходить до українського із нововведеною 12-бальною шкалою. Діти з розвинених країн працюють за власною програмою через перекладача. Усі ці проблеми вирішуються разом із специфічним завданням санаторної школи: навчити дитину і дати можливість їй оздоровитися, відпочити, поспілкуватися з дітьми різних країн, взяти участь у грандіозній культурній програмі (тільки у вересні 2001 року під час зміни проходило 8 таких програм).

Отже, передовий досвід шкіл показав, які основні труднощі можуть виникати в процесі запровадження багатобальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів. Їх існування в Україні з початку останнього десятиліття принесло набагато більше позитивів, ніж усі реформи минулого часу. Дитина є і повинна залишатися в центрі навчального процесу. І метою школи повинно стати не тільки навчити і виховати її, а й об'єктивно оцінити її зусилля, можливості.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРА В ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ МОВИ

**Людмила
КОВАЛЬ**

Логопед-методист
Республіканського
навчально-науко-
вого центру
“Діти – інваліди та
нова інформаційна
технологія”

Мова – важлива функція людського мозку, яка є, з одного боку, знаряддям мислення, інтелектуальної діяльності, а з іншого – засобом спілкування (А.А. Ярош, 1985). Унікальність її полягає в тому, що вона є винятковою функцією саме людського мозку і одночасно засобом спілкування та інтелектуальної діяльності. Це обумовлено тим, що всі психічні процеси: пам'ять, увага, сприймання, мислення – розвиваються з безпосередньою участю мови.

Погіршення екологічної ситуації та економічних умов життя, що спостерігається протягом останніх десятиріч, зумовлює низький рівень соціального розвитку населення і як результат – збільшення кількості дітей з різноманітною вродженою патологією. Велику частину цієї категорії складають діти з різноманітними вадами мовлення.

Учні з тим чи іншим мовленнєвим порушенням – дедалі частіше явище, особливо в класах початкової школи. Через мовленнєві дефекти вони погіршено сприймають та засвоюють навчальний матеріал, особливо в квартерний період, коли йде

вивчення та засвоєння звуко-буквенного складу рідної мови. Слід зауважити ще й таке: дефект, який мають ці діти, нерідко робить їх об'єктом глузування.

Ситуація, що склалася, вимагає від логопедів та вчителів постійного пошуку нових, більш досконалих методів підвищення ефективності роботи.

Ці проблеми, а саме: забезпечення всебічного впливу на той чи інший мовленнєвий дефект та його побічні наслідки, заощадження часу вчителя на підготовку матеріалів для занять та збільшення за цей рахунок їх кількості, створення можливостей для дистанційного навчання дітей-інвалідів, яким наявний дефект заважає регулярно відвідувати школу, підвищення фактору самостійності та свідомого підходу до подолання дефекту – стали головним імпульсом для створення навчально-корекційної програми виправлення вад мовлення. *Ми вирішили створити проект однаково корисний як для корекції, так і для навчання, а значить, однаково корисний як для логопедів, так і для вчителів.*

Проте, перш ніж взятися за втілення ідеї, ми вивчали проблеми використання нових інформаційних технологій та застосування

комп'ютера в дефектологічній практиці в інших країнах близького та далекого зарубіжжя. Зібрані дані (отримані в основному з Інтернету) говорять про те, що ці проблеми в дефектологічній практиці є важливими на сучасному етапі. Нові інформаційні технології (НІТ) досить широко впроваджуються в корекційній роботі в країнах Західної Європи. Головним лідером розробки корекційних програм є корпорація ІВМ, яка має свої філії у багатьох країнах світу. Її продукція корекційного призначення представлена в Україні адаптованим варіантом програмно-апаратного комплексу “Видимая речь”, який вперше було запропоновано широкому колу користувачів у 1987-1989 рр. Нині існує три варіанти цього програмно-апаратного комплексу.

У країнах СНД головним лідером у розробці та впровадженні нових інформаційних технологій корекційного призначення є Росія. Республіканське об'єднання з реабілітації та відновлювального лікування дітей-інвалідів (РОР и ВЛД) в Москві – одне із провідних в цій галузі. Відділення комп'ютерних технологій об'єднання створює корекційні та розвивальні програми. Розробкою комп'ютерних програм розвивального напрямку займаються також асоціація “Компьютеры и детство” та фірма “Никита”.

Проблемою використання нових інформаційних технологій в дефектології займаються і в Білорусі, зокрема, Республіканський навчально-методичний центр “Спеціальні навчальні технології”, а також спільне білорусько-угорське підприємство “Сурдосервіс”. До уваги користувачів вони пропонують програмно-апаратний комплекс “Видимая речь”, а також свої варіанти візуальних тренажерів для корекції мови у слабкозуючих та глухих: “Візуальний тренажер” та “Комунікація”.

В Україні досить широкого розповсюдження набув програмно-апаратний комплекс “Видимая речь”. Можливо, на території України існу-

ють й інші подібні програми корекційного спрямування, але широкого розповсюдження вони не набули, ніяких згадувань про них в досліджуваних матеріалах ми не знайшли.

Процесу створення програми також передувало визначення вимог, яким повинен відповідати майбутній програмний продукт та напрямки його застосування. А саме:

- створювана програма повинна бути зрозуміла і проста у користуванні;
- має охоплювати різні вікові та діагностичні категорії користувачів. Це значить, що її дія має бути однаково корисною для користувачів різного віку з різноманітними мовленнєвими порушеннями;
- програма повинна мати певну методичну побудову;
- завдання програми мають функціонувати таким чином, щоб процес спілкування користувача з комп'ютером узгоджувався б з відповідними гігієнічними нормами;
- створюваний програмний продукт не повинен суперечити і загальноприйнятим та широко розповсюдженим методам корекції.

Програма придатна для впровадження в різних напрямках. Пріоритетним визнано корекційний напрямок. Маючи відповідно оснащене робоче місце, а саме: комп'ютер, забезпечений звуковою картою, мікрофоном, навушниками, колонками – логопед може використовувати цей програмний продукт як на індивідуальних заняттях, так і на групових, і фронтальних (за умови роботи в комп'ютерному класі).

Інший напрямок – навчальний, тобто використання програми на уроках української мови в початковій школі. Особливу користь цього програмного продукту ми бачимо у використанні його в букварний період. Завдання програми побудовані таким чином, що користувач вчиться чути та розпізнавати той чи інший звук мови спочатку у природному оточен-

ні різноманітних звуків, потім знайомиться з його вимовою та правильним положенням мовленнєвих органів під час його вимови, вчиться вимовляти відкриті і закриті склади з цим звуком. Далі цей звук уводиться в слова, словосполучення та речення. Екран кожного завдання оформлений таким чином, що учень під час роботи має перед очима схему вимови (артикуляційний профіль) того звука, з яким працює користувач та його буквене позначення (друковане і прописом).

Загалом програма охоплює 44 звуки української мови, для кожного з яких відведено окремий розділ, що в свою чергу складається з певного набору вправ, розділених на 5 етапів, за якими проводиться корекційна робота:

1 етап – “Перший крок до розмови”. Він складається з двох вправ. Перша вправа передбачає розвиток фонематичних процесів у пацієнта через розпізнавання звуків, закріплення за певним предметом. Друга – призначена для розвитку артикуляційної моторики. Це комплекс вправ артикуляційної гімнастики, який в

електронному варіанті поданий на Мал. 1.

2 етап – “Другий крок до розмови”. У цьому етапі лише одна вправа. Її головна мета – корекція вимови того чи іншого звука за допомогою артикуляційного профілю (функціонування вправи описано нижче Мал.2).

3 етап – “Говоримо правильно”. Він складається з 7 вправ, за допомогою яких пропонується закріпити виправлену звуковимову на матеріалі різного ступеня складності, а також щойно засвоєні слова – в активному словнику.

4 етап – “Впізнаємо і розрізняємо”. Цей етап складається з 5 завдань, об’єднаних загальною метою – закріпити у пацієнта вміння диференціювати схожі та різні за артикуляційним укладом і акустичним звучанням звуки.

5 етап – “Я навчився розмовляти”. Він складається з 4 завдань, головна мета яких – закріпити у пацієнта вміння користуватись виправленою мовою у зв’язному мовленні. Завдання 5-го етапу мають важливе значення не лише для закріплення виправленої звуковимови. Їх можна використовувати для розвитку пам’яті, активізації словника, розвитку зв’язного мовлення. Новаторство ідеї полягає в тому, що використання програми передбачає наступне:

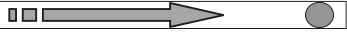
- впровадження в корекційний процес нової інформаційної технології на основі застосування комп’ютерної техніки, що здатне збільшити продуктивність роботи спеціалістів даного профілю та загалом автоматизувати її;
- вправи, які використовуються логопедами в корекційній роботі, систематизовані та об’єднані в певний методичний комплекс і подані в електронній формі;
- вперше створюється програма для корекції вад мови для україномовного контингенту споживачів;
- крім корекційного призначення, програма придатна для вивчення української мови (фонетичного складу та накопичення словника).

Мал.1. Перший етап - “Перший крок до розмови”, завдання №2 “Гімнастика”

I. Перший крок до розмови

2.Гімнастика.	<i>Змійка</i>
----------------------	---------------

(шкала часу для виконання вправ)

Вправи

1. котушка
2. змійка
3. коник
4. трубочка
5. дудочка
6. гойдалка
7. чашечка
8. лопатка

ВідеокADR
(зразок виконання вправи)

швидкість

!
◀
вперед
назад
вихід

У процесі проведення досліджень і апробації вправ були визначені такі нюанси:

Для корекції вад звуковимови продуктивніше використовувати схему артикуляційного укладу (артикуляційний профіль), ніж демонструвати останній перед дзеркалом, оскільки не завжди можна продемонструвати всі особливості положення артикуляційних органів при вимові звука, використовуючи демонстрацію зразка перед дзеркалом. Якщо це завдання виконувати з використанням комп'ютера, то його можна подати в такому вигляді, як на Мал. 2.

Складності, які переживає пацієнт при оволодінні фонетичною будовою мови, можна вирішити за допомогою завдання на проведення звукового аналізу слів. Подане в електронному варіанті, воно включає в собі три завдання різного ступеня складності. (Мал.3)

Для визначення місця звука у слові (звука, над яким ведеться робота) вибирається піктограма "чорний квадрат" (1): на екрані з'явиться ланцюг з трьох прямокутників, в яких треба показати, де знаходиться той чи інший, загаданий логопедом, звук – на початку, в кінці чи середині слова; перший прямокутник – на початку, другий – в середині, третій – в кінці. Потрібно стрілочкою вказати (1(a)), де саме знаходиться звук.

Для точного визначення місця того ж звука у назві предмета чи істоти слід натиснути піктограму "чорний ромб" (2): на екрані з'явиться ланцюг з клітинок, кількість яких буде відповідати кількості звуків у слові і поряд буде прямокутник з позначенням звука. Цей прямокутник потрібно "перетягнути" (2(a)) у відповідну клітинку ланцюгу.

При виборі піктограми "прямокутник з символами" (3): з'явиться такий ланцюг з прямокутників, як при використанні попередньої піктограми і поряд будуть розташовуватись три квадрати з символічними позначками. Треба відповідно до то-

го, з яких саме звуків складається слово, підібрати символічні позначки до звуків і вставити їх у прямокутники в ланцюгу. Для цього потрібно вказати на позначку-символ стрілочкою і на її місце у моделі – ланцюгу (3(a)). Виконуючи ці вправи, необхідно дотримуватись послідовності.

Щоб користувач міг коригувати свої дії та виправляти помилки, збоку розміщена піктограма "відміна" (4). Вона відміняє щойно виконану дію.

Для того щоб виконати правильно це завдання, пацієнту потрібно буде декілька разів прослухати слово. Для цього слід скористатися піктограмою – стрілочкою (5).

Мал.2. Другий етап "Другий крок до розмови", завдання №1 "Знайомство з профілем"

II. Другий крок до розмови
Знайомство з профілем.
 (3) (3')

Мал.3. Третій етап - "Говоримо правильно", завдання №5 - "Загадкові назви"

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
 5. Загадкові назви

інструкція подана в друкованій та усній формі

3-4 грудня 2002р. у м. Луганську відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція **“Науково-методичний супровід модернізації початкової освіти”**. В ході конференції розглянуто проблеми мовно-літературної освіти та соціального розвитку молодших школярів, методики початкової природничо-математичної освіти, а також мистецької освіти та основ здоров'я. В ній взяли участь вчені Академії педагогічних наук України. Учасники конференції

О.Омельченко

Учасники конференції

В.Грищенко

О.Виговська
А.Лук'янець

із зацікавленням сприйняли ідеї, які було висунуто М.С. Вашуленком, головним ученим секретарем АПН України, доктором педагогічних наук; Н.М. Бібік, заступником директора Інституту педагогіки АПН України, доктором педагогічних наук; О.Н. Хорошковською, головним науковим співробітником лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки АПН України, доктором педагогічних наук; В.С. Курилом, ректором Луганського педагогічного університету ім. Тараса Шевченка, доктором педагогічних наук; Т.М. Сорочан, ректором Луганського ІППО, Л.В. Манюк, завідуючою відділом початкової освіти і проблем сільської школи НМЦ середньої освіти та інших. Зі станом освіти у Луганській області учасників конференції познайомили: В.О. Грищенко, заступник голови Луганської обласної державної адміністрації, професор та О.П. Омельченко, начальник Головного управління освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації. Також взяли участь представники педагогічної преси: головний редактор журналу Ольга Виговська та Алла Лук'янець, головний редактор журналу “Початкова школа”.

Фоторепортаж конференції — на 3-й сторінці обкладинки.

Коротка характеристика окремих, на наш погляд, найбільш суттєвих нюансів створюваної розробки допоможе педагогам визначитись щодо вибору методів в корекційній і навчальній роботі.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Нервові хвороби /За ред. проф. А.А. Яроша. — К.: Вища шк., 1985. — 463с.

2. Селівьорстов В.І., Гаубіх Ю.Г. Вопросы формирования правильной речи у детей в трудах основоположников отечественной и зарубежной педагогики. — Б/В, 1984.

3. Соботович Є.Ф. Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування: Науково-метод. посібник. — К.: ІЗМН, 1997. — 44с.

4. Соботович Є.Ф. Андрусишин Л.Е. — К.: ПП “Компанія “Актуальна освіта”, 1998. — 127с.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

- Про діяльність “Російського об'єднання з реабілітації та відновлювального лікування дітей-інвалідів” можна дізнатися на сайті за адресою: <http://ror.tems.ru/okrt.htm>
- Діяльність білоруського Республіканського навчально-методичного центру “Спеціальні освітні технології” висвітлено на сайті: <http://www.cacech.unibel.by/partner/bspu/spcc/main.htm>
- Про діяльність підприємства “Сурдосервіс” можна дізнатись за адресою: <http://www.surdo-service.com/reabilite.html>

Щоденник директора

ПОДІЇ В ОСВІТІ

12 грудня 2002 року у місті Києві відбулося розширене засідання правління *Асоціації працівників ліцеїв і гімназій України*. Було розглянуто нову редакцію статуту даної Асоціації, з якою усіх присутніх ознайомив її Президент *Валентин Алфімов*. На засіданні виступив головний консультант Секретаріату Верховної Ради України з питань освіти і науки *Борис Чижевський*, який актуалізував питання духовності нації, зокрема, учнівської молоді та ролі преси, що зорієнтована на дітей, у їхньому вихованні. Борис Григорович також запропонував власну концепцію системи державно-громадського управління освітою в Україні, якою зацікавилися присутні керівники шкіл. У наступних номерах журналу ми познайомимо Вас із нею, а також із творчими планами та досягненнями Асоціації працівників ліцеїв і гімназій України.

Б.Чижевський

Керівники шкіл

Президент і віцепрезидент Асоціації

ЯК ПІДВИЩИТИ СТІЙКІСТЬ ВЛАСНОГО ОРГАНІЗМУ: СЬОГОДЕННЯ І ХАРЧУВАННЯ

Щоденник
директора

Посада керівника водночас відповідальна і стресогенна. Постійні психоемоційні навантаження даються взнаки: перевтома, роздратування, нестриманість, зниження працездатності... Чи можна собі допомогти? Дієтологія відповідає "так". Отже, слово нашому автору.

Тривале і значне нерво-емоційне навантаження в ході виконання професійних обов'язків, гіподинамія, нераціональне харчування та екологічні негаразди призводять до розвитку в організмі людини синдрому хронічної еколого-професійної перенапруги (СХЕП), або адаптивної перенапруги, що є донозологічною формою порушення формування резистентності організму. Наукою доведено, що підвищенню стійкості організму до різних

процеси, які виникають в організмі при психоемоційних навантаженнях, гіподинамії та незадовільному екологічному стані.

Для осіб середнього віку, які займаються легкою фізичною та значною розумовою працею, добова енергетична потреба не більша, ніж 2600-2800 ккал. Це забезпечується з їжею, що має загальну кількість білка до 90 г, жирів – 80-90 г, вуглеводів – 300-400 г. Коли енергетична цінність раціону дорівнює 3000 ккал і більше, то можливе збільшення маси тіла, підвищення вмісту атерогенних ліпідів – холестерину, тригліцеридів та ін.

стресових ситуацій сприяє оптимізація хімічного складу раціону харчування людини. При цьому її **харчування має відповідати таким основним вимогам:**

У лікувально-профілактичному раціоні згаданого контингенту має зберігатися загальноприйняте співвідношення білків: 60% тваринних і 40% рослинних. Джерелом тваринних білків є різні види нежирних сортів м'яса, риба, яйця, сири, молочні напої, продукти моря (кальмари, мідії, креветки та ін.) Слід всіляко обмежувати споживання жирного м'яса, бо жири, які містять насичені жирні кислоти, пригнічують імуногенез і збільшують атерогенні властивості жир-

- забезпечення енергетичної та пластичної потреби організму;
- збалансованість основних нутрієнтів (речовин) у раціоні;
- оптимальний розподіл раціону протягом дня;
- різноманітність страв;
- входження до складу раціону біологічно активних компонентів з властивостями позитивної дії на патологічні

**Петро
КАРПЕНКО**

Завідувач відділу дієтології та клінічних досліджень медико-профілактичних засобів Інституту екогігієни і токсикології ім. Л.І. Медведя, Головний дієтолог МОЗ України, доктор медичних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 '2002

них кислот (вміст холестерину і тригліцеридів). Кількість рослинних жирів повинна становити 1/3 загальної кількості жирів. Із тваринних жирів слід використовувати лише вершкове масло. Інші тугоплавкі жири (баранячий, свинячий, яловичий), які містять значну кількість насичених жирних кислот, мають виключатися з раціону харчування. Рослинні жири використовуються у вигляді олії – соняшникової, кукурудзяної, маслинової тощо. Тваринні жири є джерелом жиророзчинних вітамінів А та Д, а рослинні – вітамінів Е та F, дефіцит яких спостерігається в організмі при синдромі еколого-професійної перенапруги. Остання веде до виснаження антиоксидантної системи, внаслідок чого можливі порушення резистентності, і до регенеративних процесів у клітинах різних органів і слизових оболонок, пригнічення імунотенезу.

В раціон харчування треба з певним обмеженням включати легкозасвоювані вуглеводи, зокрема цукор, замінюючи його на мед, який містить, крім глюкози, ще й фруктозу і біологічно активні та мінеральні речовини. Вуглеводи, приміром крохмаль, які повільно засвоюються, повинні вводитися в раціон з урахуванням необхідності забезпечення організму харчовими волокнами. Крім того, в дієтичних раціонах має бути достатня кількість пектинвміщуючих продуктів, які сприяють виведенню шкідливих речовин з організму. Пектин цінний і тим, що сприяє зменшенню клінічних проявів дисбактеріозів та запорів, які часто діагностуються у осіб із згаданим синдромом.

До продуктів зі значною кількістю пектину належать яблука, мармелад, зефір, буряки, морква, чорна смородина, чорноплідна горобина, горобина звичайна. Досить багато пектину та органічного йоду в морській капусті, яку доцільно вживати у вигляді салатів або порошку, що додається до різних страв, особливо при запорах. Протягом останніх років в Україні розроблено технологію отримання

харчової домішки з морських водоростей – «Еламіну», яка успішно пройшла клінічну апробацію і рекомендується для збагачення різних страв та кондитерських виробів йодом, солями альгінової кислоти та іншими цінними речовинами.

У стравах раціону необхідно широко використовувати нерафіновані продукти із злакових культур. Протягом останніх років розроблено технологію отримання продуктів нового покоління – «ЕСО». Вона ґрунтується на інфрачервоному опромінюванні злакових та інших культур, що поліпшує їх засвоєння організмом. Висока технологічність цих продуктів дає змогу збільшити асортимент страв, що у свою чергу дозволяє збагатити раціон вітамінами (**V₁**, **V₂**, **PP**), мінеральними речовинами, вуглеводами, харчовими волокнами, поліненасиченими жирними кислотами. Каші з цих продуктів особливо корисні при наявності ерозивно-виразкових ускладжень шлунка та дванадцятипалої кишки. Слід пам'ятати, що при згаданій патології в організмі спостерігається дефіцит вітамінів групи **V**, особливо **V₂**. При відсутності запальних процесів з боку слизових оболонок шлунка і кишечника доцільно включати у раціон страви з пшеничними висівками. Останні сприяють корекції окисно-відновних та білково-синтетичних процесів – завдяки наявності в них значної кількості вітамінів групи **V**, – а також виведенню із організму токсичних речовин.

Особливо необхідне введення до раціонів страв, багатих на кальцій. Останній бере участь у формуванні кісткової тканини, зсіданні крові, зменшенні проникності судин. Йому також властиві протизапальна та протиалергічна дія. Основним джерелом кальцію є молоко та його продукти.

Відомо, що засвоєння кальцію залежить від його співвідношення в продуктах та стравах з іншими нутрієнтами. Так, надлишок в їжі фосфору, зокрема у вигляді фітинів, які містяться в зернових та бобових продуктах, веде до утворення в кишках не-

розчинних солей кальцію, що зменшує його засвоєння. Найбільш сприятливим співвідношенням **Ca:P** є **1,0:1,5**. Таким вимогам відповідають сир, огірки, часник. Співвідношення **Ca і Mg** повинно бути у пропорції — **1,0:0,6**. Останнє властиве таким продуктам, як сардини, оселедці атлантичні, салат, часник. Засвоєнню кальцію в кишках сприяють жовчні та ненасичені жирні кислоти (олія, риб'ячий жир), лактоза, лимонна та яблучна кислоти, які містяться в овочах і фруктах. Що ж стосується таких продуктів, як шавель, ревінь і шпинат, то їх не слід включати до раціону, бо вони перешкоджають засвоєнню кальцію через наявність у їх складі шавелево-оцтової кислоти.

Дослідження останніх років свідчать, що збільшення в раціонах вмісту калію при адекватній кількості жиру та води сприяє виведенню з сечую токсичних речовин. У зв'язку з цим досить важливим є регулярне вживання рідких страв та мінеральної (столової) води.

Багато калію міститься в овочах і фруктах. Особливо багаті на нього кизил, персики, курага, абрикоси, ізюм, яблука, виноград, вишня, смородина, картопля, капуста, морква, цибуля, помідори, квасоля, горох. Цей перелік можна продовжити за рахунок таких продуктів, як тріска, хек, скумбрія, кальмари, яловичина, телятина, свинина м'ясна.

З метою впливу на регулювання каталітичних процесів у організмі, а також для стимуляції білково-синтетичних та репаративних процесів, жовчовиділення, виведення холестерину з організму, нормалізації збудження нервової системи і діяльності серцевого м'язу, необхідно вводити до раціону продукти, багаті на магній. Достатня кількість магнію міститься в гречаній, вівсяній та пшеничній крупах, хлібі з борошна грубого помелу, пшеничних висівках, горіхах, морській капусті, скумбрії, харчовій домішці «Еламін», сухофруктах, кропі, петрушці.

Неодмінною умовою ефективності

біологічної дії раціону є збагачення його продуктами, які містять йод. Потрапивши до організму, йод активно включається у синтез тироксину і таким чином забезпечує нормалізацію функції щитовидної залози, частково пригніченої у осіб, які тривалий час перебувають у екологічно несприятливих регіонах. Нормалізація рівня тироксину в організмі сприяє зниженню атерогенних факторів, які виникають у організмі на фоні гормонального дисбалансу, викликаного психоемоційними навантаженнями та чинниками навколишнього середовища. Значна кількість йоду міститься в морській рибі, морській капусті, харчовій домішці «Еламін». Певна кількість цього нутрієнту є також у молочних продуктах, картоплі, пшоні, гречаній крупі, чорноплідній горобині.

Для нормалізації імунних порушень, які часто зустрічаються у згаданого контингенту, необхідно збагачувати раціони повноцінними білками. Крім того, вторинний імунодефіцит можна певною мірою коригувати за рахунок страв, багатих на такі вітаміни: пиридоксин (**B₆**) — для нормалізації специфічних клітинних і гуморальних реакцій, аскорбінову кислоту (**C**) — для здійснення неспецифічного захисту. Найбільший імуностимулюючий ефект забезпечують продукти, багаті на вітаміни **E** і **A**, а також на каротин та каротиноїди.

Значна кількість пиридоксину міститься в печінці, нирках, яєчному жовтку, оселедцях, картоплі, гречаній і перловій крупі, пшоні, висівках.

Вітамін **C**, яким необхідно збагачувати раціон, потрібний не лише для відновлення імунних змін, а й для нормалізації вільнорадикального окислення і структури судинної стінки, для стимуляції білково-синтетичних процесів тощо. Значна кількість вітаміну **C** міститься в шипшині, перці солодкому, смородині чорній, петрушці, кропі, капусті білокачанній і цвітній, горобині, цитрусових, помідорах, цибулі, картоплі молодій та інших овочах і фруктах.

Відомо, що вітамін Е сприяє підсиленню фагоцитарної активності та дозріванню субпопуляцій Т-лімфоцитів. Крім того, вітамін Е разом з флавоноїдами і вітаміном С входить до складу антиоксидантної системи організму. Слід пам'ятати, що у осіб з синдромом хронічної еколого-професійної перенапруги досить часто спостерігається виснаження цієї системи. У зв'язку з цим конче необхідно вводити до раціону продукти, багаті на вітамін Е – олію, гречану крупу, горох, квасолю, яйця, петрушку, абрикоси, горіхи, борошно грубого помелу, висівки.

Вітамін А і його попередники (каротин та каротиноїди) стимулюють імунну відповідь організму, активність Т-кілерів та цитотоксичних лімфоцитів, які ушкоджують пухлинні клітини. Це зумовлює необхідність введення у раціон продуктів, багатих на вітамін А – печінку яловичу та свинячу, масло вершкове, яйця, сметану, вершки, сир. Каротин та каротиноїди в достатній кількості містяться в овочах червоного та жовтого кольору і в фруктах. Страви із продуктів, багатих на вітамін А, необхідно заправляти сметаною або олією, оскільки він та його попередники належать до жиророзчинних вітамінів.

Важливу роль у процесах регуляції імунологічної реактивності організму відіграють іони цинку. Останні забезпечують імунomodуючий ефект, стимулюють процеси регенерації в тканинах. Це пов'язано з тим, що іони цинку входять до складу металоферментів, які беруть участь у передачі інформації з ДНК до РНК. Цей нутрієнт є також складовою супероксиддисмутази – основного ферменту, який регулює рівень вільнорадикального окислення в тканинах. Усе це обумовлює необхідність включення до раціону страв, приготовлених з печінки яловичої і свинячої, яловичини, риби, квасолі, гороху, висівок, різних круп.

З метою зміцнення стінки судин слід вживати страви і напої, багаті на вітаміни Р, РР, В₂. Значна кількість їх міститься в чорноплідній горобині,

чорній смородині, чаї, помідорах, яблуках, вишнях, капусті цвітній і білокачанній, кропі, квасолі, горосі, морській рибі та продуктах моря, крупах гречаній та вівсяній.

Для поліпшення кровотворення у складі раціону має бути достатня кількість страв з таких продуктів, як печінка, риба, гречана та вівсяна крупи, черешня, кавун, чорна смородина, помідори, гарбузи, яблука, груші, абрикоси, горох, квасоля, борошно грубого помелу, висівки. Ці продукти містять значну кількість заліза, міді, хрому, кобальту та нікелю, без яких повноцінне кровотворення не можливе. Слід пам'ятати, що із м'яса засвоюється 23%, риби – 17% і рослинних продуктів – лише 12% заліза. Для поліпшення засвоєння цього нутрієнта необхідна достатня кількість в раціоні аскорбінової кислоти. Це вимагає введення до раціону страв, приготовлених із продуктів, багатих як на залізо, так і на аскорбінову кислоту. Такими, наприклад, можуть бути м'ясні, рибні страви з овочевими та фруктовими салатами і гарнірами.

Мідь міститься в печінці, горосі, квасолі, гречаній та вівсяній крупах, твердих сирах. Основним джерелом хрому є борошно грубого помелу, висівки, горох, квасоля, гречана та вівсяна крупи, пшоно, зелені овочі. Достатня кількість кобальту міститься в печінці, рибі, молоці, квасолі, горосі, різних крупах, петрушці, буряках, чорній смородині, малині та грушах.

Важливим є також включення до раціону кисломолочних продуктів, а також незбираного молока. З кисломолочних продуктів слід вживати кефір, йогурт тощо. При запальних процесах шлунка із зниженою секреторною функцією, хронічних захворюваннях жовчного міхура та дисбактеріозах особливо корисні ацидофільні напої.

Таким чином, завдяки різноманітності продуктів як рослинного, так і тваринного походження і приготовлених із них страв можна досягти певної збалансованості раціону харчування. Це є умовою оптимального функціонування організму, який безперервно зазнає негативного впливу чинників навколишнього середовища в процесі постійних психоемоційних навантажень.

ВАШІ ЗАПИТАННЯ – ВІДПОВІДІ МОНУ

Ексклюзив

Ведуча рубрики

**Людмила
БОГДАНОВА,**

начальник відділу прогнозування та нормативного забезпечення департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

*На запитання
відповідає*

**Тетяна
СУХЕЦЬКА**

головний спеціаліст відділу

На численні запити з місць щодо зображення Державного герба України на печатках загальноосвітніх навчальних закладів Міністерство освіти і науки України роз'яснює.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 19.02.92. №2137 – 12 “Про Державний герб України” та наказу МВС України від 11.01.99. №17 “Про затвердження Інструкції про порядок видачі міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським об'єднанням та громадянам дозволів на право відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів, а також порядок видачі дозволів на оформлення замовлень на виготовлення печаток і штампів та затвердження Умов і правил провадження діяльності з відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів” (zareestrovаний в Мін'юсті 28 квітня 1999 р. за № 264/3557) зображення Державного герба України поміщується тільки на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях,

штампах, бланках державних установ.

Відповідно до п.8 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 964, загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою, має рахунки в установах банків, самостійний баланс, штамп, печатку.

Отже, на печатках загальноосвітніх навчальних закладів зображення Державного герба України не поміщується.

Ліцензування освітніх послуг, що надаються загальноосвітніми навчальними закладами.

Законом України “Про вищу освіту” внесені зміни до частини другої ст.2 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”. Цими змінами визначено, що ліцензування у сфері освіти здійснюється згідно з законами, що регулюють відносини у цій сфері.

Виходячи із викладеного, при проведенні ліцензування освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів слід керуватися Законом України “Про загальну середню освіту”, відповідно до якого здійснюють свою діяльність за наявності ліцензії тільки загальноосвітні навчальні зак-

лади, засновані на приватній формі власності (абз.2 ст.8).

Про умови навчання та отримання середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі

Відповідно до ст. 53 Конституції України повна загальна середня освіта є обов'язковою. Згідно із зазначеною статтею та ст. 3 Закону України "Про освіту", ст. 6 Закону України "Про загальну середню освіту" кожен громадянин України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак (у тому числі і обмеження у віці) має право на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах.

Зазначена норма закону стосується і осіб, засуджених до позбавлення волі, які здобувають повну загальну середню освіту у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи.

Утримання та розвиток матеріально-технічної бази, оплата праці педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів при установах кримінально-виконавчої системи здійснюється з місцевих бюджетів, що врегульовано п. 3 ст. 43 Закону України "Про загальну середню освіту".

Враховуючи специфіку організації навчально-виховного процесу із засудженими, з метою забезпечення безпеки педпрацівників, навчання здійснюється в приміщенні установи кримінально-виконавчої системи¹, яка забезпечує умови для проведення навчального процесу, надає та утримує на належному рівні приміщення навчального закладу, здійснює їх ремонт, забезпечує меблями, організовує надійне зберігання і правильне використання навчальних та наочних посібників, технічних засобів, під-

ручників; виділяє для навчального закладу обслуговуючий персонал та утримує його за рахунок установи.

Який порядок формування штатів загальноосвітніх навчальних закладів?

(Запитання загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів м. Хуста Закарпатської області).

Порядок формування штатів загальноосвітніх навчальних закладів визначений Методичними рекомендаціями із питань порядку формування штатів загальноосвітніх навчально-виховних закладів (листи Міністерства освіти і науки України від 19.06.01. № 1/9 – 234 та від 10.08.01. № 1/9 – 282).

Згідно із п.2 зазначених рекомендацій посада заступника директора з навчальної, навчально-виховної та виховної роботи вводиться в школах І-ІІІ ступенів, виходячи із кількості класів у них. А саме:

при наявності 8-10 класів – 0,5 посади;

11-24 класів – 1 посада;

25-37 класів – 1,5 посади;

38 і більше класів – 2 посади.

Посада заступника директора з виховної роботи вводиться обов'язково за наявності 25 класів і більше в межах ставок заступника директора.

Отже, у конкретному випадку, за наявності 36 класів у школі вводиться 1,5 посади заступника директора з навчальної, навчально-виховної та виховної роботи: посада – заступника директора з навчальної або навчально-виховної роботи та 0,5 посади – з виховної роботи.

¹Згідно з п.8 Положення про умови навчання та отримання базової та повної загальної середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи, затвердженого спільним наказом МОН та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 1 березня 2002 р. №154/55 та зареєстрованого Мініюстом 20 березня 2002 р. за №281/6569,

Наші ювіляри

Нашими ювілярами у цьому році є члени редакційної ради журналу, відомі вчені України:

Олександра Яківна Савченко,
віце-президент АПН України,
академік АПН України,

Василь Миколайович Мадзігон,
Перший віце-президент АПН
України, директор Інституту
педагогіки,

Валентин Олексійович Моляко,
завідуючий лабораторією пси-
хології творчості Інституту
психології ім. Г.С. Костюка,

Микола Іванович Шкіль,
академік АПН України,
ректор НПУ
ім. М.П. Драгоманова.

Хай і надалі педагогічні
лани засівають Вашими
наробками-ідеями
та збираються освітянами
рясні врожай! Хай завжди
всміхається Вам Земля і
Небо! Злагоди й погоди Вам:
в душі і домі, родині і робо-
тов'я Вам бажаємо і твор-
чих злетів, невичерпної
снаги і усіляких гараздів
на зоряному життє-
вому шляху!

